

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

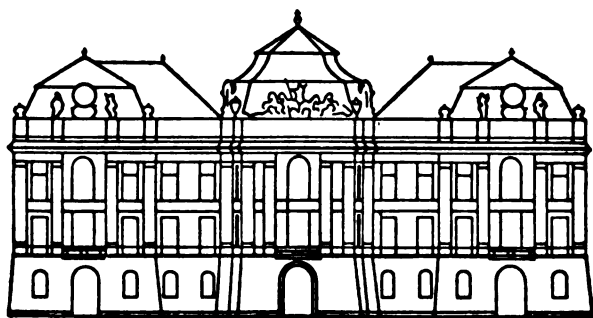
- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

* 44.F.16

MENTEM ALIT ET EXCOLIT

K. K. H O F B I B L I O T H E K
ÖSTERR. NATIONALBIBLIOTHEK

* 44. F. 16.

* 44. F. 16.

Digitized by Google

NEMESII PHI

LOSOPHI CLARISSIMI
DE NATURA HOMO-
MINIS LIBER VTI-
LISSIMVS.

GEORGIO VALLA PLACENTINO
INTERPRETE.

VIRTUTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB.
GRYPHIYM,
1538.

Robi scutellarij.

INSTITUTIONAL INFORMATION
SCH. AMYTH. P. H.
SITY BRAD. B. H.
M. H. H. H.

11
12

INSTITUTIONAL INFORMATION
SCH. AMYTH. P. H.
SITY BRAD. B. H.

INSTITUTIONAL INFORMATION
SCH. AMYTH. P. H.
SITY BRAD. B. H.

INSTITUTIONAL INFORMATION
SCH. AMYTH. P. H.
SITY BRAD. B. H.

ILLVSTRISSIMO

ET EXCELLENTISS. D. IA,

cobo Philippo Saccho Cæsarei Senatus

amplissimi apud Insubres Gallos

Præsidi, ac Moderatori iustis

simo Gaudentius Me

rula S. D.

T A T V E R A M iandiu aliquod ad te, ex quo meam erga te obseruatiam, uel me tacente cognosceres, munus, quod & tuę amplitudini, & professione meę foret idoneum, mittere. Nunquã tamen facere id licuit mihi, quod ea que ex officina nostra exeunt, tuo uideantur intuitu prorsus indigna: & quę tua sunt maiestate digna, ex farina (quod aiunt) uix sint nostra. Quamobrem hac re super angebar maximè: idc̄ facturũ me nunquã sperassem, nisi desperatis Fortuna salutẽ propè rebus attulisset. Siquidem Georgij Merulæ uiri candidissimi, & de Repub. literaria tam bene meriti, quã qui maximè, bibliothecam mihi reuoluenti, statim Nemesis occurrit: quem cum raptim legissem, Dñi boni quo gaudio sum affectus. Secũdò igitur, & tertio cum ad Nemesium redijssẽ, tuis dignum manibus munus existimaui: quod sit homini uel moribus, uel ætate composito opere (prout

a z mea

mea fert sententia) isto conducibilius nihil : ei præ-
 fertim , qui sacrosanctū Christi dogma profitetur.
 Quòd item eum in dispositione totius operis admi-
 rabilē inuenerim multifariæ supellectilis copia uas-
 rium, ordine conspicuum , numero , & elocutione
 (prout ætatis traductoris conditio ferebat) splendi-
 dum satis. Quid prætereà Nemesis hoc nostro su-
 blimius dici uel fingi potest ? Non ne humani inge-
 nij uires longo interuallo excedit, dum animātium
 cuiuscq; generis corporum abditam harmoniam ob-
 oculos nobis proponit: dum de anima tam subtili-
 ter philosophorum , qui *ἄνθρωποι* uocantur , opinio-
 nes impugnat : dum de animæ corporisq; copula
 euidencia sic argumēta subtexit: Quis enim unquā
 (si tamen uera fateri uolumus) de totius corporis
 compositione, eiusq; seminibus sic argutè disputa-
 uit, dum aperit, quæ duntaxat corpus , postea quæ
 animam, mox quæ utrunq; cōsequantur: Item quæ
 in nostra sint *μανε*, & quæ item extra. Dñj rursus
 boni, quo mentis impetu Manichæos, unam omniū
 solam animā esse putantes, prosternit: Quo spiritu
 ueterū philosophorū de rebus sublimibus decertā-
 tium sententias colligit, cōmittit, confert: Ignorabā
 per Deos immortales, ignorabā antequā legissem
 Nemesiū, qd fatū esset quod in astris est, qd *ἰνὲ στερεῶν*
 Ciceroni dictio fortasse minus cognita: quid diuina
 providentia, & ea qua ratione se cunctis rebus inge-
 rat: quid imaginarium esset: unde uisus, tactus, gustus
 stus

stus, auditus, & odoratus causſæ oborirentur: ubi
 nam existeret & æſtimationis, & memoriæ ſedes:
 quid ratiocinatio foret: quid prolatio: quid irratio-
 nalis anima: quid concupiscibilis: quot ægrimonix
 partes: quid ira: quid item metus. Diſcet tandē me
 cum lector motum per impulſum, eiusq; ſpecies:
 quæ nam de fato ſit Platonis opinio. Nolo ego hac
 in re diutius te detinere: uel, ut ſignantius loquar,
 fruſtrari: ne quãdoq; humaniſſimis tuis oculis abu-
 ti uidear. Illud tamen cum pace tua dixero: auto-
 rem uidelicet Latinitate donatum fuiſſe Nemefio
 utiliorem neminem, tunc demum in portum me re-
 cipiam. Ex hoc enim omnem humanam ſapientiã,
 quam Pythagoras euitandæ arrogantix cauſſa phi-
 loſophiam primus appellauit, in tres partes diuiſam
 eſſe didici: pietatem uidelicet, doctrinam & pru-
 dentiam. Eamq; non arripui, ſed hauſi nullo ferè
 negotio: quòd non doceat Nemefius, ſed inſtituat:
 non inſtituat, ſed imbuat. Ad pietatē quidem, dum
 nos ad Chriſti cultum traducit. Ad doctrinam por-
 rò, dum Philoſophix præcepta declarat: dum item
 de rebus omnibus, quas efficere uel poſſit, uel non
 poſſit humana fragilitas, diſputat. Ad prudentiam
 autem nos diſponit, dum quæ fugienda, & quæ ex-
 petenda ſunt, oſtendit. Item quæ æterna, quæ ue ca-
 duca ſint. Quæ moleſtiam pariāt, quæ ue lætitiã,
 cupiditatem, timorem, & id genus alia. Non ab re
 igitur uiſum eſt mihi hoc Nemefij opusculum ad-
 a ; mirabile.

mirabile, nō Christiani hominis tantum, sed & Phi-
 losophi, Theologiꝝ tibi dicare: ut tuæ celebritatis
 (quanquam uino per se, quod aiunt, uenali quid
 opus est hedera?) fauore fultus exeat in lucē: Chris-
 tianus Christianum fouebit, philosophus philoso-
 phum amplexabitur, theologum theologus exci-
 piet. Ille præterea doctrina eximius, & sanctitate: tu
 autem ad hæc adeo religione conspicuus es, ut me
 prorsus fugiat, magistratum ne, quo te Cæsar in-
 signiuit in Cisalpina Gallia, ornent religio, an
 magistratus religionem. Verum hæc ius-
 dicent alij: tu interea Nemesis oble-
 ctare, & Merulam tui splendoris
 studiosissimum ea humanitate,
 qua optimos quosque am-
 plecteris, foue. Medio-
 lani VIII. Kal.
 Maias,
 M. D. XXXVIII.

7

NEMESII PHI
LOSOPHI CLARISSIMI
DE NATURA HOMO
MINIS LIBER.

DE ANIMA ET COR
PORE. CAP. I.

OMINEM ex
anima intellectiua, et
corpore, absolutissi
mè definitū, & tam
rectè, ut ne aliter qui
dem definiri posse ui
deatur, multi & bo
ni uiri censuere. At,
quum intellectiua i
psum cōstare anima
definimus, ambigū

fanè uideri potest, utrum animā subiens intellectus,
tanquam alius, aliam fecerit intellectiuam, an intelli
gētiam ipsamet anima, & natura suapte affecuta sit:
quæ pars animæ longè optima est, & perinde atq;
in corpore oculus. Quidam uerò, inter quos Ploti³
nus est, aliud esse animam, & aliud intellectum arbi
trati, ex tribus hominem constare, corpore, anima,
intelle

intellectu, quem tum mentem, tum animum plerique uocant, uoluerunt. quos Apollinarius Laodicensis episcopus secutus est: nam hoc suae iaciens opinionis fundamentum, reliqua porro huic astruxit sententiae. Quidam ab anima intellectum neutiquam distinxerunt, ut tamen eius essentiae intelligentiam principalem esse duxerint. Aristoteles potentia quidem homini mentem connexam, actu uero forinsecus nos subire arbitratus est: non ut una sit, hominisque perficiat substantiam: sed coniectam ad naturalium rerum cognitionem, ac speculationem promouendam. proinde mirae paucitatis homines, & solos fere philosophantes esse, qui intelligentiam actu habere confirmantur. Plato autem non ex duplici substantia, anima, & corpore hominem constare, uisus est dicere: sed animam tali utentem corpore, praestantiora utique excogitans de homine, hac excellentia nos ad solius animae diuinitatem, & curam conuertit: quod nos ipsos nihil aliud, quam animam esse credentes, sola animae bona prosequamur, uirtutes atque pietatem, non autem corporis cupiditates admemus: utpote quae hominis, aut hominem constituentia non sunt: sed animal quidem antecedit, hominem uero subsequuntur: quandoquidem & homo animal est, & alioqui corpore longe praestantiorum animam in cunctis hominibus esse certum sit: ab ipsa enim corpus tanquam eius mouetur instrumentum, quod plane mors indicat: seiuncta & omnino separata siquidem

DE NATURA HOMINIS.

liquidem à corpore anima, immobile, & prorsus actione uacuum iacet corpus: sicut amoto artifice, immobilia iacent instrumenta. Manifestum autem est, quòd & cum inanimatis homo communicat, & irrationalibus compar est animantibus, & ratione utentibus consors intelligentia est. cum inanimatis quidem corpore, & elementorum quatuor mixtione communicat. cum plantis autem non illis modò, sed etiam ui nutritiua, atque seminali. cum rationis porro expertibus præter illa, quæ dicta sunt, peræquè comparatur motu, impulsu, appetitu, excarescentia, ui sentiendi, atque respirandi, hæc utique omnia hominibus communia sunt cum rationis expertibus, licet non omnibus omnia. cum uacuis autem corpore, & utentibus intelligentia naturis, ratione conuenit ratiocinando, intelligendo, singula iudicio discernendo, uirtutes prosequendo, uirtutibus tenaciter adhærendo, pietatē amplectendo. Quamobrem, sicut ex definitione percipitur, intelligibilē, & sensibilem substantiam complectitur: corpore quidem, & corporalibus potentijs cum alijs conueniens animantibus, & inanimatis: parte autem rationali, cum uacuis, ut iam dictum est, corpore substantijs. Nam rerum omnium creator Deus parum admodum inter se differentes uisus est naturas colligasse, ut unam & unà productam omnem ostenderet creationem: ex quo unus omnium, quæ sunt, creator esse maximè datur intelligi. non enim indi
b uiduo

uiduorum modò per partes uniuert substantiam, sed & singulas coniunctim inter se species harmoniæ modo composuit. Nam quemadmodum in singulis animalibus accommodauit insensibilia sensibilibus ossa, & corpulentiam, & pilos, cæteraq; insensibilia sensibilibus neruis, & ex insensibilibus ac sensibilibus constare animal fecit, ac quod unum esset, demonstrauit: ita in alijs per speciem creationibus fecit, proprietate, & naturæ exigua inter ipsa inuicè mutatione componēs, ut non multum usquequaq; inanimata à plantis, quæ uim se nutriendi habent, distare inueniantur: neq; plantæ ab expertibus rationis, & sensibilibus animantibus: neq; rationis expertia à rationalibus prorsus abalienari, nullo fœdere coniungi, ac sine aliquo similis genituræ, & naturali uinculo esse. Quin & lapidibus ipsis ui quadam etiam inter se disconuenit, magnetis enim lapis aliorum lapidum naturã, ac uim excedere uidetur, manifestè ad se trahendo, ac detinendo ferrum, tanquam uelit ipsum in nutrimentum conuertere: & ne in uno id quidem tantum ferro facere, sed super alio aliud detinere: traditaq; apud cunctos ipsam tenentes eandem uim habet. Detinetur itaque & à ferro ferrum, quum à supposita magnetide cohibetur. Deinde rursus à plantis ad animalia transcendens non continuò ad gressibilem, ac sensibilem naturã decucurrit: uerum ad ipsam concinnè peruénit, pinas enim, & marinas urticas arborum sensibilibus modo

modo comparauit : ab radicibus siquidem ipsas in mari defixit instar plantarum , lignorumq̄ testudine obtexit : ac sicut plantas obfirmauit , cōmunemq̄ cunctis animātibus sensum tangendi dedit , ut plantis , dum quidem defigitur , par esset : animantibus uerò , tactu. Spongiam quoque , licet saxi adhærentem , tamen contrahi , ac obluctari , quum ad se propius accedentem quempiam persentiscit , Aristoteles enarrauit. Quocirca hæc talia ueterum consuetudine sapientum animaliplata (ut noua in re nouum constringam mihi uerbum) quod Græci zoophyta dicunt , sunt uocitata. Pinis rursus , & cæteris huiusmodi non gressibilibus animalibus eorum generationem accommodauit , quæ longè procedere nequeunt , sed per se ibidem mouentur : cuiusmodi sunt plurima , quæ testudineum habēt indumentum , & quæ terræ appellantur intestina. Proinde alijs quidem speciatim plures tribuens sensus , alijs uerò gressum quàm plurimum , ad perfectiora rationis expertia peruēnit animalia , perfectiora autem uoco , quæ omnes sunt sensus consecuta , & quæ possunt quàm longissimè progredi. Sed ab irrationalibus porrò ad rationale animal hominem transcendens , non euestigio ipsum absoluit : uerùm alijs prius animātibus naturales quasdam cognitiones , & cogitationes , & astutias iniecit ad salutem , ut propè rationalia euaderent . nam rationale animal , & quod rationem uerè adeptum sit , hominem pro-

b : duxit.

duxit. Eodem modo & de uoce exquirens inuenias ex simplici & uniformi equorum ac bouum proclamatione uocem cōstare; pedetentim autem in uariā, ac plurimūm differentē, ut auium coruorum, ac luciniarū uocem perueniri, quoad tādē in articulari & perfecta hominis uoce terminata sit. Articulae porrò linguæ uarietatem cum mentis sensu, atq; ratione cōiunxit, ad animi motus exprimendos. atq; hoc pacto cunctis cuncta musica proportione cōposuit, & colligauit, & media hominum genitura, quæ sub intelligentiā, & uisum cadunt, in unum congregauit. Quamobrē non iniuria Moyses uniuersi creationem exponēdo perfectum ait hominem genitū: non quòd propter ipsum modò omnia producta sint (consequens enim erat, ut primūm quæ ad eius usum erant, gignerentur, & deinde, qui illis usus esset) sed quòd intellectiua genita substantia, ac rursum uisibili, amborum quoq; nexū aliquē gignere necesse fuerit, quo unum esset uniuersum, & sibi cōpatiens, ac id sibi minimè alienū. Genitum itaq; animal homo est, quod ambas naturas connecteret. Quāta itaq; sapiētia omnia creator produxerit uniuersi, his breuiter ostēdisse in presentia satis sit. In finibus igitur rationalis, & irrationalis naturæ homo constitutus, si ad corpus declinarit, & quæ corporis sunt plus amauerit, irrationalium uitam animalium sequetur, & in eorum numero censebitur, ac terrenus iuxta Pauli uocabitur sententiā; audietq; Terra

Terra es, & in terram dissoluêris : & stolidis pecoribus comparabitur , atque assimilabitur. Sin autem se ad rationalem partem , omnes corporis conculcans uoluptates diuinam, ac Deo dilectissimam uitam conficiet, & homo censebitur , eritq; cœlestibus, ut dictum est, cōparatus. Talis terrenus, quales sunt terreni : & talis cœlestis , quales sunt cœlestes. Rationalis sanè naturæ caput est, fugere quidem atque auersari mala, prosequi uerò ac deligere honesta. Honestorum autem quædam inter animas , & corpus media sunt. Quæ ad animam , talem planè relationem habent , quale cum corpore uinculum habet anima , cuiusmodi sunt uirtutes. Cæterum, quæ animæ peculiaria sunt , ad ipsam solam referuntur, corporis minimè indiga: ueluti est pietas, & eorum omnium quæ sunt speculatio. Quicumque igitur humanam optant uitam , qualem uiuere hominem par est, & non ut animal, solùm ad uirtutes accedunt, atque pietatem. Quæ autem ad uirtutes pertineant, quæq; ad pietatem, mox dñdicabitur, quum de anima & corpore tractauerimus. Nondum enim cognito quidnã in nobis substantiæ anima sit, non est, ut de ipsius actione quicquam dicere tentemus. Hebræi hominem à primordio neque mortalem omnium consensu, neque immortalem procreatum esse asserunt : sed in utriusque naturæ confinibus: ut si corporales motus consequeretur, transmutationibus quoque corporalibus esset ob-

noxius: sin autē animæ bona in primis honorasset, dignus immortalitate donaretur. Quòd si ipsum à primordio mortalem Deus constituisset, nō utiq; aberrantem morti addixisset, nemo siquidem mortalitati mortalem adiudicauerit. Quòd si rursus immortalem esse uoluisset, non ipsum utiq; nutrimenti indigentem fecisset: quandoquidem nihil immortale corporali nutrimento indiget, neque tam facile poenitētiā egisset: sicut quum ex immortalis mortalem illico fecit, quod in delinquentibus angelis neutiquam ab eo factum constat. Verūm, ut à primordio natura procreati fuerant, manserunt immortales, aliud delictorum suorum iudicium subeunt, non utique mortem. Melius igitur uel hoc pacto quod euēnit intelligere, uel quòd mortalis quidem creatus esset: sed quòd ex promotione, quam fuisset assequutus, perfectus immortalis posset euadere: hoc est, quòd potentia esset immortalis. At quoniam & minimè conferebat ante cōsummationem, suam naturam cognouisse, prohibuit, ne de cognitionis ligno gustaret quicquam. Fuerāt enim, quinimo & adhuc sunt, aliquæ maximæ in plantis uires, tum utpote in mundanæ fabricæ primordio, quæ putilatæ, defecataeque uehementissimam habuerunt actionem. Cuiusdam igitur fructus gustatio erat huiusmodi, ut suæ cuique naturæ cognitionem esset iniectura. Nolebat siquidem Deus ante cōsummationem, suam homo naturam dignosceret: quomi

quominus plurimarum se rerum indigentem cognoscens corporis necessaria procuraret, animæ providentiam relinquens. Hac de causa vetuit de cognitionis fructu decerperet. Qui deo non obtinens se ipse quidem cognouit: sed perfectione excidit, & cura corporis exuscitata est: quam considerabundus statim exquisiuit, nam, ut Moyses inquit, se nudum esse animaduertit: prius namque obstupens ipsum effecit, & in sui cognitionem conuertit. A perfectione igitur prolapsus, ab immortalitate pariter excidit: quam postremo sui creatoris gratia resumpsit: & carnis esus ei concessus est, siquidem primo quæ solum terra producebat, iusserat sufficere (erant autem ea in Paradiso) perfectione nimis desperata lapsa deinceps, quæ ad esum pertinebant, cuncta concessa sunt. Sed quoniam ex corpore homo constat, omne porro corpus ex quatuor elementis, his passionibus, quibus elementa subiunguntur, hominem obnoxium esse necesse est, sectioni, mutationi, & fluxui, quæ corporis tantummodo sunt: mutationi quidem per qualitatem, fluxui uero per exinanitionem, exinanitur siquidem animal per certos & incertos meatus: de quibus mox dicetur, necesse est igitur exinanitos æqua proportione resarciri, aut opportunarum rerum egestate dissolui animal. Quod si aridis & humidis, & spiritu exinanitur, arido & humido nutrimento, & spiritu indigens animal illis erit subleuandum. Est autem nobis

bis

bis nutrimentum etiam potus ab elementis, ex quibus sumus compositi, unumquodque enim sibi peculiari ac simili nutritur: contrario summittitur. Item elementorum quædam cōtinuè ac simul, quædam per media aliqua proferimus: sicut aquam aliquando quidem per se, aliquando autem per medium uinum: & oleum, & quæcunque humidi fructus nomen habentia, nihil quippe aliud est uinum, quàm aqua per uitem & palmites in acinos diffusa. Idem de igni licet nobis intelligere, aliquando quidem continuè ex ipso calescimus: aliquando autem per media, quæ comedimus, aut bibimus, nam in cunctis aut plus, aut minus portionis ignis inspargitur. Eodem modo de aëre, dum aut continuè respiramus, aut ipsum nobis circumfusum habemus, aut dum inter comedendum, & bibendum attrahimus: aut per omnia alia media, quibus producimur. Terra uerò nequaquam continuè uescimur, at per media quædam. è terra siquidem cibus gignitur: cibo autem nos uescimur. Corydi tamen & columbæ, sæpenumero & perdices terram pro cibo habent: homo autem per media, ut sunt semina, arborum fruges, & carnes, terra uescitur. At quoniam non ad uenustatem tantum, sed etiam ad concinnentiam tangendi sensus, quo cætera animalia homo facillè antecedit, factus est, nobis non circumfudit pellem crassam, ut bobus & alijs huiusmodi animalibus: neque pilos ingentes ac densos, ut capris

pris, ut ouibus, ut leporibus: neque squammas, ut serpentibus, & piscibus: neque corticem, ut testudinibus, & ostreis: neque teneram carnem, ut carabis: neque plumas, ut auibus: necesse itaque fuit nobis indumentum inuenire, quod harum rerum loco nobis esset: quod cæteris natura largita est animalibus. hac de causa & nutrimentum, & indumentum nobis quærendum fuit. Domicilio autem ea ratione qua & nutrimento, & ueste indigemus, nec id ob ferarum effugia, sed ob qualitatum humano in corpore distemperantias, & corporis compositionis solutionem. unde & in medicorum, & in obseruationis tutela sumus constituti. Qualitatis enim mutatione facta per oppositam illi qualitatem ad temperamentum, & priorem corporis statum reducendi sumus. non autem, ut quidam putant, medicorum est calore succensum corpus refrigerare: sed ad temperantiam perducere. quod si refrigerarint, in contrarium illi morbum corporis perducetur affectio. Sunt itaque homini nutrimentum, & potus necessaria propter euacuationes, & debilitationes. indumentum uero, quod nullam à natura ualidam circuniecctionem sit affecutus. domus autem, propter circunfusi aëris distemperantias, ac propter feras. obseruatio, ob qualitatum corporis mutationes, ac sensum, qui corpori insitus est. nam nisi nobis sensus adsit, ne quidem doleamus necesse est, & non dolentes nulla obseruatione indigebimus, itaque & mali inscitia afflictab

fluctabimur langori nequaquam medentes. Quam obrem & artibus, & scientijs, & quæ de his manant, opportunis indigemus subsidijs: ac quòd nobis inuicem inter nos indigeamus, in unum conuenimus, & ad uitam nostram opportuna in contractibus nobis inuicem suggerimus. quem sanè conuentum, ac cohabitationem, ciuitatem maiores nostri nominarunt: quòd proximis, & minimè longinquis inuicem inter nos fruamur auxilijs. natura siquidem risibile ac ciuile animal homo procreatus est. unus enim sibi omnia nemo potest suppetere. Non dubium igitur quin propter contractus atq; disciplinas constitutæ fuerint ciuitates. Ideo etiam has homo præcipuas affecutus est dignitates. solus siquidem hic poenitendo ueniam meruit, & solus, quum mortale corpus habuerit, immortalis euasit, & corporale propter animam, & animale propter corpus subiuit iudicium: solusq; homo inter rationalia præcipuis poenitentiæ uenia dignus est existimatus. Neq; enim dæmones, neq; angeli poenitendo uenia digni putati sunt: & ob hoc iustissimus, & maximè misericors deus iudicatur, & prædicatur, angelis nullam necessitudinem ad peccatum allicientem habentibus: quippe qui natura suapte à corporalibus perturbationibus, & usibus, & uoluptatibus fuere liberi, iure nulla, etiam si ipsos commissorum poeniteat, uenia concessa sit. Atqui homo non rationalis modò, sed & animal est. Vsus autem & affectus, qui animalis sunt,

funt, rationem plerumque ad se rapiunt : quos quum fugerit intactos, secum ad uirtutes conuerterit, iustam ueniam misericordiam consequitur. Ac quemadmodum eius essentiam proprium est risibile, quandoquidem & soli hoc, omnique inest, & semper : ita, in quibus gratiam uoluit deus mereretur, ipsius proprium est aduersus omnem rationalem creationem poenitentiam praeteritorum peccatorum causas exuere, idque soli homini, & omni, & semper dono datum est, quoad mundanam uitam uixerit : post mortem uero neuiquam. Idem quoque angelis quidam fuisse uolunt, non post lapsum, ut poenitentiam ueniam consequi potuerint : mors siquidem ipsorum lapsus fuit, ante lapsum uero per humanae uitae similitudinem & ipsos uenia dignos esse potuisse : quam non agentes indignam ueniam, & iuste illatam ultionem, pro meritoque subiungere iudicium. Ex his igitur non dubium est, quin poenitentiam nullam subiuerint. Proinde praecipuum munus, & peculiare homini deputatur, cuius proprium est, & singulare, ac solius praeter caetera animalia, quod corpus post occasum resurget, & immortalitatem sibi uendicabit. Hoc autem ideo est, quod animam habet immortalem, ut corpus imbecillum, & uarijs affectibus obnoxium. Eiusdem quoque propriae sunt artium, & scientiarum disciplinae, & cum his artibus operationes. Quocirca & hominem definiunt animal rationale, mortale, intelligentiae & scientiae capax, animal quidem, quod ho-

mo essentia sit animata sensilis : hæc enim animalis est definitio. rationale autem, ut ab irrationalibus distinguatur. & mortale, ut ab immortalibus ratione utentibus separetur. intelligentiæ & scientiæ capax, quòd à disciplina artes, atque scientiæ in nobis procreentur. uim enim habent intelligentiæ, & artium capacem homines: actionem uerò ad eas ex disciplinis assequendas. Aiunt nimirum quidam, postremo loco positum redū dare in definitione : quòd absque ipso absoluta sit definitio. Alij porrò quum nymphas, & alia quædam genera inducāt, longæua quidem, sed minimè immortalia, quò ab illis homo distinguatur, intelligentiæ, & scientiæ capax adiecerunt. illorum siquidem nihil discit, sed suapte natura nouit quæ nouit, Hebræorū nempe opinio est, omne huiusmodi propter hominem esse productum: quādo ipsi omnia tribuuntur, ut iumenta, ac ad agriculture boues: fœnum autem propter illa. Nam eorū quæ genita sunt, alia quidē propter se, alia uerò propter aliud. ppter se quidē rationalia omnia: propter alia uerò, irrationalia, & inanimata. Sed hæc propter alia sint'ne, an non, cōsideremus. Nunquid propter angelos? atqui nemo qui sapiat propter angelos ipsa genita esse dixerit. quandoquidē propter alia procreata ad commendationē illorum sunt, ad diuturnitatem, ad requiem. aut enim propagandi generis gratia, aut nutrimenti, aut protectionis, aut culturæ, aut uitæ agendæ, aut requiei:

quorum

quorum nihil angelo opus est : nullam siquidem generis habet propagationem ; neque corporalis indigens est nutrimenti, neque protectionis, neque huiusmodi aliorum. Quòd si non angelus, certum quoque est, quòd ne alia quidem, quæ angelum excedat, natura, quò enim excellentior fuerit, eò minus rei alicuius est indigens. Exquirenda itaque natura est rationis quidem capax, sed rerum indigens propositarum. At quæ nam demum erit huiusmodi, si eam hominem esse negauerimus ? An non his concluditur, propter hominem tam irrationalia, quàm inanimata esse procreata ? Quum igitur propter ipsum, ut est demonstratum, genita sint, ob hoc etiam dominus ipsorum constitutus est. Dominantis autem est ad mediocrem usum uti subiectis, & non ad uoluptarium usum intemperanter in obprobrium conuertere, neque onerosè, & molestè uti inferioribus atque subiectis. Peccant igitur quicumque irrationalibus non bellè utuntur, nec quod dominantis officium est, faciunt : neque iusti, ueluti eis præscribitur. iustus enim pecorum suorum animas deflet. Hic fortassis dicat aliquis, non propter aliud unumquodque, sed propter se genitum. Separantes itaque primùm animata ab inanimatis scrutemur, an possint inanimata propter se uideri genita. Quòd si ipsa propter se, quonã pacto, aut unde alentur animantes ? nam è terra nutrimentum animantibus à natura præberi uidemus tum fructibus,

tum plantis, exceptis quibusdam pulpa uescentibus: atque his porro pulpa uescentibus quædam nutrimento sunt animalia terram depascuntia, ut lupi sunt, qui quidem ac leones agnis, & capris, & suibus, & ceruis uescuntur: aquilæ uerò perdicibus, & phasis, & leporibus, & similibus, quæ terræ fructus depascuntur. Enimuero & piscium natura se inuicem comedentium in pascendo citò utique deficiat necesse est, nisi alga, & alijs quibusdam in aquis nascentibus alantur. Quòd si rursus cuncta piscium genera se inuicem comedant, & eorum nullum carnis esum deuitet, ne breui quidem temporis curriculo suffecerint: sed absumentur, alia quidem à se inuicem, alia uerò nutrimenti egestate: quod, ne eueniret, nonnulli natura docente pisces carne quidem abstinerunt, sed herbam quâlibet maritimam depasti sunt, quò ex his cætera cõseruentur. horum alga quidem cibus est, illorum uerò hæc, & rursus illa aliorum, quoad omnium absolutum est nutrimentum: quod continuo à terra mare summittit ad aliorum conseruandam substantiam. Ex his igitur quæ dicta sunt, satis, ut opinor, ostendimus, plantas non propter se, uerum ad hominum nutrimentum, ac ornamentum, necnon ad cæterorum beneficium animalium esse procreatas. Quòd si hæc propter hominem, & cætera animalia, non dubium quin horum & auctiois, & generationis causa propter eadem comparata sit. Ex his

his igitur liquet astrorum motus, & coelum, & tempora, & imbres, & id genus alia, propter hæc creata, ut nutrimentorum tanquam in circulum continuè se obeuntium suppetētiumq; iugis fructus educentium natura permaneret: fructus porro propter animalia atque hominem. Reliquum nunc est, ut dispiciamus, utrum rationis expertium natura propter se, an propter hominemeducta sit. At absurdum nimirum sit, prudentiæ expertia, & solo motu uiuentia naturali, non etiam rationis, & pro-na in terram spectantia, seruitutem corporis figura ipsa demonstrante, propter se dicere procreata. Verumenimvero quum tam multa sint, quæ proposito nostro possint comprobando conuenire, ut præ multitudinè propè peculiarem tractatum sibi desiderent, & ne orationis longitudine à proposita digrediar materia, breui quidem, sed opportuna hæc complecti conuenit narratione. Si igitur, tanquam in simulachro, ea, quæ in homine sunt, & extra hominem, inspexerimus, ex ipsa quæsitorem essentia demonstrationes sanè eliciemus. Perspiciamus itaque irrationalem in anima nostra partem, & eius species, appetitum inquam, & furorem, quæ rationi obedientia data sunt, ut hæc quidem imperet, illa uerò sub imperio sint: hæc iubeat, illa obediant, ac ad usum se suggerant, quem ratio dictauerit, ubi homo suam conseruarit naturam. Quòd si, quæ in nobis irrationalia sunt, rationi summittit, eisq; dominatur

minatur : cur demum iniquum sit rationis expertis
 bus animalibus rationem dominari , & in ipsius
 usus dari, quæ usus ratione careant ? Natura liqui-
 dem imperante rationis expertis rationi substructum
 obtēperat, ueluti ex his quæ in nobis sunt demon-
 stratum; idē multorum nobis animalium ostendit
 exhibitio ad obediendum homini appositē pro-
 creata : uelut boues , & iumenta omnia ad agricul-
 turam, & ad onera subuectanda: uolucresq; multæ,
 item aquatica , & terrestria animalia ad fruendum
 homini exposita sunt, cantantia & ad oblectatio-
 nem, & quietem præbendam. Quòd si non omnia
 ad huiusmodi usus suggeruntur, sed quædam in ho-
 minis nata uidentur exitium: sciendum, ut quæ pro-
 posuimus ad obediendū genita sunt : ita alia omnia
 ad remedia ægritudinum esse comparata, ne quid
 creationi deellet eorum, quæ in usus aliquos gigni
 conuenisset. igitur ne ipsa quidem hominis com-
 modum prorsus effugerunt, uerū & mortifera ad
 propriam ratio usurpat utilitatem, ipsisq; abutitur
 ad inferuēdum, quæ de illis exierit, læsioni, & alia-
 rum ualeitudinum medicamini, cuiusmodi remedia
 theriacæ nominantur : quas ratio intellexit, ut pro-
 pter illa ipsis dominaretur, ac quòd id in hosteis ius
 uaret superiores. Infinita autem habet, quibus illo-
 rum uires homo potest oppugnare, quæ à creatore
 deo data sunt ad illorum clandestinas uires impe-
 diendas, & ulciscendas, & corrigendas : & alia fanè
 alijs

alijs sunt concinna usibus. Itaq; constat ad communem hominis cultum cuncta esse producta, & quædam ne in alios quidem usus utilia. Atque hæc utpote de præsentī humanæ uitæ statu dicta sint.

Quum itaque in homine nihil ratione sit antiquius, nullum aliud animal hominem ausus est offendere: sed ei seruiūt omnia, & subiiciuntur, & obediunt, quandiu domesticis perturbationibus, & irrationali parti imperarit. quòd si affectibus non dominabitur, sed ab illis teneatur, iure ab externis cohibebitur feris: comitatur siquidem peccatum, & ab illis offensio. quod sanè uerum esse, nobis licet intueri ex his, qui optimam uitam peregere, boni enim illi ferarum sine controuersia præuenerūt insidias, sicut leonum quidem Daniel, uiperæ uerò at tactum Paulus. Quis igitur dignis huius nobilitatem animalis laudibus prosequi potuerit: quod intra se mortalia immortaliaq; complectitur, quod irrationalia rationalibus coniungit, quod omnifariæ creationis in sua natura claudit, fertq; simulachrū. quamobrem & paruus mundus homo nominatur, tam eximia, diuina prouidentia, dignitate donatus, propter quem omnia præsentia, quæq; futura sunt, propter quem deus homo factus est, qui ad incorruptionem desinit, mortalia diffugit, qui globis imperat cœlestibus, ob dei quam nactus est similitudinē: cum Christo uiuit: dei filius est: omnem dominatum, omnem lautitiā proculcat, quis tanta eloquentia est,

d tia est,

tia est, ut huius possit animalis tam insignem oratione complecti rerum exuberantiam: quòd maria peragrat, cœlestes globos speculatione transcendit, astrorum motus, & interualla, & dimensiones fatagit, atque attractat: terra fruitur & mari, feras & cete contemnit: omnem scientiam, & artem corrigit: extorrem, quibus uult, literis, uerbisq; reconciliat: nullo corporis cohibetur impedimento, futura prænunciat, cunctis imperat, cunctis dominatur, cunctis fruitur: cum angelis, cum deo colloquitur: creatis à deo iubet, dæmonibus præscribit, rerum naturam exquirat, à deo fuscitatur, domus & templum dei gignitur: & hæc omnia uirtutibus comparat, atq; pietate. Sed ne aliquibus hominis laudem insolenter scribere uelle uideamur, non eius naturam (ut proposuimus) edere, de ipso iam plura loqui desinamus: licet eius naturæ copiam in primis præferentes naturam quoq; enarrauerimus. Quum itaq; quantam consecuti fuerimus nobilitatem, cognoscamus, ac ut seminium cœleste sumus, ne nostræ pudori naturæ simus, ne tam præclarorum munerum nos indignos constituamus, ne nosmet tanta rerum affluētia, & gloria, & beatitudine priuemus, ne exiguo temporis cursu, & breui uoluptate cunctorum seculorum fructum amittamus: sed honestis actionibus, malorum abstinentia, & iusti, & æqui consideratione, & obtentu, quo diuinitas in primis nobiscum assuescit, sicut & ob preces, hanc nostram nobilit

nobilitatem nobis conseruemus. Sed de his quidem satis. Deniq; quum ex anima & corpore hominem constare, ut ostensum, communis omnium sit opinio, nos iam quæ restant, prosequamur, primùm de anima tractantes, ualde tenuia, ac minutatim descripta, & à multis difficulter intellecta exquirentibus relinquamus.

DE ANIMA.

CAP. II.

DE ANIMA ueterum propè omnium inter se dissentit oratio. Democritus em̄, & Epicurus, & totum Stoicorum philosophorum concilium, corpus animã esse definiunt. Et illi ipsi corpus animam definiētes de ipsius locuti essentia inter se planè differunt: Stoici siquidem eam spiritum putant calidum, & ignitū: Critias uerò sanguinem; Hippon autem philosophus aquam; Democritus porrò ignem: globosis siquidem figuris atomorum igni, aërecq; concretis animam putat absolui: Heraclitus uniuersi quidem animã ab humidis exhalationē existimat: in animalibus autē ab extrinseca, & ab ea, quæ in ipsis est animalibus, exhalatione eiusdem generis animas nasci. Eorū porrò qui corporis expertem animã esse aiūt, propè in infinitū differens creuit opinio, aliorū quidem essentiam esse, & eam immortalem differentiu; aliorum uerò incorporeã quidem, sed non essentiã,

d 2 necq;

neq; immortalem. Thales igitur primus animã dixit semper mobilem, & sese mouentem: Pythagoras numerum se mouentem: Plato essentiam intellectiuam ex sese motabilem iuxta numerum harmonicum: Aristoteles primam entelechiã uocat corporis, naturalis instrumenti in potentia uitam habētis: Dinarchus quatuor elementorū harmoniam, hoc est, elementorum mixturam, atq; consonantiã: non utiq; ex sonis constitutam, sed in corpore calorum, & frigorum, & humorum, & siccitatum harmonicã mixturam, atq; consonantiam uoluit intelligi. Non dubium autem, quin horum honesti animam essentiam esse uoluerint. At Aristoteles, & Dinarchus essentiã expertem putauerunt. Præterea & horum alij unam, & eandem omnium animam censuerunt, in singula distributã animalia, & in se rursus coëuntem, sicut Manichæi: Alij uerò multas, & inter se specie differentes: Alij autem unam, & multas. Quòd si uelimus omnium opiniones refellere, nobis longissimè orationem producere necesse sit. Communis igitur aduersus omnes animam corpus facientes in Amonium Plotini magistrum, & Numinium Pythagoricum erit confutatio: quæ sanè est huiusmodi: Corpora natura suapte nutritibilia sunt omnia, & dispersa, & omnifariam se scabilia: relicto in ipsis nihil quod componente, & cogente non indigeat, & tanquam constringente, ac ipsa continente, cuiusmodi animam

mam esse dicimus. Si itaque corpus est anima, qualem nam erit? quod si in tenuissimas partes secabile, quid porro est, quod ipsam contineat animam? ostensum enim est omne corpus aliquo continente ipsum indigere, ac ita in infinitum, quousque ad id peruenerimus, quod corpore uacuum sit. Quod si dixerint, sicut Stoici, concinnum quendam esse circum corpora motum intrinsecus, pariter & extrinsecus mouentem; & extrinsecus quidem magnitudinum, & qualitatum effectorem esse; intrinsecus autem copulæ, in unumque coniunctionis, & essentia; locus hic erit sciscitandi. Quandoquidem ab aliqua uis omnis est motus: quænam demum hæc ipsa uis est? & in quonam, ut nunc ita loqui permittar, substantiatur? Quod si ea uis materia est, quam Græci hylen uocant, nostri modò syluam, modò materiam, eisdem rursus utemur rationibus. si autem non materia, sed materiatum; aliud sanè materiatum, & aliud materiam esse certum est: nam quod cum materia participat, id materiatum dicitur. quidnam igitur est, quod cum ipsa participat materia? utrum & illud ipsum materia est, an sine materia? quod si materia, quo pacto materiatum, & materia est? si autem non materia, uacuum materia igitur est. Quod si expers materiae est, corpus non est, omne siquidem corpus materiatum est. Quod si aiunt ideo corpus uideri animam, quod corpora treis habeant dimensiones, anima uerò per

totum corpus diffusa sit : ipsam itaque treis habere dimensiones, & perinde certò corpus esse dicendum : quandoquidem omne corpus tribus constet dimensionibus. Atqui non omne tribus constans dimensionibus est corpus. siquidem locus, & quale, incorporata quum sint per sese, per accidens tamen in magnitudine sub quantitatem cadunt. Ita igitur & animæ ipsi quidem natura suapte accidit nullis distingui dimensionibus. Per accidens uerò, quum in quo concluditur, trinis cõstet dimensionibus, ipsam quoque trina constare dimensione contemplabimur. Præterea aut extrinsecus mouetur, aut intrinsecus : sed si extrinsecus, inanimatum erit : si intrinsecus, animatum. Quòd si corpus anima est, & ipsa extrinsecus mouetur, inanimata est : si autem intrinsecus, animata. Absurdum autẽ sit siue inanimatam, siue animatam dicere animam. non igitur est corpus anima. Item, anima si alitur, ab experite corporis alitur, disciplinæ nanq; ipsam alunt : nullum enim corpus ab re alitur incorporea. non ergo corpus anima. Xenocrates nanque ita cõcludebat. quòd si non alitur : omne autem animalis corpus alitur. corpus igitur anima non est. Et hæc quidem satis aduersum eos, qui corpus animam faciunt. Separatim uerò aduersus eos, qui opinantur sanguinem & spiritum esse animam : quòd sanguine, & spiritu amoto extinguatur animal. Nec illud dicendum est, quod nonnulli ita arbitrati scripserunt, quum

quum pars sanguinis è corpore effluerit, animæ quoque partem effluere, futilis siquidem est huiusmodi ratio. nempe in his quæ partium coniunctione sibi similia sunt, pars omnis à reliquis defecta idem cum toto est, sicut aqua & multa, & paucissima: itidem & argentum, & aurū, & prorsus omnia, quorum partes in essentia inter se inuicem nō commutantur, ita igitur & relictus sanguis, quantumcunque fuerit, anima est, si modò anima est sanguis. Sed illud magis asserendum: si id anima est, quo sublato moritur animal, omnino & phlegma animam esse, & biles ambas. quodcunque enim horum defecerit, uitæ exitium adducit, itidem & iecur, & cerebrum, & cor, & stomachus, & nerui, & intestina, aliæque multa: horum siquidem quocunque ablato animal abolebitur. Alioqui multa quidem sine sanguine sunt, ueruntamen animata, quemadmodum piscium genera squammis carētia, & mollia, cuiusmodi sunt sepyge, teuthides, & smyli, & cuncta tegmine corticeo, & molli crusta, ut carabi, cancri, & astaci. quòd si hæc animata quidem sunt, at sanguine carentia, non dubium quin non sit sanguis anima. Contra illos uerò, qui aquam animam esse dicant, quòd cunctis animantibus uitam aqua præbere uideatur, & absque aqua uitam agere sit impossibile, multa obijci possunt. Ne quidem absque nutrimento uiuere possibile est. nutrimenta igitur in singulis omnia, si illos sequimur, animam dicendum

dumerit. Deinde multa ne quidem bibentia animalia sunt : ueluti de quibusdam aquilis denarratur ; & sine potu uiuere utique perdix potest. propter quid igitur potius aqua anima est , ac non aër : aqua siquidem possibile ut plurimum abstineri : ab aëris autem respiratione ne breuissimo quidē tempore possumus desistere. at ne quidem aër anima : multa enim animata sunt , quæ aërem non spirant , sicut insecta omnia : uelut apes , & uespæ , & formicæ , & cætera huiusmodi sine sanguine : nec non marina quoque multa , & cuncta pulmone carentia : nihil enim pulmone carens aërem spirat , & ediuerso nihil aërem non spirans pulmonem habet. At quoniam Cleantis Stoici , & Chrysippi quædam habentur rationes nequaquam contemnendæ , producendæ sunt cum solutionibus , quas Platonici attulerunt. Cleantes igitur huiusmodi syllogismum texit : Non solum , inquit , corpore parentibus nostris similes gignimur , sed etiam animæ perturbationibus , moribus , affectionibus. atqui corporis proprium est simile , ac dissimile , non autem rei incorporeæ. ergo anima est corpus. Sed hoc falsum est. numeros enim similes dicimus , quorum latera sunt analogæ , ut sex & uiginti quatuor. latera namque senarij numeri sunt duo , & tria : uiginti quatuor autem numeri , quatuor , & sex. proportionem habent utique duo ad quatuor , tria uero ad sex , quæ in duplicari speculatione dignoscitur : quatuor siquidem

dem ad duo, & sex ad tria in dupla proportione sibi referuntur, atque incorporei sunt numeri. Figuræ porro figuris sunt similes, quæcūq; angulos æquales habent, ac ad æquales lateribus angulos proportio est. atqui figuram ipsi quoque incorpoream esse non diffitentur. Præterea, sicut quanti proprium est æquale, & inæquale: ita & qualis simile, & dissimile. incorporeum autem est qualitas, incorporeū igitur incorporeo simile est. Illud quoque aiunt, nihil incorporeum unà cum corpore pati, neque cum incorporeo corpus. patitur autem unà cum corpore anima ægrotante, & cæso, & corpus cum anima: pudore nanq; suffusa anima, rubescit corpus: & metu perculsa, pallescit. corpus ergo anima est. Sed eorum quæ assumuntur alterum falsum est, ita assumptioni adhærens nihil incorporeum unà cum corpore patitur. cur nam, si modò hoc soli animæ conveniat: Hoc perinde est ac si quis dicat: Nullum animal maxillam mouet superiorem. at crocodilus maxillam mouet superiorem. non ergo animal est crocodilus. Est igitur falsa propositio, sicut hæc quæ ait, Nullum animal superiorem maxillam mouet. nam ecce tibi crocodilus & animal est, & maxillam mouet superiorem: idem est propemodum quæ dicit, nihil incorporeum unà cum corpore pati, assumitur enim certum, de quo quæritur, in abnegatione. Quòd si quis etiam uerum esse concesserit, nihil incorporeum unà pati cum corpore: quod tamen
e sequitur,

sequitur, nondum admissum est, ut anima unà cum corpore patiatur ægrotante, & cæso. ambigitur si quidem corpus ne sit solum, quod doleat, ab anima accipiens sensum, ubi ipsa demum expers sit doloris, siue unà cum corpore doleat. Et ualet, ac apud claros eruditione uiros, quæ præposita est, potior habetur sententia. Nec oportuit ex ambiguis syllogismum connectere, sed ex confessis: alioqui superflue demonstratur incorporea quædam unà cum corporibus pati, nam ecce qualitates quum sint incorporeæ, affectis corporibus, ipsæ quoque afficiuntur, in corruptione, & generatione unà cum corpore cõmutatæ. Chrysippus autem, Mors est, inquit, animæ à corpore separatio. nihil autem incorporeum à corpore separatur: quandoquidem ab incorporeo corpus non tangitur, at anima & contingitur, & separatur à corpore, non ergo incorporea anima est, enimuero animæ à corpore separationem mortem esse uerum est. Sed incorporeum à corpore non contingi, generaliter quidem dictum, falsum est: de anima autem, uerum: falsum quidem, quòd linea quum incorporea sit, à corpore tamen tangitur, atque separatur: similiter & albor. De anima autem, uerum: non enim à corpore anima tangitur, si enim tangatur, non dubium quin ipsi adhaereat corpori. Id si ita sit, non toti adhærebit: impossibile si quidem est corpus corpori, totum toti adhærere. atque ita non utique totum erit animatum animal.

Proinde,

Proinde, si tangatur, corpus quidem erit anima, sed totum non erit animal animatum. quòd si totum animatum est, neque tangitur, neque corpus est anima. atqui animal totum est animatum. non ergo tangitur, neque corpus est anima: & separatur, ut pote quæ incorporea est. Quòd itaque non sit corpus anima ex prædictis satis conijci potest. Quòd autem essentiae expers non sit, deinceps uideamus.

Quoniam Dinarchus animam harmoniam esse definiuit, & Simmias Socrati contradicens animam harmoniam esse professus est, inquiens, animam quidem uideri harmoniam, corpus uerò lyram: referendæ huius. quæ apud Platonem in Phædone sunt solutiones. Vna igitur est ex eis, quas sibi asciiuit concessionibus, quòd disciplinæ, reditiones in memoriam, ut uerò nunc loquuntur multi, reminiscentiæ sunt. quod sanè tanquam ab alijs concessum sibi assumens suam hoc pacto astruit rationem: Si disciplinæ, reminiscentiæ sunt, nostra erit anima antè, quàm in humanum corpus demittatur. quòd si harmonia est, prius quidem non fuit, sed posterius genita est, corpore in harmoniam coëunte. Omnis enim cõpositio non aliter habet, quàm illa habeant, ex quibus constat: siquidem compositorum communicatio quædam est compositio, quæ est harmonia. atqui nihil prohibet ipsam illorum non existimari, à quibus composita sit, sed illa consequi putandum, pugnant hæc igitur inter se, & animam har-

e 2 moniam

moniam esse, & disciplinas esse reminiscentias. at quod de reminiscentijs dictum, uerum est: falso itaque creditur animam harmoniam esse. Præterea, corpori anima aduersatur, & primas gerit ratione: utpote quæ ipsi corpori dominatur. harmonia uero neque ducem se præbet, neque aduersatur. non igitur anima harmonia est. Rursus, harmonia quàm ut alia sit harmonia, magis, & minus est harmonia, idque dum remittitur, atque intenditur, non harmoniæ inspecta ratione (nam rationem magis, & minus admittere impossibile est) sed concinnentiæ: quum enim plorus acutus, aut grauis fuerit sonus, deinde absolutus, eandem in sonorum magnitudinibus feruant rationem. at mutationem in contactu, & sonorum copula capit magis ac minus, intensa: anima autem non est magis, & minus quàm alia anima. non ergo harmonia anima. Præterea, anima uirtutem, & uitium suscipit: harmonia autem concinnentiam, & inconcinnentiam non suscipit. non ergo harmonia anima. Item, anima in excipiendis per partes contrarijs essentia quidem est, atque subiectum. at harmonia qualitas, & in subiecto: atqui essentia à qualitate diuersa est. ergo harmonia ab anima aliud est. nempe harmoniæ participem animam esse non est alienum: ueruntamen ob hoc harmonia neutisquam est. nec enim ideo anima uirtus est, quòd uirtutis sit particeps, atque eam excipiat. Galenus autem nihil definit. quinimò se nihil de anima demonstraturum

straturum in Demonstratiuis testatur orationibus: ueruntamen, ut ex eius colligitur uerbis, animam temperamentum quoddam esse potius uisus est approbasse, quod sanè morum differentiam consecutam ex his, quæ in Hippocrate interpretando habuit, uerbis, licet nobis intelligere. Quod quum ita sit, non dubium quin mortalem ipsam esse censuerit; non quidem omnem, sed irrationalem tantùm hominis animam, nam de rationali ambigit, ita ferme inquiēs: Quod sanè corporis nequit temperamentum, corpora ipsa efficiunt, at si corporis temperamentum est anima, nihil erit inanimatum, atque ita ratio colligitur: si corporis temperamentum anima est, quum omne corpus temperamento cōstet, omne corpus animam habet, si autem omne corpus animam habet, nullum corpus est inanimatum, neque igitur lapis, neque lignum, neque ferrum, neq; quicquam aliud erit inanimatum. Quòd si non omne prorsus temperamētum corporis animam esse ait, sed tale aliquid: hîc percunctandum erit, qualenam hoc temperamentum putet, quod animal faciat, & animæ rationem complectatur, qualecunque autem dixerit temperamentum, tale in corporibus inueniemus inanimatis. Nam quum nouem temperamentorum sint species, ut ipse in libro de Temperamentis atq; mixtionibus demonstrauit, octo quidem sunt difficilia temperamenta: unum uerò facile, porrò hominem apto tempera-

e 3 tum

tum esse temperamento ait : & ne ipsum quoque omnino, sed medio quodam temperamento: secundum alia uerò distemperamenta cætera animalia, & quælibet in sua specie, in maiore, ac minore remissione, & intentione temperata esse. Est planè etiam in inanimatis nouem inueniri temperamenta, & ea quidem magis ac minus, ut ipse rursus in simplicibus demonstrauit. Præterea, si anima temperamentum est: temperamenta uerò immutantur secundum ætates, secundum tempora, secundum uictus: anima quoque immutabitur. quòd si immutatur, non eandem semper habemus animam, sed prout ipsum fuerit temperamentum, modò quidem leonis, modò autem pecoris, modò aliùs cuiusuis: quod certè à ratione ualde alienum est. Item, corporis temperamentum cupiditatibus non respondat, atq; aduersatur: sed potius unà cum ipsis operatur: nam & ipsum cum illis communicat, anima uerò aduersatur, non ergo temperamentum est anima. Præterea, si anima temperamentum est, quum temperamentum sit qualitas, & qualitas adsit, & absit præter subiecti corruptionem, id quoque de anima utique uerum sit: sed falsum est, non ergo temperamentum, & qualitas est anima. nemo autem animal in opposita mutari naturaliter putat: sicut non mutatur in igne calor: est enim ab eo immutabilis. at mutabile est uideri temperamentum: quinimo illi ipsi sunt, qui arte medicina temperamenta permu-

tant

tant. Et rursus, omnes corporis qualitates sensibiles sunt: anima autem non sensibilis, sed intellectibilis est. non ergo qualitas incorporea anima est. Præterea, sanguinis, & spiritus cum adiunctione corporum lentiarum, & neruorum, & aliorum id genus aptum temperamentum fortitudo est: & calorum, & frigorum, & siccitatum, & humorum congruum temperamentum sanitas est. membrorum quoque apta cum coloris decore moderatio uenustatem efficit corporis. Quod si ualetudinis conuenientia, & roboris, & uenustatis anima est, necesse erit uiuentem hominem neque ægrotare, neque debilitari, neque deformem esse. atqui sæpenumero accidit non horum unum modo, uerumetiam simul hæc tria temperamenta dissolui, & tamen hominem uiuere. euenit siquidem ipsum pariter deformem esse, & imbecillum, & ægrotum. non ergo corporis temperamentum est anima. Cur igitur, inquiunt, & quædam uitia, & uirtutes homines consequuntur? idcirco ex corporis temperie certò gignitur? Quemadmodum enim sani, & ægroti naturaliter ex temperie sunt: ita quidam naturaliter acres bile existentes iracundi sunt, alij meticulosi, alij feroces. sed aliud est cohibens, aliud non cohibitum. aliud ergo temperamentum, & aliud anima est. Nam quum sit animæ instrumentum corpus, quum ipsum se appositè comparauerit animæ, cum ea ad agendum peruenit, & ipso ea appositè utitur: quum autem peruersè

peruersè, impedit claras actiones, ac tum animæ opus solertia est instrumenti insultationem debellaturæ: & nisi se ualde continerit, & in diuersum ipsum conuerterit, atque prius stabiliuerit, perinde ac musicus in fidis peruersione, oberrabit, & pariter delinquet. Quamobrem diligentia animæ opus est in corpore coërcendo, quò suum sibi accommodet instrumentum, id autem facit tum ratione, tum assuetudine: ueluti in harmonia, alia quidem remittens, alia uerò intendens, ut concinnum ipsum sibi comparet, & quum opus fuerit, idoneo utatur instrumento, quod nisi fecerit, ipsa quoque cum illo subuertetur: nam ita aliquando euenit. Aristoteles animam entelechian appellans, nihil magis animæ confert, quàm qui ipsam qualitatem putant. At excutiamus primùm quid sit, quod entelechian uocat. Essentiam sanè trifariè putat appellandam: uno modo, ut syluam subiectum, quæ per se quidē nihil est, sed uim ad generationem habet: altero ut formam, & speciem complectitur, per quam sylua species efficitur: tertio autem utrunque quod ex sylua, & specie genitum id reliquum animatū esse. Est igitur quidem sylua uis, ac facultas: species autem, entelechia. & hoc dupliciter: uno quidem modo, ut scientia: altero autem, ut cum scientia speculari: id est, hoc quidem, ut affectio: illud uerò, ut actio. scientia nimirum ipsa media, ita propemodum ut in anima somnus est, & uigilia, analogum autem est

est uigilia, & speculari : & somnus cum eo quod est habere, & non exercere. Prima est actionis scientia, ideo speciē primā uocat entelechian: secundā, actionem: ut est oculus, qui ex subiecto est, & specie. & est alterum quidē in ipso subiectū, alterum uerò suscipiens uisum oculi sylua : sed uocatur etiā ipsa æquiuocè oculus. at species & prima oculi entelechia eadem est quæ uisus, qui uidendi facultatem ipsi planè suggerit. Secunda uerò entelechia est oculi actio, per quam uidet. Quemadmodum igitur nuper editus catulus neutram habet entelechian, potentiam uerò suscipiendi entelechian habet: ita de anima accipere oportet. nam sicut illic genitus uisus oculum utique absoluet: ita hîc genita in corpore anima animal perficiet: ut neque sine corpore esse unquam possit anima, neq; etiam corpus, corpus enim non est, sed corporis: & ob hoc in corpore existit, & in tali sanè corpore: nam per se non existit. Primum itaque passiuam animæ partem, animam uocat, rationalem eius partem separans. Sed oportuit omnē simul hominis animam comprehendere, & non à parte: quandoquidem imbecillissimi sunt hæc de toto uolentis ostendere. Déinde ait corpus potentia uitam habere, & antè quàm gignatur anima. ait si quidem corpus in se potentia uitam habere. Sed necesse est, corpus quod in potentia uitam habeat, prius actu esse corpus, atqui ante susceptam speciem actu corpus esse non potest: sylua enim sine

f qualitate

qualitate est, & non corpus, impossibile igitur id, quod actu nondum sit, potentiã habere ad aliquid ex se gignendum. Quòd si corpus in potentiã est, quo pacto in potentia corpus, in se uitam habere in potentia potest: alioqui in alijs certè possibile sit habere aliquid, & eo non uti: sicut quum quis uisum habet, nec eo utitur. quod animæ profectò euenire impossibile est, neque enim dormiens sine animali actione est: siquidem nutritur, & augetur, & imaginatur, & respirat: quod præcipua uitæ est coniectura. Ex his igitur certum est, quòd potentia uiuere, adesse cuiquam non potest: sed actionem prorsus adesse necesse est. proposito enim animam speciem facere, nihil aliud est, quàm uitam esse, in anima enim insita uita est: corpori uerò ad ipsum continentium, atque comprehendendum data est, qui ergo ait sanitatem analogon esse uitæ, non animæ uitam dicit, sed corporis: atque ita sapiens uideri uult. Enimuero corporalis essentia per partes contrariarum est susceptiua, sed quæ secundum subiectum, hoc est, quæ est corporalis, nullo igitur modo potest anima entelechia corporis esse, sed est perfecta corporis expers essentia: per partes enim suscipit contraria, uitium, & uirtutem, quod suscipere species non potuit. Déinde quum anima, inquit, entelechia sit, per se immobilis est: mouetur autem per accidens: neque uerò inconueniens uideri debet ipsam immobilem esse, & ab ipsa nos moueri. nam
 & uen

& uenustas, quum sit immobilis, nos mouet, & non immobile mouet. Quòd si igitur & corpus per sese motum habuit, non erit alienum ipsum moueri ab immobili, atqui immobile ab immobili moueri impossibile est. unde igitur corpori moueri acciderit, nisi ab anima? non enim seipsum mouet corpus. Primam itaque motus genituram uolens demonstrare, non primam, sed secundam demonstrauit, nam si immotum mouebat, primum faciebat motum: si autem à sese motum, alioqui mouet, secundi motus facit genituram. Sed unde nam corpori prima motus est generatio? nam quòd ait à sese elementa moueri, quæ leuia sunt, quæq; graua, falsum est. si enim grauitas, & leuitas motus sint, nunquam consistent graua ac leuia. atqui consistunt, quum suum ceperint locum. non ergo grauitas, & leuitas causa primi motus est, sed elementorum sunt qualitates. quòd si hoc dederimus, quonam pacto ratiocinari, & opinari, & iudicare, leuitatis, & grauitatis opera esse possunt? quòd si non horum, ne quidem elementorum: quòd si non elementorum, ne quidem corporum. Præterea, si per accidens mouetur anima, corpus autem per se, licet anima abfuerit, per se tamen mouebitur corpus. at si hoc, animal etiam absq; anima erit. insulsa autem hæc sunt. insulsum igitur & quod à principio sumptum est. Sed ne illud quidem uerum est, quod ait, omne natura motum etiam per uim moueri, & omne per uim motum

f 2 etiam

etiam natura moueri: mundus enim natura motus, per uim non mouetur. rursus, neque si quid per naturam moueatur, id etiam per naturam quiescit. mundus siquidem & sol, & luna per naturam mota, per naturam quoque quiescere impossibile est. eodem modo & anima per naturam mota, per naturam quiescere non potest. si enim sit quies, corruptio utique sit animæ, & omnis quod semper moueatur. Sed interim & illud necdum solutum est, quod à principio in quæstione fuit, unde corpora continentur, natura suapte genita, ut dispergantur. Hæc ex multis sufficiant ad demonstrandam animam, neque entelechian esse, neque immobilem, neque in corpore genitam. Pythagoras autem per comparisonem & deum, & cuncta alia numeris semper adsimilare solitus, definiuit etiam animam numerum seipsum mouentem. cui sanè Xenocrates quoque astipulatur: non quod numerus sit anima, sed quod inter numeros deputetur, ac multiplicationes, atque quod res anima discernat. Quocirca non usquequaque à communicatione eorum, quæ in numeris sunt, uidebitur abalienari. At & ipse quum ait, numerum se ipsum mouentem, numerum non esse attestatus est. Quod non sit numerus, hinc nobis certum licet intueri, quod numerus quidem quantum est, anima uero non quantum, sed essentia est. non ergo numerus anima. Quamquam & numerum præcipuum inter intelligibilia essent

essentiam esse uolunt; ut deinceps dicemus. Præterea, anima continua est; numerus uero non continuus est, non ergo numerus anima. Rursum, numerus aut par est, aut impar; anima uero neque par, neque impar, non ergo numerus anima. Numerus quoque additione augetur; anima autem additione non augetur. Anima item seipsam mouet; numerus uero definitus est immobilis. Præterea, numerus unus & idem manet: nec ulla numeris ingênita qualitas potest commutari, anima uero una & eadem manente essentia permutat qualitates ex imperitia ad cognitionem perueniens, & ex uitio ad uirtutem, non ergo numerus anima. Hæ denique ueterum fuere de anima sententiæ. Eunomius post illos animam definiuit essentiam incorpoream in corpore genitam, cum Aristotele, & Platone pariter conueniens. Nam quod eam incorpoream ait essentiam, id à Platone mutuatur: in corpore autem genitam, ex doctrina eruit Aristotelis: non satis aduertens (quanquam alioqui acutus) quod sibi inuicem repugnantia in unum tentat componere, omne siquidem generationem habens corporalem pariter & temporalem, corruptibile est, & mortale. His etiam Moysis assentitur opinio, sensibilibus namque describens generationem rationalium naturam ostendam disertè duxit. Cæterum assimilantes quidam hoc opinati sunt: quibus non omnes accedunt. Si quis autem, ex quo generatio corporis fuit, editam

f 3 animam

animam putat, à uero aberrat. Neque enim Moyses tum ipsam exponi dicit, quando corpori iniecta est : neque secundum rationem ita habet. aut igitur mortalem ipsam dicat, ut Aristoteles eam in corpore gigni asserens, & ut Stoici : aut essentiam incorpoream dicendo in corpore creatam ita dicere excusetur : quò animæ intelligentiam in nobis non constituat mortalem, & omnino irrationalem. alioqui, uelut ipse arbitratur, necdum plenus est mundus, sed etiam nunc semiperfectus est, & additamēti continuè ac semper egens : cui saltem quinque milia, & nihilominus uno quòque die intelligibilium nascuntur essentiarum. & difficilimū fore, ut quum efficaci opera fuerit absolutus, tum in se non dissoluatur absolutis hominibus ad resurrectionem animalium numerum complementibus. Quo quidnam irrationabilius sit, quàm dicere tum demum corruptum iri mundum, quum plenus fuerit : quis enim infantium puerorum hic modus sit : in arena pueritiam, quum primū plenus fuerit mundus eorū, qui geniti sint, euestigio confundi. Hoc autem dicendo, prouidentie, nō creationis ratione nunc animas procreari putat ; non utique nouam essentiam aliam præter eam, quæ fuerit induci, sed eam ipsam demum, quæ fuerit multiplicari : quòd creationis, & prouidentie differentiam planè ignorantium est. Prouidentie siquidem suum est, corruptorum animalium essentiam conseruare, non per putrefactionem

nem

nem inquam genitorum : quandoquidem horum successiōnem putrefactio semper altera conseruat. at illud potissimum creationis suum est ex his, quæ nusquam sunt, aliquid conficere. Proinde si ex alterna animæ nascuntur generatione, prouidentia ratione gignuntur, & corruptibiles sunt in cæterorum morem, quæ ex generis successiōne gignuntur. Quòd si ex his quæ non sunt formantur, atque deducuntur, quod genitum, creatio est : nec illud Moysis uerum est : Quieuit deus ab omnibus operibus suis. atqui utrunque absurdum. non ergo nunc animæ gignuntur. nam & illud : Pater meus operatur non in creando, sed in prouidendo dicendum & ipsi uidetur. Apollinarius autem censet animarum ab animis partum esse, uelut corporum à corporibus, procedereq; animam per successiōnem primi hominis in omnes qui ab illo, perinde ac corporalem successiōnem : sed neque residere animas, & ne nunc quidem gigni. Nam qui hæc dicunt, deum adulteris fauorem faciunt : quòd ab his filij procreentur. Atqui falsum etiam hoc : Quieuit deus ab omnibus, quæ cœperat, operibus, si nunc adhuc animas creat. Sed quum omnia per successiōnem alternæ generationis genita mortalia esse demonstratum sit : ob hoc enim gignit, & gignitur, ut corruptorum genus permaneat : hic autem mortalem esse animã, quæ ex altera generatione gignatur, aut non successiōne alternæ generationis animas

mas gigni dicat, necesse est. Illud autem quod dicebatur ex adulterijs ratione prouidentiae genitorum, relinquamus nostra quidem sententia imperito. Quod si de prouidentia aliquid coniectare oporteat, undecunque nouit deus omnia, nouit partum aut uitae eius, aut sibi utile futurum; & ob hoc animam concedit. qua de re satis idonea nobis coniectura est, quod nouimus ex Vriæ cōiuge, & David genitum Solomonem. Deinceps hîc iam Manichæorum, quam de anima habuere, consideremus sententiam. Hi sanè aiunt ipsam immortalem, & incorpoream, & unam solam omnium animam esse, defectam, atque decisam in unaquæque corpora inanimata pariter ut animata; & eius alia quidem plus affecta, alia uerò minus: plus animata, & inanimata minus: plurimum porrò coelestia, proinde uniuersi animæ partes in uno quodque animas esse. At si indiuisibiliter ipsam diuisam esse diceret, sicut in audientibus uocem: mediocre utique foret malum. uerum ipsam animæ essentiam diuisam esse & contendunt, & quod omnium grauissimum est, eam propriè in elementis esse uoluerunt, & cum eis in corporum generatione diuisam, & rursus in id recidere: ut solutis corporibus coeat, sicut aqua diuisa, & rursus concreta, & mixta: ac purgatas quidem animas in lucem, quæ lux fuerint demigrare: à sylua uerò commaculatas, in elementa: & rursus ab elementis ad plantas, & animalia, atque ita eius
essentiam

essentiam concidentem, & corporalem definientes, & eam perturbationibus subiiciētes, immortalem esse tamen profitentur: itaque & in sibi repugnantia residunt. Dicentes enim infectas animas in elementa recurrere, & inuicem inter se commiseri, rursus in ipsis transcorporationibus (si mihi hoc uti uerbo cōcedatur, quod ipsi metensomatosis uocant) aiunt secundum delictorum magnitudinem puniri, ipsas unientes, & rursus per substantiā separantes. Enim uero umbras à lumine segregari arbitrātur, & porro connebulatione facta uniri: quod in natura intellectiua fieri impossibile est. nempe inter sensibilia umbræ esse putantur, ut cunque eas separari, & rursus uniri dederit quisquā. Plato autem & unam, & multas esse animas ostendit: unam quidem dicens esse uniuersi animam, alias autem esse particulares: & tum ab uniuersi anima cuncta animata esse: tum priuatim ab uniuscuiusque sua. uniuersi igitur animā à terræ centro ad usque cœli terminos ait extendi: non utique per locum explicari asserens, sed sub intelligentiam cadendo: & hanc animam esse quæ in globosa specie uniuersum circumagat, & contineat, & constringat quicquid est mundi corporatum. Vinciri certè corpora continentis, in his, quæ supra diximus, demonstratum est: idque perficere speciei effectricem animam. Porro unumquodque eorum quæ sunt, suam uitam uiuere, & sua corruptione corrumpi aiunt Platonici, quatenus enim cōtinetur, ac con-

g string

stringitur, eatenus corpus esse dicitur : dissolutum autem corruptum esse, & uiuere quidem omnia, sed tamen non omnia esse animalia. discernunt nanque ab inanimatis plantas, quòd augeantur, ac nutriantur plantæ : hoc est, ui nutritoria, ac uegetantia sint. Irrationalia porro animalia à plantis sensu distinguunt : rationalia uerò ab irrationalibus ratione separant : atq; ita cuncta ferè uiuere asserētes cuiusuis naturam determinant. Præterea, uiuere & quæcunque usquã sunt inanimata habitili uita, ob id quod ab uniuersi anima unumquodq; contineatur, ad id solùm ut esse possit, ac non dissolui : hancq; esse animam quæ uniuersum gubernet : & hanc particulares animas, quæ à creatione primùm genitæ sunt immittentē, & ab ipso uidelicet creatore datas sibi leges, quibus hoc gubernari oporteat uniuersum, quas etiã fatum uocat: quo uim ad nos curãdos suggerāt idoneam. Memorabuntur autem hæc etiam, ubi de fato à nobis mox disputabitur. Communiter igitur Græci omnes immortalem animam definiētes, transcorporationē opinantur. Circa species autem animarum differunt. alij enim unam speciem rationalem aiunt, & eam in plantas, & in rationis expertium corpora permutari : alij per quosdam dictos temporum ambitus : alij ut casus tulerit : alij non unam animarum speciem, sed duas faciunt rationalium, & irrationalium : quidam uerò multas, & tot, quot animalium sunt species. Præcipuè autem

tem

tem qui à Platone fuerunt, in hac stabiles constitère sententia : referente nempe Platone furiosas, & irascundas, & rapaces animas, luporum, & leonum corpora subiuisse : ad incontinentiam uerò deuolutas, asinorum & id genus aliorum corpora assumpsisse. horum alij propriè auribus exceperunt lupos, & leones, & asinos : alij figuratè locutum esse perceperunt, huiusmodi in hominibus animalium mores elucere. Cronius autem in eo quem inscripsit de Iterata generatione (ita enim transcorporationem, id est, animæ transitum à corpore ad corpus uocat) rationales omnes esse uult. Itidem & Theodorus Platonicus in eo, quem inscripsit Animam, cunctas esse species. Eodem modo Porphyrius. Iamblichus uerò contra hos se constituens secundum animalium speciem, animæ speciem esse asserit, hoc est, species ait differentes. Scribitur itaque ab eo in libro, cuius index Monobiblon, id est, unicus liber, non ab hominibus ad expertia rationis animalia, neq; ab irrationalibus animalibus ad homines transcorporationes gigni, sed ab animalibus ad animalia, & ab hominibus ad homines. Ac mihi quidem uidetur ob hoc melius coniecisse, non Platonis modò sententiã, sed etiam uerum ipsum: ut ex multis, & alijs facile est argumentis ostendere, uerum præcipue ex his, Quòd nullus rationalis motus in rationis expertibus animantibus appareat. neque enim artes ullæ, neque disciplinæ, neq; consilia, neq;

g 2 uirtutes

uirtutes, neque intelligentiarum in ipsis quicquam est. Ex quibus certum est, rationalis animæ in ipsis quicquam non esse, quàm enim alienum sit rationis expertia rationalia dicere. Quòd si iuuenibus adhuc, atq; infantibus solus irrationalis adest motus, animam tamen eos dicimus habere rationalē: quandoquidem, quum excreuerint, rationalem demonstrant actionem. at rationis expertus nulla in ætate rationale quicquam ostendens, rationalem habebit animam? Quorsum uis hæc rationis, qua ubique, & omnino foret abusurum? Enimvero nihil à deo frustra progenitū esse omnium consensu facilè conceditur, quòd si ita sit, superfluè rationalis anima iumentis, & feris immittetur, utpote quæ nunquam potis sit suam operam demonstrare: foretq; planè crimen præbentis, inconcinna, & ineptam corpori animam dare, nec utique periti erat artificis ordinem, aut harmoniam huiusmodi corpori exhibere. Quòd si quis dicat moueri quidem per affectionem cum ratione animalia: ipsorum autem fabricam ad artificem actionem demonstrandam non esse idoneam: nempe ab hominibus ipsis fidem factururus: digitis nancq; à manibus tantummodo ablati, plurimas artes dicat multipliciter amoueri: non tamen, de quo quæritur, exoluit: manet siquidem adhuc, quod fuerat insulsum, ut deus promptam, & solertem corpori accommodans animam, superfluam, & inutilem, & exercendis ac tractandis rebus ineptam immiserit,

immiserit, quæ ad suas obeundas actiones in tota ipsorum ætate sit impedita. Adde, quòd rationem illis demum uolunt tribuere ex incertis, & à nullo concessis, nempe unde per affectionem cum ratione mouentur animalia. Quantò fatius igitur putandum productam cuilibet corpori animam accommodari, & nihil plus per affectionem habere animalia, quàm naturalis eorum in actibus ostendat simplicitas? unaquæq; enim irrationalium species animalium suo mouetur impulsu, ad quem à principio producta est, ac ita usum, & actionem, & denique his rebus idoneam corporis fabricam obtinuit, neque per cuncta ipsa creator ita deseruit, ut multis in rebus opem non tulerit: sed singulis naturalem, non rationalem tribuit cognitionem, præbuit etiã aliquibus astutiam tanquam artis aliquod simulacrum, & rationalem umbram. His itaque duabus de causis hæc dedit, & propter præsentis declinandas insidias, futurasq; obseruandas, & ad omnem unicuique creationem, ut dictum est, suam accommodandam. Quòd uerò absque ratione id faciat, uel hinc manifestum est, quòd non idem quodlibet in sua specie animal cū alterius speciei animali agit: nec porrò in eorum multitudine unius speciei aliud quod permutat actiones, nisi sit quod idem aliud magis, aliud uerò minus faciat, at uno impulsu tota species commouetur: omnis enim lepus pariter se comparat, & omnis lupo pariter perniciose exco-

gitat, & omnis simia pariter imitatur: quod in homine uideri non est. infinita siquidem sunt humanarum actionum diuerticula. Liberum enim quidam est, & in sua affluens essentia, quod rationale est. Quamobrem nō una & eadem est cunctis actio hominibus, sicut in sua cuique specie ipsis est animalibus rationis expertibus, quæ natura duce placè sola mouentur. Atqui quæ natura mouentur, ea uno modo agere apud omnes est uideri, rationales uerò actiones alię apud alios sunt, & neuiquam necessario eadem erunt apud omnes. Quòd si quis dicat in præteritorum humanæ uitæ peccatorum ultionem id animæ inflictum esse, quòd in huiusmodi corpora relegata torqueretur, à posterioribus demonstrationem facit. qua enim de causa in prius genita animalium corpora animæ demissæ sunt rationales? non ob id, quòd in humanis deliquissent, corporibus? siquidem prius illuc immissæ sunt, quàm in humanum corpus. Visus nimirum est & hanc Galenus admirandus medicus posuisse opinionem, & in unaquaque animalis specie differentem quoque animæ speciem censere: ait enim statim in principio primi libri, qui est de Usu tractationis portionum, hoc pacto: Quanquàm animalium multæ erunt portiones, aliæ quidem magis, aliæ uerò minus, aliæ autem usquequaque in aliam speciem minimæ defectæ: ipsarum tamē omnium usus est anima: cuius sanè corpus est instrumentum. Ac
ob hoc

ob hoc longè inter se inuicem differant animalium portiones necesse est, quòd animæ quoque inter se differant. Sed porrò procedens in eodem libro apponit de simia illud: Enimuero ò sapientissimè accusarit, ac dixerit aduersum se natura, risibili animæ animalis, risibilem dari corporis oportuit institutionem. Itaque intellexit Galenus differentibus specie animalibus differētes coniunctas esse animas, & de his quidem hæcenus. Proinde, si animam demonstrauius neque corpus esse, neque harmoniam, neque temperamentum, neq; aliam aliquam qualitatem, ex his, quæ proposita sunt, manifestum est essentiam quandam incorpoream animam esse: ueluti iam apud omnes receptum est. Quòd si neq; corpus, neque accidens, non dubium quin incorporea sit essentia, & eorum, quæ in alio esse dicuntur, nihil. ea siquidem & adsunt, & absunt præter subiecti corruptionem, atqui separata anima corpus omnino corrumpitur. Eisdem porrò usuri argumentis, immortalē animam esse, facile ostendemus, nam si neque corpus est, quod natura dissolubile, & corruptibile ostensum est, neque qualitas, neq; quantitas, neq; corruptibile quicquam aliud: non dubium quin sit immortalis. Multæ profectò sunt immortalitatis demonstrationes, & apud Platonem, & alios: sed illæ admodum reconditæ, & intellectu difficiles, illisq; in scientijs doctis uix cognitæ. At nobis ad eius immortalitatis supremam demon

demonstrationem, diuinorum sermonum satis erit eruditio, fidem quæ diuino spiritu ad nos demissa in se complexa est. Sed aduersus illos qui literas nõ admittunt Christianas, satis sit, nihil eorum quæ corrumpi possint esse animam, ostendisse. Proinde quum sit incorruptibilis anima & immortalis, ut nobis hoc satis est, ita ipsum recipiendum existimemus.

DE ANIMAE ET CORPORIS
COPVLA, CAP. III.

HINC nobis inuestigandum est, quo pacto animæ & corporis unio fiat inanimati. Res enim dubia, si non solum ex his, sed etiam ex mente, ut quidam autumant, homo constet. Verum adhuc magis dubia, quòd in unius essentiæ substantiam coeuntia omnifariam uniantur. omnia siquidem unita mutantur, atque uariantur: nec quæ prius erant, manent, quemadmodum in elementis ostendetur: nam unita aliud euadunt, quonam pacto igitur corpus & anima unum fient, quum sit incorporea, & per se sub essentiâ cadens anima? quomodo cum corpore unietur, & animalis pars fiet, suam inconfusam, & indifferentem conseruans essentiâ? necesse igitur uideri potest aut ita uniri animam & corpus, ut pariter transmutentur, & utraque, sicut elementa, corrumpantur: aut non uniri quidem ob prædictas

dictas absurditates, sed adhærere uelut in choro saltantes, aut sicut calculus calculo : aut misceri, ut uinum & aqua. At quòd corpori non possit anima adhærere, ubi de anima disputauimus, est demonstratum. foret nancq; sola pars illa corporis animata, quæ fuisset animæ coniuncta : cui uerò anima non adhæsisset inanimata, ut per appositionem unum minimè dicendum sit : sicut, uerbi causa, ligna, aut ferrum, uel huiusmodi aliquid, at uini & aquæ dilutio amborum corruptio est : necq; enim huiusmodi temperamentum putilata aqua, aut merum uinum est: tametsi huiusmodi mixtio per appositionem facta sensum lateat propter partium tenuitatē mixtarum. Id autem certum ex eo quòd à se inuicem possunt separari : spongia nancq; oleo perfusa purā exhaurit aquā, & papyrus, at quæ unita propriè dici possunt, sensibilibiter separare omnino impossibile est. quòd si necq; unitur, necq; adhæret, neque miscetur: quænam ratio est, cur animal unum esse perhibeatur? Plato igitur uel ob hanc ambiguitatem animal ex anima & corpore constare noluit, uerùm animam corpori admixtam, tanquam corpus induentem, uoluit. At & hæc ratio nonnihil habet quæstionis. nam quo pacto unum cum indumento esse poterit anima? siquidem non unum cum induente est tunica. Amonius igitur Plotini magister hanc ita dissoluit quæstionem, ut dicat illam intellectilia habere naturam, ut uniantur eis, quæ ipsa possunt

h sint

sint excipere, perinde atq; pariter corrupta, & unita: manere tamen inconfusa & incorrupta, uelut ad hærentia. Unio enim in corporibus rerum in se coeuntium omnino efficit uarietatem: quandoquidem in alia corpora fit permutatio, sicut elementorum in concreta corpora fit mutatio: & sicut commutantur nutrimenta in sanguinem, sanguis in carnem, & in reliquas corporis portiones. Verum in intellectilibus unio quidem gignitur, sed non sequitur mutatio: quippe quòd naturæ non est talis id quod intellectile, ut essentia queat permutari: sed aut separatur, aut ad nihilum usque corrumpitur: non mutationem suscipit, & ne quidem ad nihilum corrumpitur: non enim foret immortale. Quum sit ergo anima uita ipsa, si copula permutabitur, uariabitur utique, nec erit amplius uita. quod si foret, ad quidnam demum corpori copulabitur, nisi ei uitam præbuerit? non igitur transmutatur, atq; alia fit in unione anima. Hoc sanè demonstrato ut intellectilia essentia permutari non queunt, necessariò sequitur ipsa quidem uniri, sed tamen quibus cum unita fuerint non corrumpi, & unitur itaque, nec confusè unitur, corpori anima. Quòd planè uniatur, demonstrat dolor ex utroque excitatus: sibi nanque totum pariter animal dolet, utpote quod unum est. Quòd uerò id inconfusum consistat, manifestum ex quo anima à corpore per somnium quodammodo separatur, atq; ita iacens deserit, ut morticinium uideatur: at

tur: at solùm ita exhalante uita, ut non omnino aboleatur, per sese in somnis agitur futura diuinans, & intelligētis propius accedens. Idem etiam eidem accidit, quum per sese eorum quæ sunt aliquid, considerarit. nam tum, ut ipsi possibile est, sese à corpore abdicat, & in se redit, & ita quæ sunt, coniectat: quum sit incorporea, sese à toto corpore separat, tanquam quæ pariter corrumpuntur, manens tamen incorrupta & inconfusa, quod per se unum est, conseruans, & in quibus fuerit, illa ad suam uitam conuertens, ab eis minimè conuersa. Ac quemadmodum sol suo aduentu aëra lumine perfundit, ipsum in luminis speciem reddēs, cum aëre unitum lumen perfusum, & minimè sibi confusum profert: ita anima corpori coniuncta omnino manet incōfusa, sed hoc solum differt, quòd sol quidem quum sit corpus, & loco circumscriptus, non ubique est, ubi & eius lumen: sicut ne quidem ignis, manet siquidem ipse in lignis, aut thryallide urens, ut in loco: anima uerò quum sit incorporea, neq; loco circumscrip- ta, per totum suo lumine corpus procedit, atq; diffunditur: nec pars ulla ab ea illustrata lumine est, quæ ipsam totam non admittat: nec ipsa à corpore cohibetur, ac tenetur, uerùm ipsa cohibet ac tenet corpus: neque in corpore est perinde ac in uase, aut in utre, sed potius in ipsa corpus. Nec enim à corporibus queunt intellectilia cohiberi, sed per totum corpus procedunt, & euagantur, & discurrunt, nec in

h 2 corp

corporali loco ipsam coërceri possibile est : nam quum intellectilia sint in intelligentijs , ut in locis sunt; aut enim intra se, aut in excellentibus sunt intelligentijs : ut anima quæ aliquando intra se est, quum ratiocinatur; aliquando autem in mente, quum intelligit. Quum igitur in corpore esse anima perhibetur, non ut in loco, in corpore dicitur : sed tanquam in habitum, & præsentiam se exhibendo: sicut in nobis esse dicitur deus . est siquidem habitu, & quodam ad aliquid momento , & affectione. Vinctam dicimus sub corpore animam , ueluti dicimus sub amata uinctum detineri amatorem, non corpore ipso, neque in loco, sed per habitum. Nam quum nec sub magnitudinem, nec sub cumulum, nec sub partes cadat, melius quiddam est in partes circumscriptione locali defecto. Quod enim partes non habet, quali demum in loco circumscribi potest: tumore nempe locus circunquaque confurgit. est siquidem locus terminus circunquaque ambientis, per quem contentum ambit. Quod si quis dixerit, Num igitur Alexandria, & Romæ, & ubiuis mea anima est: illum ipsum rursus latet se locum dicere : siquidem Alexandria, & omnino in hoc dicendo locus est. atqui in loco prorsus non est, sed in habitu : quippe quod demonstratum est in loco haudquaquam potuisse comprehendi. Quum ergo in habitu sit intellectibile quicquid est, magis abusiue loquimur in loco ipsum dicentes, quam quicquam quod locum occupet:

cupet : in loco dicētes, quod illic suam habeat actio-
nem, locum pro detentione, & actione capientes.
oportuit enim dicere, illic agit, quum dicimus, illic
est. Verumenimvero hæc explicatius, & apertius
ratio unioni accommodabitur, quàm quæ de filio
dei erga hominem creditur : qua unitus manet in-
confusus, atque incomprehensus : non in animæ
modum. illa enim quum sit in completorum, &
multitudinum numero, opinatur, & patitur pari-
ter cum corpore propter consuetudinem, ac neces-
situdinem, quam cum eo habet : & est ubi cohibeat,
& ubi cohibeatur. at dei ratio nihil ipsa ab ea, quam
cum corpore, & anima habet, communionem uaria-
tur, neque permutatur, neque illorum est imbeci-
litas particeps : at cum ipsis suam exhibens diui-
nitatem unum effecta est, & unum manens, quod
ante unionem fuit, & copulatur, & manet omnino
immixta, & inconfusa, & incorrupta, & intransmu-
tabilis : neque unà patiens, sed solùm actionem
coadiuuans : non pariter insita, & pariter uariata :
uerùm illa quidem pariter augens : ipsa uerò ab eis
nulla in parte diminuta, quominus maneat in-
uersa, & inconfusa : quandoquidem prorsus inta-
minata omnis expers est mutationis. Huius rei tes-
tis Porphyrius est, utcunque in Christum suam
quatiens linguam, inquit : Valida autem sunt
inimicorum supra nos testimonia, nullum quippe
responsum acceptura. Hic itaque Porphyrius in se-
h 3 cunda

cunda quam commixtarum questionū habuit oratione, ita ad uerbum scribit: Non ignorandum igitur excipi aliquam essentiam, quæ ad se complectendam alteram adsumat essentiam, eamque partem esse essentiæ, & secundum naturam suam permanere, unaque alteram complere essentiam eatenus, quatenus cum alio fuit producta, & per sese unum conseruantem: quodque maius ipsa neququam mutata, mutantem uero illa, in quibus gignitur, ad suam actionem, quam ipsa præsens exhibet, hæc sanè ait de animæ corporisque unione. Quòd si de anima, quòd sit corporea, uera est oratio, longè magis de dei erit ratio, quæ & magis inconcretè habet, & ut ueritas est incorporea, quòd sanè ora, dei erga hominem unionem increpare tentantium è regione occludit. At hoc Græcorum multi ridiculum arbitrati, aiunt impossibile, non probabile, & indecens esse, mortali naturæ diuinum per mixtionem, & unionem genitura esse coniunctum. Cæterum præclaris ipsorum usi testibus causam, & rationem excutiamus. Dicitur sanè ab his, & præsertim ab Eunomianis diuinam uniri cum corpore rationem, non per essentiam, sed per utriusque uires: nec esse unitas essentias, aut commixtas, sed corporis uires diuinis uiribus commisceri, atque corporis instrumentalis potentias, Aristotelem secuti, sensus esse asserunt. His ergo sensibus diuinæ commixtæ potentie unionem, prout ipsi putant, absoluerunt.

Sed

Sed his nullo pacto id concedendum puto, sensus corporales potentias definientibus. Manifestò nimirum suprà definitum est, alia corporis esse propria, alia animæ, alia pariter utriusque, atqui in his quæ utriusque pariter propria sunt, sensus per instrumenta digerebamus; ipsa porrò instrumenta corporis esse dicebamus. expedit igitur iuxta suam incorporatorum naturam, sine confusione unionem fieri essentiarum, nulla in parte quæ diuinior est à deteriore læsa: cæterum hac solum à diuiniorre adiuta: quandoquidem quæ liquidò incorporea natura est, cedit quidem per omnia sine impedimento: per ipsam uerò, nihil. Proinde cedendo quidem ipsam per omnia, id uniri est, nihil uerò per ipsam: id est, immixtam & inconfusam permanere. Huiusmodi igitur unionis non benefaciendi uoluntas, uelut quidam præcellentes uiri putauerunt, sed natura fuit in causa. In corpore namque accipiendo, benefaciendi nobis uoluntate iure factum quispiam dixerit: at unitum non sua dei natura confundi minimè benefaciendi uoluntate factum.

Enimvero animarum gradus ascensus,
atque descensus, quos inducit Ori-
genes, utpote diuinis scriptu-
ris non cōducentes, ne-
que Christianorum
cōuenientes sen-
tentijs, relin-
quamus.

CORPVS omne quatuor elementorum concretio, & ex eis progenitum est. Et animalium quidem sanguinem habentium continuo corpus ex quatuor coit humoribus, sanguine, phlegmate, flaua bile, & atra: eorum uerò quæ sanguine careant, ex alijs humoribus proportionem in se ad sanguinem habentibus. Continuo autem dictum, quum sine medio ex illis ipsis aliquid gignitur, uelut ex quatuor elementis quatuor humorum esse uidetur concretio. Cæterum inter humores ea similia sunt partium, quæ corporis portiones perhibentur. Assimilantur autem terræ quidem atra bilis: aquæ uerò, phlegma: aëri autem, sanguis: & igni, flaua bilis. Omnis sanè elementorum concretio aut solida, aut fluida, aut spiritalis est. Aristoteles continuo ex sanguine putat solo animalium gigni corpora, quòd cunctæ animalis particulæ ex eo continuo & alantur, & augeantur, & ex sanguine semen oriatur. Sed quoniam ex uno eodemque principio non rectè habere uidentur, & ossa, quæ durissima sunt, & mollissima pulpa, & pinguedo, generationē: iure placuit Hippocrati, ex humoribus quatuor, animalium corpora continuo excitari, atque conformari, quòd ex magis terrenis, & crassioribus solidiora gignantur, ex mollioribus autem molliora. Comperti nimirum sæpe

sæpe habentur in corpore humores, ueluti in phlebotomijs est uideri, aliquando exhorrescente, & tumente corpore ex redundante phlegmate, aliquando atra, aliquando flaua bile. unde & inter se inuicem homines aliquo modo putantur conuenire. Præterea in animalibus partium quædam sunt, quæ similium partiū dici possunt, uocant autem eas Græci homœomere: quædam uerò dissimiliū partium, quas illi anomœomere appellant. similium quidem partium, ut cerebrum, meninges, neruus, medulla, os, dens, chondrus, lumbi, nodi, hymenes, ines, capilli, ungues, pulpæ, uenæ, arteriæ, meatus, pinguedo, cutis: & horum ferme continua sunt elementa: sicut pariter sanguis purus, phlegma, bilis atra, & flaua: nam tenon ex nodis & nerueis inibus compositus est. Dissimilium uerò partium, caput, pectus, manus, pedes, & alia id genus hominis membra. siquidem non in caput diuiditur caput, quemadmodum neruus in neruum, & in uenam uena, & pulpa in pulpam. Partium nempe dissimilium omne ex his, quæ similium partium sunt, constat: ueluti caput ex neruis, & pulpis, & ossibus, & huiusmodi alijs. uocant autem hæc etiam instrumentalia. Homœomeron igitur definitio est, ut dicatur eorum, quorum portiones & toti, & sibi inuicem sunt similes. simile tamen nunc accipiendum pro eo quod est idem. Nec profectò omne animal omnes corporis adeptū est portiones: sed sunt mutila utique quædam; nam

i alia

alia sine pedibus, ut pisces, & serpentes : alia sine capite, ut cancri, & carabi : & alia quædam natantia, quæ sensuum loca gestant in pectore, quòd caput illis sit nullum: alia pulmone carent, quæcunq; aërem non respirant : alia uesicam non habent, ut aues, & quæcunque non mingunt : quæque crustaceum integumentum habent : in pluribus sunt membris mutila : paucis enim in rebus ipsa uideri est esse animalia. Videntur porrò & quædam quanquam habentia, ea tamen non habere, sicut cerui, qui flauam bilem minimè habere uidentur : quandoquidem ipsam dispersam, & nuspiam comparentem inter intestina habent. At homo, & omnia, & perfecta, & ut neque aliter contingere posse uideatur, rectè habet omnia. Ita igitur, iuxta particularum positionem, multa inter ipsa animalia differentia est : alia mammas habent in pectore, alia in uentre, alia inter crura : tum alijs quidem duæ, alijs autem quatuor, alijs uerò sunt plures. natura enim natorū numero mammarum ferè multitudinem adæquauit. Quòd si quis hæc diligenter uelit dignoscere, de Animalibus historiam legat Aristotelis. non enim proposito nostro hæc rimāda conueniūt; sed ut in subscriptionum figurā aliquos annotemus locos. Itaq; iam ad elementorū disputationem transeamus, quòd consequenter id à nobis quærendum esse uideatur.

DE ELEMENTIS.
CAP. V.
Mundi

MVNDI elementum concretionis corporum pars minima est. Sunt autem elementa quatuor, terra, aqua, aër, ignis, dicto digesta ordine ab infernis ad superna corpora: quæ & ipsa utique prima ac simplicia sunt, utpote quæ cæteris præsunt corporibus. Nam elementum omne eiusdem generis est cum illis, quorum elementum est. Principium eiusdem generis quidem non est cum his, quæ ex ipso sunt: elementum uerò prorsus eiusdem generis est. at quòd terra, & aqua, aërcp atque ignis sint elementa, uel ex eo nempe certum est, quòd in his supremæ qualitates potentia, & actu existunt: non tamen sensibilibus aliquid horum elementorum sine temperamento, & sine mixtione alterius est elementi. cuncta enim hæc sensim quodãmodo degenerant, & se inuicem transmutant magis ac minus: ueruntamen in eorum mixtione manifesta natura est. Cæterum, quòdlibet elementum per coniugationem binas qualitates habet, quæ eius speciem efficiant: est siquidem terra sicca, & frigida: aqua frigida, & humida: aër humidus, & calidus, ut suapte natura: ignis calidus, & siccus: nec tamen qualitates elementa per se esse possunt. non enim ex incorporeis qualitatibus corpora constare possibile est: sed ne alia quidem corpora non supremam actu habentia qualitates elementa esse possibile est, infinita enim forent, si quæ sunt omnia magis & minus qualitatem nacta, essent elementa

menta: nec qualia qualium sint elementa discerni
 utiq; potuissent. Necessè igitur est elementum, cor-
 pus esse, & simplex corpus, & actu supream habēs
 qualitates, caliditatem, inquam, & frigiditatem, &
 humiditatem, & siccitatem: nam hæ solæ qualitates
 totam prorsus transmutant essentiam: neq; id alia-
 rum ulla qualitatū efficit. neque enim albore ad
 corpus propius accedente, propter alborem omni-
 no albescit corpus, sicut propter calorem calefit, &
 ob frigus frigescit, nec propter quicquam aliud. Res
 pugnantia uerò sibi inuicem sunt elementa per bi-
 nas contraria qualitates, ut aqua igni: quippe quæ
 frigida & humida est, calido & sicco: & terra aëri,
 quum frigida sit, & sicca, calido & humido. Verum
 quoniam contraria coniungi inter se inuicem recu-
 sarunt, sine uinculo aliquo medio ad ipsa uincienda
 comparato: instituit creator in medio quidem ter-
 ræ, & aëris, quæ inter se sunt inuicē opposita: aquā,
 ei binas tradens qualitates, frigiditatem & humidi-
 tatem, per quas potuit extremis coniuncta deuinci-
 ri: frigiditate siquidem, terræ: humiditate uerò, aëri
 copulatur: Medium porro aquæ, & ignis aërem fe-
 cit extremorum sibi inuicem repugnantium uincu-
 lum, humiditate quidem aquæ, caliditate uerò igni
 conciliatum: atque ita inuicem contraria coniunxit
 per quædam media, quæ & se cum alijs uincerent, &
 quibus alia uincerentur. est enim uinculum huius-
 modi optimum. Quodlibet igitur ipsorum secun-
 dum

dum alteram qualitatem se antecedenti copulauit: secundum alteram uerò, sequenti: sicut aqua, quum frigida & humida sit, per frigiditatem terræ coniungitur, quæ in ascensum eam antecedit: per humiditatem uerò, aëri, qui ipsam sequitur: Itidem & aër per humidum quidem, aquæ copulatur, quæ ipsum antecedit: per calidum uerò, igni, qui aërem sequitur: Et ignis per caliditatem aëri, qui ipsum antecedit, conciliatur: per siccitatem uerò, terræ, per refractionem & reuersionem quæ ad extremum est: Ita quoque terra per frigidum, aquæ: per siccum autem, igni in refractione copulatur, siquidem non solum ad superna, & inferna descensum, & ascensum habent elementa: sed etiam in circulum aliquo modo inflexa, & conuersa sunt extrema, & inter se inuicem. Ignis enim solam caliditatem amittens terra efficitur: idcirco ex fulminibus certum est, delatus siquidem ignis & frigidatus ex delapsu lapidescit: ideo omne fulmen cum lapide, & sulphure fertur. Est nanque sulphur ut ignis extinctus non amplius actu calidum, sed potentia, uerum actu adhuc siccum. sola nimirum elementa in actu qualitates habent: cætera autem omnia in potentia, nisi ad elementum proximè accesserint. Ne igitur unquam deficiant elementa, neque quæ ex ipsis concreta sunt, sapienter creator, artificiosèque constituit, ut elementa in se inuicem transmutarentur, & in concreta corpora confluerent: & concreta porro ipsa

i 3 resol

resoluerentur , ac dilaberentur in sua principia : atque ita ex alterna generatione perdurando consistentia uniuersa conseruantur. Terra quidem dissoluta , & liquefacta fit aqua : aqua uerò concreta , atque congelata , fit terra : quum uerò incaluit , & euaporauit , fit aër , rursus contractus aër , & densatus aqua euadit , exiccatus uerò in ignem se conuertit : ita & ignis extinctus ubi siccitatem amittat , aër efficitur : est siquidem aër ignis extinctio , & callescentis aquæ euaporatio. ex utroque igitur aër gignitur : nam calida effecta aqua , & extinctus ignis aër euadunt. est itaque natura suapte calidus , licet aquæ terræque uicinitate frigescat. Quamobrem infernæ eius & ad terram partes frigidæ sunt : supernæ uerò & ad ignem conuersæ , calidæ. Hoc sanè accidit propter molliciem , & facilè aëris passionem. euestigiò enim suæ naturæ cedit , ac transmutatur. Aristoteles autè duo aëris fecit genera : unum quidem ab aquæ exhalatione euaporatum : alterum uerò fumidum , atque calidum. euaporatum hîc quidem gignitur ipsum quoque calidum : at sensim procedens frigescere , & sibi succedens in aquam conuertitur solet. Vt igitur alia quoque , quæ aliena esse uidebantur , diffugiat : sublimia calida , & multum deiecta , terræque remissa , frigidiora uideri uoluit : itaque & duplicem ipsius naturam fecit. Cæterum , corpora omnia ex horum quatuor elementorum copula generantur , & quæ plantarum , quæque animalium

malium sunt, defecatisissima, & purgatissima elementa ad horum corporum generationem natura trahente. Vocat autem hæc corpora Aristoteles naturalia: non ipsis certè in cumulum ac aceruum compositis, sed totis per tota ad unionem remixtis, & unum aliquod secum corpus efficientibus, ita si quidem uniuntur, ut ipsa discerni impossibile sit. Nec separatim queas terram inspicere, separatim aquam: itidem & aërem, & ignem per se unum aliquod, at queas hæc, ut ex ipsorum quatuor copula geritum: quod ita propemodum efficiunt elementa, ut in tetrapharmaco accidit, nam illic aliud est tetrapharmacus ab his quæ compinguntur, atque commiscentur: nec tamen eodem modo, non enim per minutissimarum partium appositionem, uelut in tetrapharmaco, ex elementis corpora conficiuntur: sed per transmutationem, & unitatem. Et corrupta rursus corpora in elementa resoluuntur, ac perpetuò hoc pacto permanent omnia, & sufficiunt sese ad eorum quæ sunt generationem: neque redundantia unquam, neque decrefcentia. Vnde alterius generationem, alterius esse corruptionem constat: & alterius corruptionem, alterius generationem esse, non circa animam modò, ut dictum est, sed etiã circa corpus. Plato autem putat tria quidem elementa inter se inuicem transmutari, terram uerò intrasmutabilem permanere: assimilans & conferens ipse cuilibet elemento recti linearum figurarum soliditates

tates : terræ quidem cubicam figuram dedit , quoniam omnium earum immobilissima est : aquæ autem , reliquarum difficilimè mobilem icosaëdron ; facilimè uerò mobilem pyramidem , igni : octaëdron autem , aëri , quæ motu facilius quidem aqua est , difficilior uerò igne. Ex his figuris demonstrationem facit , tria inter se inuicem transmutari , terram solam immobilem permanere. tria enim pyramida octaëdron , & icosaëdron ex scalenis constare triangulis : cubum uerò ex æquilateris triangulis. Quæcunque igitur ex scalenis constiterint triangulis , ea dissolui possunt , & rursus coëuntia inter se inuicem transmutari : neque cubus dissolutus in aliquam aliarum trium figurarum potest transmutari : ex æquilateris enim triangulis conflatur , ex quibus aliarum trium nulla potest consistere , neque porò trium figurarum ulla in cubum commutari. Necesse est igitur & speciem efficientia corpora , & has species ita inter se inuicem habere , ut illa habuerunt : ueruntamen non impassibilis terra permansit , sed sub minutiorum partium corporibus diuiditur reelementata quidem , ut sic loquar , non tamen transmutata in ipsam diuidentia. Rursus autem coiens in se residet : quod in aqua uideri licet : si enim in aquam terræ aliquantulum proieceris , ut ipsa perturbetur aqua , terra in aquam quidem dissoluetur : at quum resederit , aqua quiescente , terra , ut prius fuit , subsidet : idcirco in omni terra licet nobis cognoscere

scere. nec sanè transmutatio hæc est, sed mixtorum discretio. Ait autem Plato sub ignis acumine dissolui terram, & solutam ad ipsum eleuari: aut in aëris conuexum, quum eam aër dissoluerit: aut in aquam ferri, quum ab aqua fuerit dissoluta. Ait prætereà & aliter diuidens, trinas unumquodq; elementum habere qualitates: ignem quidem, acumen, raritatem, motum: alterum autem elementorum extremum, id est, terram his oppositas qualitates, retusionem, corpulentiam, immobilitatem. Itaque iuxta has qualitates contraria sibi inuicem esse uult: terram, & ignem, quòd iuxta alias in copulatione qualitates non fuere. A' singulis deinde extremis accipiens qualitates, alijs eas accommodat elementis. Nam duæ ignis sumuntur qualitates, raritas, & motus: una autem terræ, quòd sit retusa, & constituitur aër speciei effectrices habens qualitates, retusionem, raritatem, motum. exinde binæ qualitates terræ sumuntur, obtusitas, & corpulentia: ignis uerò unica, motus: & fit aqua suam & ipsa speciem inueniens, obtusitate, corpulentia, motu. Est igitur ut acumen ad obtusitatem, ita ignis ad aërem: ut autem raritas ad corpulentiam, ita aër ad aquam: ut motus ad immobilitatem, ita aqua ad terram: ut igitur ignis ad aërem habet, ita aër ad aquam: & ut aër ad aquam, ita aqua ad terram. hoc pacto effectum est plana quidem sub una medietate contineri, hoc est, proportionem: solida uerò sub duabus medietatibus.

k nempe

nempe & alio modo elementa aiunt habere qualitates : terram quidem & aquam grauitatē, per quam deorsum natura feruntur. Aiunt præterea Stoici elementorum alia quidem esse efficientia, alia uerò passiuā : efficientia quidem, aërem, & ignem : passiuā uerò, terram, & aquam. Aristoteles autem quintum etiam inducit corpus ætherium, & circumlatū, coelum, nolens genitum ex quatuor elementis, circum sese ferens ait quintum corpus, quod ipsum in circulum circumferatur : Platone propalam referente ipsum ex igne, terræque constare, ita enim inquit : Corporeum, & aspectabile, itemque tractabile esse necessarium, quod natum est : nihil porro igni uacuum uideri potest, nec uerò tangi, quod careat solido : solidum autem nihil, quod terræ sit expers, quam obrē mundum efficere moliens deus, terram primū, ignemque iungebat. omnia autem duo ad cohærendum tertium aliquod requirunt, & quasi nodum uinculumque desiderant, sed uinculorum id est aptissimum atque pulcherrimum, quod ex se atque æquè de his, quæ astringit, quàm maxime unum efficit : id optimè assequitur proportio. uinculum utique uocans media duo elementa, quæ ex prædicta proportione sumpta sunt. At Hebræi in cœli terræque assertionem à cæteris ita differunt, ut alij propè omnes aliter dicant : ex nulla siquidem prius subiecta sylua aiunt cœlum & terram esse procreata, nam Moyses inquit : In principio fecit deus

cit deus cœlum & terrā. Apollinarius autem deum ex abyſſo cœlum, & terram feciſſe cenſuit. Verùm Moyſes in mundi generatione abyſſi tanquam genitæ non meminit: licet in Iob ſecundo dicatur, Faciens abyſſum. Ex hac igitur utpote ex ſylua cuncta alia procreata eſſe contendit: non tamen ingenitam, tametſi productam eſſe aſſerat ante omnia corpora à creatore diſſipatam, & diſſolutam, ad aliorumq̃ ſubſtantiam propositam eſſe. quodq̃ infinita ſylua ſit, abyſſi nomen oſtendit. At hoc utcuq̃ habeat, nihil refert: ita enim rerum omnium creator deus ex eis quæ non ſunt, cuncta feciſſe demonſtratur.

Aduerſum autem illos, qui unicum elementum eſſe putauerūt, idq̃ aut ignem, aut aërem, aut aquã, quæ ab Hippocrate dicta ſunt, ſufficiant. Si unum homo fuiſſet, minimè unquam languiſſet: neque enim ſi unum fuiſſet, erat unde langor ei excitaretur. in tranſmutatione autem ſenſus membrum dolere opus eſt: quòd ſi unum ſolum ſit elementum, non erit, in quod tranſmutetur. quòd ſi non tranſmutetur, ſed in ſe reſideat, non utiq̃ dolebit: quantum ſub ſenſum cadat. atqui neceſſe eſt quod ab aliquo patitur præter unius elementi, ſub quo animal patitur, eſſentiã, aliud eſſe. quòd ſi neq̃ tranſmutari, neq̃ pati poteſt, quomodo igitur dolet? Id itaque impoſſibile eſſe oſtendens, fateri cogit, ſi doleat, unum eſſe cum eo quod dolorem incutiat. at qui unum non eſt, ſed multa, non ergo unum homo

k 2 eſſe

esse potest. Verum enimvero ex quibus singuli suã potissimum tentauerunt astruere opinionem : ex ipsidem quatuor etiam esse elemēta, ostendunt. Nam quum Thales aquam solam elementum esse dicat, alia tria ab illo genita esse, nititur demonstrare, eius nanque fecem terram esse ait : partem uerò tenuissimam aërem : aëris porro tenuissimum, ignem facit. Anaximenes autem solum aërem elementū putans pariter alia nititur elementa ex aëre progenita esse demonstrare. Heraclitus uerò, & Hipparchus Metapontinus ignem arbitrati, hisdem propè demonstrationibus utuntur. Quicuncq; igitur ignem reliqua putant gignere elemēta, & qui hoc aquæ, qui uerò aëri deputant, facillè indicant cuncta elementa inter se inuicē transmutari, quòd si inter se inuicem transmutantur, omnia elementa esse necesse est, quòd cuncq; enim ex quatuor tibi sumpseris, comperies & ipsum ab altero gigni. Quòd quum animæ instrumentum corpus sit, iure in animales etiam diuiditur potentias, quibus ita expeditum, & accinctum comparatur, ut nulla animæ potentia à corpore supprimatur : unamquamque enim animæ potentiam ad actum aliquem obeundum suæ corporis partes sortitæ sunt, uelut sequens ostendet oratio. Anima quidem ordinem obtinet artificis; corpus autem instrumenti. Sylua porro circa ea est, circa quæ & actio ipsa, uerbi causa : Sylua quidem subiacet ut mulier, circa quam est omnis actio : at actio adulterium est, aut

aut incestus, aut legitima per nuptias copula. Denique animæ uires diuiduntur in uim imaginandi, uim æstimandi, & uim memoria continendi.

DE IMAGINARIO.
CAP. VI.

IMAGINARIUM est irrationalis animæ uis sese per sensus exercens. Imaginatum quod imaginationi subijcitur: sicut sensus & sensibile. Imaginatione est animæ irrationalis passio de aliquo eruta imaginato. Imago est inanis passio in animæ partibus irrationalibus ab nulla imaginaria agitatione producta. Sanè Stoici hæc quatuor esse uoluerunt, imaginationem, imaginatum, imaginarium, imaginem, quæ Græci phantasia, phantaston, phantasticon, phantasma uocant. Imaginationem quidem dicentes animæ passionem intra se demonstratam, quæque imaginatum efficiat. Quum enim album aliquod intuemur, ex eius in anima acceptione passio aliqua gignitur, nam ut quum sentitur, ipsis in sensibus passio oritur: ita & in anima, quum intellexerit, rei quippe intellectæ intra se suscipit simulachrū. Imaginatum autem, est imaginationem efficiens sensibilem, ut albū aliquod, & prorsus omne quod mouere animam potest. Imaginarium est inanis sine imaginato distractio. Imago est uelut abstractum per imaginarium inanis attractio: ut in furentibus,

k 3 & atra

& atra bile percitis. Cæterum disconueniunt in sola nominum mutatione, huius utiq; instrumenta sunt præcedentes cerebri uentriculi, & in ipsis spiritus animalis, & nerui ex ipsis animali spiritu humecti: & earum quæ in his genitæ sunt passionum per sensus affectio. sanè à terrestrissimo, & omnium sensuum corporatissimo tactu, quodcunque terrestris naturæ est, sentitur: quæ autem perspicua sunt, ab omnium perspicuissimo uisu: sicut ab aëroso aëris passiones (est enim aër uocis essentia, aut aëris plausus) à spongioso, & aquoso gustu sapores excipiuntur. Quodlibet enim sensibile ita productum est, ut à naturæ suæ peculiari dignosci queat. Hac itaque ratione, quoniam elementa sunt quatuor, sensuum quoque quatuor esse oportuit. At quoniam fumigatio, & quodque odorum genus inter aërem & aquam interiectam naturam habet: aërem quidem, quod tenuium partium sit: aquam uero, quod partium sit pinguium. quod planè ita habere uel ex emungendi passione certum est: emungentes enim per respirationem aërem trahimus, quem attrahendo fumigationes non excipiuntur. propter oppilationem enim pingue suis partibus ad sensum non peruenit. Hac de causa quintus sensus odoratus à natura comparatus est: quò nulla animæ potentia ad cognitionem perueniat, quæ sensum effugiat. Est autem sensus non alteratio, sed alterationis dispiciencia, alterantur quidem sensuum sedes: at alterationem

rationem sensus ipse discernit. Vocantur nimirum & sæpenumero sensus sensuum receptacula, & sedes: sed propriè sensus est sensuum deprehensio. Hæc autem definitio non ipsius sensus esse uidetur, sed actuum eius, quamobrem & sensum definiunt, spiritum intellectilem à principali duce ad instrumenta protensum. Iterum & hoc pacto, animæ uim sensibilem deprehensoriam. Sedes autem sensus, quæ à Græcis æstheterion appellatur, instrumentum est ad sensibilia deprehendenda. Plato sensum ait ad ea nimirum quæ forinsecus obijciuntur deprehendenda, animæ conciliationem esse; uis enim animæ, instrumentum uerò corporis est, utraque per imaginationem eorum sunt deprehensoria, quæ extrinsecus ueniunt, Sub animam autem cadētium, quædam sumministratoria sunt, & satellitis locum obtinentia: quædam principalia, & antecedentia, principalia quidem intellectuum, & sciētiale: sumministratoria uerò sensibilia, & per impulsum motus, & proclamatio: nam motus, & uox celerrima sunt, & nullo ferme temporis interuallo rationis obedit uoluntati, pariter siquidem & per idem tempus uolumus, & mouemur, nullo uoluntatis & motus carentes interuallo: ueluti in digitorum motu est uideri. Proinde naturalia nonnulla sub intelligentiæ ductu sunt, sicut quæ perturbatio- nes appellantur.

DE

VISVS æquiuocè dicitur & sedes ipsius
 sensus, & uis sentiendi. Hipparchus ait
 radios ab oculis exeuntes ad suos termi-
 nos, sicut in manuum tactibus ad tactū
 peruenire tangibilia; ita exteriora corpora depres-
 hensa uisui reddere. Geometræ conos quosdam de-
 scribunt ex radorum concidentia factos, qui ex
 oculis emittantur. Emittere quidem dextrum ocu-
 lum radios putant sinistrorsum; sinistrum autem,
 dextrorsum, dein ab ipsorum concidentia conum
 absolui, unde multa simul uisibilia circumquaq; uis-
 sus comprehendat; sed illa demum diligenter per-
 spici, ubi radij conciderint. Ita sæpe in pauimen-
 tum despiciētes iacentem in ipso nummum non uis-
 demus pluribus intenti, quoad radorum conie-
 ctiones eò demittantur, ubi iaceat nummus; & tum
 in ipsum irruimus uisum; utpote tum primū uis-
 su assequi incipientes. Epicurei rerum comparen-
 tium simulachra in oculos aiunt illabi, Aristoteles
 uerò corporatum simulachrum putat, sed qualita-
 tem per aëris circumfusi alterationem à uisibilibus
 ad uisum usque pertendere. Plato per luminis ex
 oculis emissi conspicutum ad aliquem quantum de-
 fluentis similis generis aërem, & à corporibus qui-
 dem reuerberati; aërem porro medium aptè affe-
 ctum, & accommodatum, facileq; uertibilem pari-
 ter ad uisus igneam uim pertendere. Galenus cum
 Platone

Platone de uisu conueniens, in Consonantiæ septimo inquit, ita ferme sparsim scribens: Si ad oculum particula aliqua peruenerit, aut uis, aut simulachrū, aut uisorum corporum qualitas, haud continuò rei uisæ magnitudinem cognoscimus, ut montis, si modo etiã maximus occurrerit. Tam immēsum autem oculis nostris simulachrum incurrere, omnino caret ratione. Cæterum & spectandi spiritum ad tantam molem fecernendam sumere, impossibile est: ita ut totum spectabile concipiat. Reliquum igitur est, circūfusum aëra tale nobis gignere instrumentum, tantisper quoad uideamus. Ac profectò qualis in corpore ad spectandum neruus existit, tale aliquid nos ambiens aër pati uidetur. Lux enim solis superiorem terminantem aërem attingens in uim oculi distributionem totam immittit. at lux per neruos delata uisibiles, quos opticos uocant, essentiam habet spiritalem in circum cohibentem incidens, & prima iniectio alterationem efficiens, ad plurimum distributionis deueniens, sc̄q; continens, quousque in re percutiens corpus inciderit. Comparat enim se aër instrumentum oculo, ad eorum quæ uidentur discretionem, atq; iudicium tale nimirum, qualis in cerebro est neruus. Ideo quam ad neruum habet cerebrum rationem, talem ad aërem oculus solari luce illustratū. Quòd autem aër proximis soleat natura suapte corporibus assimulari, id certè manifestum ex flauo corpore aliquo, aut cæruleo,

1 aut arg

aut argenteo : quòd suo illato splendore, & micante lucis differentia aër alteratur. Porphyrius in eo, què de Sensu inscripsit, neque conum, neque simulachrum, neq; aliud huiusmodi quicquam ait uidendi causam esse : sed animam ipsam uisibilia assequens tem cognoscendo : quodq; anima idem sit quod uisibilia, quum omnia, quæ sunt, ipsa contineat : itaq; & omnia animam esse differentia inter se corpora continentem. Vnam enim rerum cunctarum animã esse uolens rationalem, eam non iniuria ait se in omnibus, quæ sunt, cognoscere. Per rectas autem uisus lineas : at iuxta primam colorum sentit rationem, cum ipsisq; coloratũ spectat corpus, eiusq; magnitudinem atq; figuram, & ubi est regionem, & interuallum, & numerum, motumq; & statum, & scabrum & leue, & æquale & inæquale, & acutum & obtusum : & consistentiam, siue id aquaticum, siue terrestris sit, sicut humidum & aridum. Suum igitur eius sensibile est color. solo siquidem uisu iniecto colores deprehendimus. Cum corpore autem euestigio & esse coloratum corpus, & locum, in quo est, quod cernitur, interuallumq; quod inter uisum & uidens interiacet, uidemus. Quotuncunq; autem sensibus corpus obijcitur, & comparet, tantum euestigio cum loco comprehenditur, sicut tactu & gustu : sed hi quidem tum solùm, quum ad corpus proximè accesserint, persentiscunt : exceptis his, qui à nobis deinceps definiuntur. at uisus, uel etiam eminus.

mus. at quum eminus sua excipit sensibilia, necessario sequitur sola inspectio eorum & interualli. Veruntamen magnitudinē tum solum discernit, quum apparens euoluitur, si una repercussione comprehendī non queat. In quibus enim uisibile maius est, quā ut una possit repercussione comprehendī, in his ad rem uisam memoria, & intelligentia opus est. Per partes enim ipsam cernentes, & non ab una totum ab altera ad alteram necessario peruenimus: ac quod per transitionem incidit, id semper sensibile est: quod uerò prius uisum est, id custodit memoria: utrunq; autem cogit, & componit intelligentia, & quod uisu perceptum est, & quod memoria custoditum. Visus itaque magnitudinem dupliciter excipit, aliquando quidem solus, aliquando autem cum memoria, & intelligentia. nec enim potest quinque, & sex, & septem, & plura absq; memoria colligere: ita neque sexangularem, & octangularem, & multorum angulorum figuras. At motus per transitionem factus, alius primum, alius secundum habet locum: ubi porro primum, & secundum, & tertium est, id sola custodit memoria. Surfum autem & deorsum, æquale & inæquale, itidem & asperum & leue, & acutum & obtusum, tactui & uisui communia sunt. At quoniam soli locum discernunt, intelligentia quoq; indigent. illud enim solum quod una in sensum procidit percussione, solius est sensus operatio: quod autem pluribus, solius non est, sed

memoriæ cum intelligentia: ueluti antè demonstra-
 tum est. In perspicuis ad passionem usq; uisus utiq;
 perueniet, præsertim quidem ac primò per aërem:
 totum siquidem ipsum transigit: secundo loco per
 aquam tranquillam atque defecatam, ut pisces tum
 demum intueamur natantes: minus uerò per uitrū,
 & id genus alia. ex quibus nimirum perspicuis ac
 luminatis certum est id uisus esse proprium. Nec il-
 lud quenquam fallat, quòd & calida uisus quoque
 percipiat: quandoquidem igne uiso, continuo cali-
 dum eum esse cognoscimus. Nam si ad primum ui-
 sum rationem reduxeris, comperies ut tunc, quum
 primum spectauit ignem, solum colorem, & figurā
 eius accepisse: at tactu accedente & calidum esse
 cognoscimus, quod à tactu accipiens memoria con-
 seruauit. Nunc igitur, quum ignem spectabimus,
 nihil aliud cernemus quàm figuram, & colorem
 ignis, at intelligentia cum his rebus, quas uidet, ca-
 liditatem quoq; per memoriam concipit. Eadem &
 de pomo ratio est: siquidem non à colore solo, ac fi-
 gura speciem pomum efficit, sed & odoris, & gustus
 qualitate: & ne quidem hæc præueniens uisus po-
 mum esse potuit cognoscere. Cæterum memoriam,
 quæ ex odoratu & gustu excitata est, anima conser-
 uat: hæc unà cum figura & colore intelligit. Quum
 ergo pomum cereum, uerum esse pomum arbitra-
 mur, non uisus utiq; falsus est, sed intelligentia. uis-
 sus enim suis insensibilibus nequaquã fallitur: nam
 tum

tum & colorem, & figuram uouit. Hi tres igitur sensus, uisus, auditus, & odoratus forinsecus, & minime à proximè accedentibus, atque contingentibus per aëra medium persentiscunt. At gustus non aliter sentit quàm si sensibili copuletur, tactus autem inter utrunque ferè medius: nam & corporibus adhæret, & medio aliquando bacillo sensum exploratum habet. Est etiam uideri, quum uisus sensuum aliorum utitur testimonio, quum proposita ad spectandum res est, ut uisum arte fallat: ut in pictura: picturæ siquidem est suum uisum fallere: quum nullæ existunt eminentiæ & cauitates, si res huiusmodi naturam habet, ut ad eam discernendam opus sit præsertim quidem tactu: est etiam ubi gustu, aut odoratu, ueluti in cereo pomo. Quandoque autem euidenter quæ apparent, confirmat, quum eminus non cernat: quum turrim quadrangularem eminus rotundam ferme uidet, sed fallitur: & quum per nebulâ, aut fumum spectamus, aut per aliqua, quæ etiã cominus uisum perturbent. itidem quum per aquam perturbatâ & remixtam, quin & in mari fractam uidemur palmulam nobis intueri, si similiter quum in materiam perspicuam iecerimus oculos, sicut in speculo, in uitrum, & huiusmodi alia: aut quum res uisa uelociter mouetur: uelox siquidem motus uisum perturbat, ut quæ rotunda sunt, nequaquam rotunda uideantur: & consistere, quæ moueantur: aut quum mens alijs rebus stu-

det, ut obiecto quidem amico, eum quærimus, aut conuentum præterimus: quòd alijs sit rebus mens intenta, sed ne hîc quidem uisus est error, at mentis: uisus siquidem nouit, & retulit: mens uerò relatis neutiquam adhæsit. Ad peragendam potissimum discretionem quatuor uisus eget adminiculis, illæsa sensus sede, motu mediocri, spatio, aëre purgato, ac lucido.

DE TACTV. CAP. VIII.

VNCTORVM sensuum præterquam tactus sedem creator duplicē cōstituit, & loco aliquo, & corporis portione circumscripsit. Nam & oculos binos, binasq; aures, & eius q in naso est sensus meatus binos fecit. Linguas autem oibus ferme animalibus binas genuit: sed diremit eas quidem, ut serpentes: coniunxit autem, ut hominibus: ob hoc & binos anteriores solos cerebri constituit uentriculos, ut ex utroque uentriculo dimissi sensibiles nerui binas sensus sedes efficiant. Binas autem eas fecit, propter redundantem, & insignem curam, quò laborante una, altera salutem defendat. Quamquam pluribus sensuum sedibus extinctis, nullum tamen ad uitæ exitium ob id animal adducitur. at tactu internecto, animal pariter aboletur. solus siquidem tactus præ cæteris omnibus est communis animalibus, omne enim animal tactum habet: licet alios

alios sensus, non omnia omnes habeant, sed aliquos aliqua: omnes plane habeant consummatoria. Quum igitur in hoc sit periclitatum, animal aut esse, aut non esse, non unam tactum in corporis partem sortiri animal creator uoluit, sed totum prope corpus animalis: nam praeter ossa, & ungues, & cornua, nodosque, & pilos, & quaedam id genus alia, omnis corporis portio sub tactum cadit. Accidit igitur cuilibet sensuum sedem duplices habere sensus, unum qui suorum sensibilibus: alterum uero tactus, ut uisui: nam & is colores discernit, & calida & frigida deprehendit: sed haec quidem ut corpus: colores uero, ut uisus, eodem modo & gustus, & odoratus, & auditus. Verumenimvero quonam pacto totius corporis est tactus, si ab anterioribus cerebri uentriculis sensus esse dicimus: ob id scilicet, quod est cerebro demissus neruus, & in omnem corporis partem dispersus tactus sensum gignit. Quum enim, ut saepe, sente pes compunctus est, statim capitis pilis exhorrescimus. Hac de causa existimarunt quidam passionem, aut passionis sensum ad cerebrum remitti. Quod si haec ratio sit uera, non secta uidelicet pars doluerit, sed cerebrum. illud igitur potius, quod neruus cerebrum est. Enimvero cerebri pars quaedam est, quae per ipsum totum animale fundit spiritum: sicut ignitum continet ferrum ignem: & ob hoc hinc neruus exit sensum deprehendens: unde pars illa sentiens capit sensum, & sensus fit capax.

Atqui

Atqui non alienum fortè sit dicere, in neruorum principio cerebrum immittere non passionem, sed consensum quendam, & passionis denūtiationem. Cæterum suum tactus sensibile est calidum, & frigidum: molle, & durum: lubricum, & consistens: graue, & leue. ab uno enim ac solo tactu hæc dignoscuntur. Communia uerò tactui & uisui sunt, acutum, & obtusum: salebrosum, & leuigatū: aridum, & humidum: crassum, & gracile: sursum, & deorsum. Nam & locus, & magnitudo sunt eiusmodi, ut una percussione tactus deprehendatur: ita & densum, & rarum, & rotundum, quum fuerit exiguum, ut aliæ quoque quædam figuræ. similiter & motu propius ad corpus accedente sentitur unà cum memoria, atque intelligentia: itidem & numero, sed ad duo usque aut tria, & ea exigua, & quæ facile deprehendi queant. At magis quàm tactus hæc uisus accipit, sicut æquale & inæquale, quodque in leuis & scabri genere est: duricies enim inæqualitati mixta asperitatem creat: planicies uerò densitati, leuitatem facit. Non dubium ex his, quæ dicta sunt, quin multam inter se inuicem sensus habeant affinitatem: siquidem errores alterius alter explicat, ac excutit. Nam ecce in pictura uisus excedentia ac prominentia quædam uidet, nasciturque & id genus aliorum: ad quæ tactus accedens ob ea erroris coarguit. Quemadmodum autem uisus semper & omnia per medium aëra intuetur: ita tactus per medium

medium bacillum dura, & mollia, & humida sentit: sed hoc ratiocinando cum æstimatione: quem sensum homo habet explicatissimum. Hoc sanè sensu, ut etiam gustu, plus cæteris homo habet animalibus: quanquam in tribus alijs superatur. animal siquidem aliud horum alio trium sensu hominem excellit, at canis in tribus pariter: acutius nanque & audit, & uidet, & odorat, ut ex ipsis animalia fera certum est indagantibus. Et totum nempe corpus tangendi est sensus sedes, ut antè à nobis dictum: & præsertim interiores manuum partes: & in his ipsis adhuc magis tactu uigent digitorum extrema: ea enim tanquam accuratas tactus explorationes habemus: ut manus non acceptorium modò creator homini comparauit instrumentum: sed etiam ad tangendum accommodatissimum: & ob hoc eis pellem substrauit tenuiorem, & musculum toris subiecit, pilorum expertes fecit, quò magis tactum complectantur. quòd autem pilos non fructificent, substratus fuit in causa musculus. Sanè manus duræ ad aliquid accipiendum sunt etiam ualidiores: molliores autem, ad tangendi uim explicatiores, uelut & in neruis est uideri: duri enim ad motum, molles uerò ad sensum sunt accommodatiores: quandoquidem sunt hi tactus instrumenta, quòd ob hos tangendi sensus exortus sit.

I S V M supra per rectas spectare lineas
 memorauimus. at olfactus, et auditus nō
 per rectam modò lineam, sed omnifariã.
 tactus autem & gustus neq̃ per rectas li
 neas, neq̃ undecunq̃ cognoscunt: sed tum solum,
 quum suis adhæserint sensibilibus, præter eos, quos
 iam definiuimus. Est sanè gustus saporum receptio:
 eius autem instrumentum lingua, & linguæ potissis
 mum extremum: item cum his palatus, ad quæ ex
 cerebro defluunt nerui latè explicati, & factam acce
 ptionem ad suum referentes principium. Saporum
 autem gustabiles uocatæ qualitates hæ ferme sunt,
 dulcedo, acor, acror, acerbitas, austeritas, amaritu
 do, falsor, pinguitudo. hæc gustus discernit. At ius
 xta has qualitates qualitatis expers aqua dicitur,
 nullam harum inter gustandum demonstrãdo qua
 litatem: licet iuxta alias uelut frigiditatem, & humi
 ditatem, sibi naturalem habeat qualitatem. acerbi
 tas enim, & austeritas stringendo, & obstipando in
 uicem inter se differunt. simplices igitur gustus qua
 litates hæ ferme solæ sunt: compositæ autem infini
 tæ. In unaquaq̃ enim specie animalis, ac plantæ suã
 habentes naturæ proprietatem sunt qualitates. alia
 siquidem porcina, si ita acciderit, uescimur qualita
 te: alia caprina. quamobrem & nescientes cuiusmo
 di sit prolata nobis caro, inter gustandum dignosci
 mus. quod neutiquam erit, nisi cuiuslibet sua in gu
 stu à cæteris differens fuerit qualitas. Ideo genera
 tim

DE NATURA HOMINIS. 91

tim ipfas, quum sint infinitæ, & inter se inuicem distinctæ, comprehenderit nemo. Enimuero ubi simplicium qualitatum una denominatur, ibi qualitas cognoscitur: quæ gustabilium speciei tenuit differentiam. caricæ nimirum, & uuæ, & palmæ una qualitas dominatur, quæ sanè à dulcedine est: uerū tamen gustus speciei differentias diiudicat.

DE AVDITV. CAP. X.

VDITVS uocum, & sonorum sensus est censor. cognoscit autem eorum acumen, & grauitatem, lenitatem & asperitatem, & magnitudinem. Instrumenta uerò ipsius molles ex cerebro sunt nerui, & aurium comparatio, atque affectio, præsertim earum cartilaginofum genus: id chondrodes uocant Græci. ad fonos nanque & fragores accommodatus est chondrus. Cæterum solus homo & simia auriculis non micant: aliorum uerò omnium quæ auriculas habeant animalium, illa ipsis micant.

DE ODORATV.

CAP. XI.

ORATVS per nares genitus uim suam ostendit. terminatur autem ad anteriorum cerebri uentriculorum extrema: nam quum ipsi ne minimã quidem fumigandæ speciei naturam habeant, facile fumigationes

tiones excipiūt. Dicitum autem superius est, ut unaquæq; sensuum sedes per similitudinem aliquam, atq; affinitatem suis concilietur sensibilibus; non tamen ut in alijs sensuum locis neruum dimisit è cerebro sensibilem, ita etiam ad odorandū: sed in ipsius extremis neruorum usum supplet, & fumigationū excipit exhalationem. Fumigationum autem generalissima differentia est, suavis, & teter odor, & qui inter utrunq; medius, qui neque suavis, neque teter odor est. Bonus sanè editur odor ab humoribus in corporibus existentibus, & ex eis acri naturæ cura emissis. in his mediocriter mediocris habet affectio: minus uerò, aut minimè, teter odor.

DE AESTIMATIONIS

SEDE, CAP. XII.

IMAGINARIi igitur & uis, & instrumenta, & particulæ, & particularum communicatio, & differentia, ut nobis dicere conuenerat, & breuiter, & satis appositè dicta. Nempe sedis æstimandi generatim quidem sunt iudicia, & consultationes, cautionesq; & impulsus. Speciatim uerò, eorum quæ sunt cognitiones, & uirtutes, & scientiæ, & artium rationes, & consilium, & assensio. hoc est etiam quod nobis per uisiones diuina profert, futuraq; prædicit: quod solùm ueram habere diuinationem Pythagorei Hebræos secuti ferunt. Cuius sanè instrumentum

tum medius est cerebri uentriculus, & animalis in eo spiritus.

DE LOCO MEMORIAE.
CAP. XIII.

MEMORIAE locus, qui à Græcis mnemoneuticon appellatur, memoriæ & reminiscentiæ causa atque penarium est: quæ sanè memoria, ut inquit Origenes, imaginatio est ab sensu aliquo per actionem significato expressa, atque in cerebri parte derelicta, ut autem Plato, sensus & intelligentiæ salus, atque custodia. anima enim sensibilia per sensuum sedes excipit, unde gignitur opinio: intelligibilia autem, per intellectum, unde intelligentia. Quum igitur eorum quæ opinata est, & eorum quæ nouit formas conseruarit, meminisse dicitur. Visus autem est Plato in his intelligentiam, neutiquam propriè intelligentiam, sed animaduersionem appellare: sensu enim utentia, natura suapte meminerunt: intellectibilia uerò, per accidens. Verum quum ex præcepta, & prius sumpta imaginatione eorum, quæ animaduersa sunt, memoria concepta sit, intelligibilia, quæ quidem didicimus, aut audiuimus, tenemus memoria: sed eorum essentiæ memoriam non habemus. nō enim ex proposita imaginatione intelligibilium acceptio est: sed ex doctrina, quæ naturalis notio nis est: si modò dici possumus meminisse, quæ prius

m ; uidi

uidimus, aut audiuius, aut aliter quoquo modo cognouimus. Illud quod prius dictum est, ad præteritum tempus habet relationem, id manifestum est ex eo, quòd recordationes res sunt factæ, & corruptæ in tempore cõsistentes. & est absentium quidam memoria, non tamen ex absentibus gignitur. Reminiscencia autem dicitur ea Græcè anamnesis, quum obliuio mediam interceperit memoriam. Est siquidem reminiscencia iam impressæ tenuiter memoriæ instauratio. fit autem ex obliuione tenuis. Obliuio sanè est memoriæ amissio: sed altera quidam continua est: altera uerò ad quantum cuius est reminiscencia. Altera autem est reminiscencia, quæ obliuio non est eorum, quæ ex sensu sunt, atque intelligentia: sed naturalium notionum. Naturales porrò notiones appellamus omnibus sine doctrina cognitæ, ut deum esse. hanc Plato idearum reminiscenciam uocat, quid uerò idea sit, mox dicemus. Imaginarium itaque existimatiuo tradit quæ comparuerunt, existimatiuum autè, aut ratiocinatiuum id excipiens, atque dijudicans, ad sedem immitit memoriæ. Huius porrò instrumentum est cerebri in occipite uentriculus, quem parencephalida, & parencranida uocant, & in ipso animalis spiritus. At quoniam sensuum principia, & radices anteriores esse dicimus cerebri uentriculos, existimationis autem medium uentriculum, denique memoriæ sedem in occipite: an hæc ita habeant, expedit demonstrare

monstrare, ne dictis credere sine ratione, ac temere uideamur. Atqui aptissima illa demum est demonstratio, quæ ex ipsa portionum actione sumpta est. anterioribus enim uentriculis quoquo modo læsis, sensus euestigiò impediuntur, & existimationis locus manet incolumis. medio autem laborante uentriculo existimatio delirat: at sensuum sedes manet, sensum secundum naturam suam custodiètes, quòd si cum anterioribus medius laboret uentriculus, ratiocinatio cum sensibus offenditur. occipite autem laborante, sola obtunditur memoria: nulla in parte ob hoc sensu, & existimatione læsis. Non dubium est, quin nobis nunc de motu per impulsu non sit sermo. Quòd si cum anterioribus, & medius, & postremus aliquid patiatu læsionis, tunc & sensus, & existimatio, & memoria pariter afflictantur: & cum hoc consequitur totum pariter animal aboleri. Hoc sanè certissimum, quum per multas passiones & casus, tum uel in primis ex dementia. Insanientium enim multi sensus habent incolumes, sola ratiocinandi parte offensa. Huiusmodi enim Galenus describit insanientem, ut sacerdote apud se operante exurgeret, uasacq; uitrea sibi sumendo, ad ianuamq; procurrendo interrogaret prætereuntes, singulos nomine compellando, an uellent uasa iactari: illis uerò uelle respondentibus, primum uasa singula confregisse. deinde adhuc, inquit, præsentis is percunctabatur, sacerdotem ne uellent deniq; illis id lusum

sum fore existimantibus, & uelle respondentibus, hinc sublimem rapit sacerdotē, & eum ex superiore loco agit præcipitem. Is itaque sanos quidem sensus habuit: nam quòd hæc uasa essent, nouerat, ac quòd ille sacerdos: at existimatione afflictabatur. Aliqui inanem ducunt imaginationem, dum se uideri putant, quæ minimè uident: in cæteris uerò ratione sapiunt. hi primores solos offendere uentriculos, medio prorsus illæso, ac sine passione: ab passionibus enim singulas comitantibus particulas singulæ earum impediuntur actiones. in ea siquidem offenditur animal actione, cuius læsa particula est, quæ actioni genita erat accommodata. ueluti pede læso, quo minus deambulemus, impediamur necesse est: quandoquidem hæc pedi sibi innata fuit actio.

DE RATIOCINATIONE,
ET PROLATIONE.
CAP. XIII.

ANIMAE igitur una hæc potentia diuisio est, quæ corporis aliquas unà diuidit partes. At altera diuisio alio pacto animæ rationalis est, in eam partem, quæ ratiocinatio, & eam, quæ prolatio nominatur. Est autem ratiocinatio animæ commotio ex rationali parte suscitata absque prolocutione aliqua: unde sæpenumero totam apud nos taciti rationem aliquam

quam percurramus, & in somnis disputamus, & ob hoc rationales cuncti in primis habemur: nec tam ob prolatam rationem, quàm ob hoc. Nam & qui nati sunt stolidi, & qui ab affectu aliquo, aut languore uocem amiserunt, nihilominus sunt rationales. Rationis sanè prolatio in uoce, & linguarum uarietate habet actionem. Vocis autem instrumenta sunt multa. intra media siquidem latera, musculi, & torax, & pulmo, salebrofacq; arteria, & guttur, & horum potissimum chondrodes, & recurrentes nerui, & glottis, & has omnes mouētes particulas musculi efflationis sunt instrumenta: loquendi autem uarietatis, os. in hoc ipso nancq; fingitur & formatur, & ferè habitum sumit linguæ diuersa prolatio: lingua quidem, & gurgulione plectri rationem habentibus: palato autem, uocis refractionis: dentibus porro, & quali oris rictu, ut in lyra chordis usum suppletibus, & naso pariter nonnihil perficiente ad uocalitatem, seu uocis uenustatem: ueluti ex canentibus uideri certum est. Diuidunt autem & aliter animam, in potentias, aut species, aut partes, inq; naturale, quod & nutritorium & passiuum uocatur, & in sensibile, atq; in rationale. Cuiuslibet autem horum instrumenta alia quidem dicta sunt, alia uerò in sequentibus dicentur. Zeno autem Stoicus animam octo cōstare partibus uoluit, ipsam in id quod principale est diuidens, & in quinque sensus, & in uocale, qui per impulsum motus animæ quoq; partem
n esse

esse uult: rectissimè dicens: Seminalem uerò non animæ, sed naturæ partem. At Aristoteles in *Physicis* quidem quinque animæ partes facit, uegetatiuã, & sensitiuam, & mobilem per locum, & appetitiuã, & intellectiuam: uegetatiuam appellans, nutrire, & augere, & generare faciens, & informans corpora, atque constringens. hoc sanè uegetatiuam uocat, & nutritorium uniuersum, à potentissima parte nutriente nominãs, & unde cæteræ partes uegetatiuæ extitère. atque in *Physicis* ita ferme diuisit. In *Ethicis* autem in duo prima, ac generalissima diuisit animam, in partem rationalem, & rationis expertem. Diuidit porrò rationis expertem, in id quod obtemperat, & in id quod minimè obtemperat rationi. Sed de rationali hactenus dictum, nunc reliquum est, ut de irrationali disputemus.

DE IRRATIONALI ANI-
mæ parte, siue specie, quæ passiuæ
& nutritiua uocatur.

CAP. XV.

Irrationalitatem (si mihi ita loqui liceat) sunt qui à ratione seponant, & ita per se dicant consistere, sicut & irrationalem animã, nec rationalis partem esse putent animæ. Primum quidem, quòd & per se in ratione carentibus inuenitur animalibus, unde perfecta quædam indicatur anima, & non pars alterius: seu quod

quod maxime alienum est, rationalis pars est irrationalis. Aristoteles autem eam & partem, & potentiam rationalis animæ dicit: & in duo, ut diximus, diuidit. Vocatur porro hæc communiter etiam appetitiua: cuius est & per impulsum motus, siquidem appetitus motus est initium. Appetentia enim animalia impulsu ad motum prouunt. Cæterum, irrationalis rationi pars una obedit, altera uerò non obedit. Rursus, obtemperans rationi in duo diuiditur, in concupiscibile, & irascibile. Instrumenta sunt concupiscibilis quidem eius quod per sensum est hepar: irascibilis autem cor, pars dura, & accommodati motus capax ad duriciem suggerendam, & consonum impulsu instituum: quemadmodum hepar intestinum molle mollis est cupiditatis instrumentum. Dicuntur autem hæc rationi obtemperantia: quòd nata sint idonea obedire rationi, & subijci, & moueri perinde ac iusserit ratio in his, quæ per naturam homines habuerint. & hæc passiones essentiam animalem constituunt, ut sine eis uita esse ulla non queat. At quoniam passio æquiuoce dicitur, explicanda primùm ipsa est æquiuocatio. appellatur namque passio & corporalis, ut morbi, & ulcera: & passio animalis nominatur, de qua nunc habetur oratio, concupiscentia, & furor. Est sanè communiter & generaliter animantis passio, quam consequitur uoluptas, aut ægrimonia. Comitatur autem passionem ægrimonia, nec ipsa passio ægrimo-

nia est. Nam si hoc detur, omne patiens doleat necesse est, atqui insensilia patiuntur quidem, sed tamen non dolent, non ergo passio est dolor, sed passionis sensus; uerum hunc insignem esse oportet, ut sensui subijciatur. Cæterum animæ passionum hæc definitio est: Passio est motus appetitiuæ potentiæ sensibilis in boni, aut mali imaginatione. & aliter: Passio est animæ motus irrationalis ex boni, aut mali opinione excitatus. At generalis passio ita definitur: Passio est in altero motus ex alterius commotione. Actio autem est motus effectiuus. Effectiuum autem dicitur, quod per sese motum est. Ita igitur & furor actio est furiata: passio autem duarum animæ partium, & item totius corporis nostri, quum à furore ad agendum uiolenter agitur: tum enim ex altero in alterum fit motus, quam dicebamus passionem. Et alio modo actio, passio dicitur, quum fuerit præter naturam. Actio enim motus secundum naturam est: passio autem contra naturam. Hac igitur de causa actio, quum non secundum naturam mouetur, passio nominatur: quum autem ex sese mouetur, seu quum ex altero, ueluti ex corde per uenas pulsatiles motus fuerit, actio est: per tremores autem febriles, passio. ex se siquidem est, & per febriles tremores motus, at non à natura. ex se porro & pulsatiliu uenarum est, sed à natura. Non ergo mirandum uideatur unam atq; eandem rem & passionem, & actionem nominari. Per quod enim motus ex

tus ex sese sunt passiuæ partis animæ, per id quædam sunt actiones : quatenus autem mediocritatem excedunt, nec à natura sunt, eatenus actiones non sunt, sed passionis. Ita igitur irrationalis partis habet motus, & secundum binas significatio- nes est passio. Nec sanè omnis passiuæ partis mo- tus passio uocatur, sed qui uehementes sunt, & ad sensum usque perueniunt. pusilli enim, & insensibiles necdum sunt passionis: passionem enim & in- signem magnitudinē habere oportet. quamobrem passionis definitioni adhæsit motus sensibilis : exi- qui siquidem motus, sensumq; fugientes, passio- nem, ut iam dictum est, non faciunt.

DE CONCVPISCIBILI.

CAP. XVI.

DIUIDITVR itaque, ut diximus, animæ irrationale rationi obediens in duo, in concupiscibile, & irascibile. Con- cupiscibile rursus in duo etiã diuiditur, in uoluptates, & ægrimonias. Adueniens enim cu- piditas uoluptatem parit : subtracta uerò, ægrimo- niam. Rursum & alio modo diuisa cupiditas qua- tuor secum omnes adducit species: quoniam eorum quæ sunt, quædam sunt bona, quædam mala : & singulorum quædam adsunt, quædam expectantur. & per hos modos singulis in bina multiplicatis, quæ concupiscentiæ sunt, in quatuor diuiduntur.

n 3 Est

Est siquidem bonū, & malum: & rursus præsens, & expectatū. expectatū quidem bonum, desiderium est: iam uerò præsens, uoluptas. porro expectatū malum, metus: præsens autem, ægrimonia. Circa bona enim uersatur uoluptas, & desiderium: circa mala autem, metus, & ægrimonia. Quamobrem quidam passionem in quatuor diuidunt, desiderium, uoluptatem, metum, & ægrimonia. Bona autem & mala dicimus, aut quæ uerè sunt, aut quæ putantur. Cæterum in anima propter tria perniciosæ gignuntur passiones, propter malam uitam, propter incitiam, propter malum habitum. Nam honestè à pueris non educati, ut passionibus possimus dominari, in ipsarum immoderantiam incidimus. Propter incitiam autem falsa iudicia in parte rationali animæ educantur, adeò ut mala utilia esse putentur: & utilia mala. Ex malo autem habitu corporis aliqua mala nascuntur. iracundi enim sunt, qui acris sunt bilis, & feroces temperamento calidi & humidum. Summittenda igitur mala consuetudo honestæ consuetudini est: incitia uerò, disciplinæ, & scientiæ. Pernicioso autem habitui medendum in corpore, quò transmitemus ipsum, utcunque possibile fuerit, in mediocre temperamentū, & exercitijs, & medelis, si modo ipsis nobis opus fuerit.

VOLVPTATVM alię quidem sunt animales, alię uerò corporales. Animales quidem quę per sese animę sunt: quę admodum quę circa disciplinas, atque speculationem, hæ nanque & huiusmodi animę sunt duntaxat. Corporales uerò, quę ex communicatione corporis & animę gignuntur: ob idq; corporales appellatę: sicut quę circa nutrimenta, & coitus. Solius autem corporis non quisquam peculiariē faciliē inuenerit uoluptates, sed passiones, ut sectiones, & fluxus, & quę circa temperamētum qualitates. Omnis enim uoluptas cum sensu, sensum porrò animale esse demonstrauius, nec dubium quin ex eis, quę multifariē dicuntur, uoluptas procreetur: nam sub altero alterum genus est: ac prout studia, ita uoluptates: hæ quidem bonę, illę uerò malę: & hæ quidem falsę, illę autē uerę: & hæ quidem solius per scientiam cognitionis, illę autem per sensum in corpore conclusę, & earum porrò ipsarum, quę à sensu demanant, alię quidem sunt naturales, alię uerò minimè: & uoluptati quę est in bibendo, opponitur in sitiendo ægrimonia: ei autem quę in speculatione uersatur, nihil. Quę sane omnia uoluptatem equiuocam esse ostendunt. Corporalium autem quę dictę sunt uoluptatum, alię quidem necessarię pariterq; naturales, sine quibus

bus uiuere impossibile est : ut nutrimenta, quæ egestatis sunt supplementa, & necessaria indumenta. Naturales ac non necessariae, ut naturales & legitimi coitus. hæc nanque ad generis humani permanentiam faciunt : ueruntamen possibile etiam est absque his in uirginitate uiuere. Aliæ porro neque necessariae, neque naturales, ut ebrietas, fornicatio, & saturitates modum excedentes. Neque enim ad generis propagationem nobis conceduntur, ut legitima copula, neque ad ualitudinem confirmandam : quinimo potius officiant. Viuenti itaque, ut deum consequatur, solas ei prosequendum est necessariae, pariterque naturales uoluptates. Post illum autem, ac secundo loco uirtutibus inhærenti, has & naturales quidem, sed etiam non necessariae cum decore, & modo, & mensura, & opportunitate, & loco accipiendum : cæteras uero quocumque modo fugiendum. Illas demum generaliter putandum est honestas esse uoluptates, quæ ægrimoniam minimè implicentur, neque negligentiam gignunt, neque offendiculi alicuius sunt procreatrices, neque mediocritatem excedentes, neque studiosa exercitia nobis eripientes : at in plerisque nobis se suppetentes, seruitiumque suggerentes. Propriè autem illæ dici debent uoluptates, quæ in diuina cognitione, & in scientiis, & in uirtutibus quodam modo uersantur, aut implicitæ sunt. Sed enim quæ studiosæ in primo loco ponendæ sunt, non ob id duntaxat quod sunt

sunt (non enim generis propagatio hîc quæritur) at quò bene sit . quippe quæ studiosos & diuina amantes efficiant, & ipsam hominis ab anima & intelligentia proficiscentem perfectionē, quæ passio- nibus aliquibus minimè inferuiunt, uelut quæ egestatem explent, ubi neq; præcedit, aut sequitur, aduersatur ue ægrimonia , sed huiusmodi, ut sint puræ & immixtæ , & omnis materiosæ complexionis expertes : quippe quòd tantummodo sunt animales. Enimuero, ut Plato censet, uoluptatū aliæ quidam sunt falsæ, aliæ autem ueræ : falsæ quæcunque de sensu gignuntur , & opinione minimè uera , & quæ ægrimonia unà habent comites, atq; implicitas : ueræ quæcunque solius duntaxat sunt animæ per sese cum scientia, & mente, & prudentia, puræ, & absque ulla ægrimoniæ mixtura , quasq; nulla unquam comitatur poenitentia. Has autem uoluptates , quæ speculationem & honestas comitantur actiones, non passiones quidam uocant , sed suauitates. Quidam uerò huiusmodi uoluptatē, lætitiā nuncupant. Definiunt enim uoluptatem , generationem in naturam sensilem. Hæc autem definitio corporalis solum uidetur uoluptatis. nam egestatis supplementum quoddam est, & medela corporalis. Quapropter egestatem ægrimoniā anteire necesse est. siquidem rigentes, aut sitientes summissi à rigore, & siti ægrimoniā subimus : at in calefaciendo, & bibendo oblectamur. Per accidens igitur sunt
o . bonæ,

bonæ, & non per sese, nec per natura. Nam quæadmodum sanare per accidens est bonum, sanum autem esse, natura, & per sese: ita & ipsæ per accidens sunt bonæ, quum sint quædam medicinæ. Verum enim uero speculandi uoluptates per sese bonæ sunt, & natura: non enim ex egestate procreantur. Hinc igitur manifestum, quod non omnis uoluptas egestatis est suppletrix. quod si ita, non est ea absoluta & consummata definitio, quæ ait, Voluptas est, quæ naturæ sensibili procreat aliquid: nam non omnes complectitur uoluptates: sed eam quæ de speculatione nascitur, prætermittit. Epicurus quoque uoluptatem definiens, dum ipsam ait omnis rei ægrimoniam procreantis esse subtractionem, idem inquit, quod qui dicunt, in natura sensibili rei alicuius esse genitricem, nam ægrescentis permutationem uoluptatem esse asserit. Quod si generatio nulla proprijs perfectionibus similis procreationis est, absque finis uel, ne quidem uoluptatis generationem uoluptatem esse putandum est, sed præter uoluptatem quicquam aliud, generando siquidem generatio est, nihil enim eorum quæ gignuntur, unâ fit, & facit: sed certum quod utrunque separatim, atqui uoluptas rium aggregatim simulque delectat, non ergo generatio uoluptas. Item, omnis generatio est non entis, uoluptas uero eorum est quæ iam sunt, non ergo generatio uoluptas. Rursus, generatio quidem uelox & tarda dicitur: uoluptas autem non. Præterea,

bonorum

bonorum quædam sunt habitus, quædam actio, quædam instrumenta: habitus quidem, ut uirtus: actio autem, ut per uirtutem operatio. Et rursus, habitus quidem, ut uisus: actio autem, ut uidere: instrumenta uerò, quibus cum agimus, sicut oculi & opes, ac cætera huiusmodi. Sanè omnes quæ erga bona, & mala sunt animales potentiæ, habituū sunt aliquorum potentiæ, quòd si uoluptas bonum sit, non in his erit solis malum, atqui habitus non est, neq; enim est ut uirtus: quandoquidem non tam facile in sibi aduersam dilaberetur ægrimoniam: neq; utpote priuationi opposita circa idem esset, impossibile siquidem est in eodem habitum & priuationē esse. sed pariter aliqui delectantur, & tristantur, sicut dormientes, non est ergo habitus uoluptas. At ne instrumentum quidem: instrumenta enim & propter alia sunt, & propter se: uoluptas autem non propter aliud, sed propter se tantum, non igitur est instrumentum uoluptas. Reliquum itaq; est, ut sit actio. Quamobrem & Aristoteles ipsam definit, à natura ortam actionem, quæ ab habitu impediri non possit, actionis enim à natura impedimentum ægrimonia est. Cæterum, felicitas quoque actio est, quæ impediri non potest ab habitu, qui à natura emanat. Secundum hanc igitur definitionem, felicitatem, uoluptatem esse accidit, atque ita falsam esse definitionem. Eam itaque corrigens uoluptatem simul definiuit animalis à natura tributum finem ex

actionibus minimè impeditis. Proinde & conformari, ac cum felicitate existere uoluptatem uult: uerùm uoluptatē non esse felicitatem. Cæterùm, non omnis actio motus est, est siquidem inueniri aliquā sine motu actionem, qua primus agit deus; primum enim mouens immobile est. Huiusmodi & in hominibus est speculandi actio, nam propter immobilitatem, quod speculatione comprehensum est, unum & idem est semper, & speculantis intelligentiā confirmatur, quòd circa unum & idem semper obuersetur. Quòd si ulla speculandi est uoluptas, ea maxima, & eminentissima, ac uera est, quoniam immobilis. Non dubium autem quin earum quæ de minoribus motibus oriuntur, quò de minoribus ortæ fuerint, eò sint præstantiores, & meliores. Enim uero quot actionum species, totidem sunt & uoluptatum; & honestarum quidem, honestæ: turpium uerò, turpes. Illud quoque certum, quòd iuxta quemlibet sensum diuersæ etiam sunt specie uoluptates: aliæ siquidem tactus sunt, quàm gustus; & aliæ uisus, quàm auditus, aut odoratus. Sanè puriores ac defecatiores illæ sunt sensuum uoluptates, quæ delectant, sensibilia nequiquam attingentes, ueluti uisus, & auditus, & odoratus. Præterea quæ sub existimationem cadunt, duæ sunt species: una quidem effectrix, altera uerò speculatrix. Quocirca non dubium est, quin uoluptatum, quæ his accidunt actionibus, duæ sint species; & harum purior speculatiua, quàm

ua, quàm effectrix. Speculatrices enim hominis, in eo quod homo est, sunt propriæ: atqui sensitivæ cum cæteris homini sunt communes animalibus. At quoniam sensilium uoluptatum aliq̄ quidē alijs, aliq̄ autem alijs oblectantur: non demum quæ à malis, sed quæ à studiosis probandæ uisæ sunt, per sese probandæ. In omni enim re iudex ille rectus est, non qui ut accidit datus, sed qui scitus, & à natura bene institutus est.

DE AGRIMONIA.
CAP. XVIII.

AGRIMONIAE species sunt quatuor, moeror, sollicitudo, inuidia, miseratio. Est sanè moeror ægrimonia missitantem, & tacibundum hominem efficiens: Sollicitudo autem ægrimonia aggrauans, & auxilium reddens: Inuidia uerò de alienis bonis ægrimonia: Miseratio autem de alienis malis ægrimonia. Planè omnis ægrimonia malum natura reciprocum est, ac in se rediens. Nam si uir studiosus aliquando ægrefcet in bonorum uirorum, aut filiorum abolitione, aut ciuitatis depopulatione: non id præcipuè, ac quòd ita sibi proponat, sed per circumstantiam, atque in hisce. qui autem speculatur, is sine perturbatione prorsus erit: ob id hinc se alienans, & se deo coniungens: studiosus uerò, in ipsis mediocriter afficietur non excedens, neque ab ipsis

subactus, summissusq; erit, sed eisdem potius imperabit. Opponitur sanè ægrimonia, ut honestum turpi, mediocri uoluptati; ut autem malum malo, excedenti uoluptati. In corporalibus nimirum uoluptatibus excessus procreantur solis, nam speculatiuæ, utpote quæ excelsæ sunt, & consummationem habentes, nullum admittunt excessum: quandoquidem non ipsis opponitur ægrimonia: neque præcedente ægrimonia de ullo gignuntur seruitio.

D E I R A.

C A P. X I X.

IR A est sanguinis circa cor ebullitio, & æstus, per bilis exhalationem subsultationem uel excitata: unde & bilis dicitur, & cholera. Est etiam quando ira est ulciscendi appetitus. Affecti nanque iniuria, aut existimantes nos iniuria laesitos excandescimus, & tum mixtus procreatur affectus ex cupiditate & ira. Iræ nempe species sunt tres, morositas, succensio, cholera, quæ uocatur iracundia, similtas irasiquidem principium & commotionem habens, morositas, & bilis, & excandescencia dicitur. Iracundia autem bilis est in diurnitatem perducta. appellatur autem ab ira, & condo, unius literæ inuersione: quòd memoriæ commendetur. Similtas porro ira est, quæ occasionem ad ulciscendum obseruat: quanquam à simulatione nomen adepta est. Est sanè ira obstipatio, & satellitium ratiocinationis

nis

nis. Nam quum indignationi locum esse putauerit, ac iudicauerit, tum demum ira, furorq; profilit euagatus, quum à natura domesticum ordinem singula seruauerint.

DE METU. CAP. XX.

METUS in sex diuiditur species, segnitiam, pudorem, uerecundiam, stuporem, trepidationem, & sollicitudinem. Est autem segnitia futuræ & debitæ actionis metus: Stupor ex inconfueta imaginatione metus: Trepidatio est metus uoce, & motu corporis expressus: Sollicitudo est metus dilabendi atque subcasum aliquem succidendi: metuentes enim agendo, ne nos fortuna frustretur, sumus anxij, atque solliciti: Pudor est metus de expectatione uituperationis excitatus: honestissimus autem hic affectus est: Verecundia est metus in turpitudine commissa; ubi tamen salutis expes non sit. Differunt autem pudor & uerecundia, quod uerecundus, ob ea, quæ commisit, confunditur, atque contabescit: pudibundus autem de præclara opinione, atque adeo gloria, in qua sit, excidere metuit. Veruntamen ueteres sæpe numero pudorem uerecundiam, & uerecundiam pudorem uocant abusi nominibus. Fit autem metus per totius calor ex frigore contractionem ad cor ipsum undique decurrentis, utpote ad suam sedem, quam primam tenet: perinde atque populus, quum

quum metuit, perfugit ad primates. Cæterum ægri-
 moniæ instrumentum os est uentris. Nam in ægri-
 monijs id sensibile sese demonstrat: ueluti Galenus in
 tertio de Demonstratione ita propemodū inquit:
 Mœrentibus nobis non parū flauæ bilis in uen-
 trem defluit: quod sanè molestiam exhibet, ut non
 prius à mœstitia, & cruciatu cessemus, quàm bilem
 euouerimus. Gignitur enim grauitas infernè per
 medium pectus chondri xiphoidis nuncupati.
 multò autem superius cor iacet: siquidem diaphra-
 gmatis uenter infernè, cor autem supernè iacet: ta-
 met si ueteres cor etiam os uentris uocare soliti sunt:
 sicut Hippocrates, et Thucydides in Loëmo ita fer-
 me inquit: Si unquam in cor confirmasset, præ-
 uertebat ipsum, & repurgationes bilis omnes quæ-
 cunque sunt à medicis nominatæ, constitère. Præ-
 uersum enim os uentris est manere coactum, non
 utique ipsum intestinum cor.

DE IRRATIONALI, ET
 INOBEDIENTE
 RATIONI.

CAP. XXI.

BEDIENS rationi hoc modo ha-
 bet. Inobediens uerò rationi est nutris-
 tium, & generatium, & pulsatile. ap-
 pellatur sanè naturale quidē nutritium,
 & generatium: uitale autem pulsatile.

DE

NUTRITIVI naturales potētīe sunt quatuor, appetitiua, retentiua, expulsiua, & distributiua. Vnaquæq; enim animalis particula suum ad se naturaliter trahit nutrimentum, & tractum retinet, & retentum in se transmutat, atq; ita superfluum expellit. ac hæ ipsæ sunt potētīe quæ nutrimentū corporis particularum distribuunt. unde augmentum, quod per longitudinem, ac latitudinem fit, secernit autem atq; expellit superflua, per aluum, per urinam, per uomitus, per sudores, per os, per nares, per aures, per oculos, per spirationem, perq; incertos meatus. alia enim discernicula prodita & aperta sunt: per aures, quæ cypsele nominatur, quæ aurium sordes est: per oculos, lachrymæ, & lippitudines: per respirationem, ex corde fumi caloris euaporatio. Incertos meatus totius corporis efflationem dicimus: ob quam ex profundo & arteriarum correptione plurimæ exhalationes per cutis raritatem permeāt. Instrumenta porrò nutritiui sunt os, & stomachus, & uenter, & hepar, uenæq; omnes, & intestina, & biles ambæ, & renes. os namq; primum uentri præparat nutrimentū in tenues ipsum partes dentibus & lingua concidens: maximum siquidem & lingua usum præbet mandendo congregās nutrimentum, & dentibus subiiciendo: quemadmodū qui manu
p frumen

frumentum moliendum subiicit molis. nam & lingua ad manducandū uersandumq; ore cibum quodammodo manus est. Ita deinde obuersatum & concoctum nutrimentum à stomacho in uentrem demittitur. Stomachus enim non modò egestatis sensus est sedes, sed etiam ciborum transmissor. accurrit siquidem inter bibendum, & nutrimentum prosequitur, & in aluum demittit: quod excipiens aluus separat utile, & nutritorium à lapidoso, & materioso, & eo, quod uim nullam habeat nutriendi: & utile quidem in humores transmutans id remittit ad iecur per uenas per sese emungentes, & ad iecur in riuulorum morem adducentes. Sunt autem huiusmodi uenæ, quæ à uentre nutrimentum ad iecur eliciunt, perinde atque radices, quæ ex terra ad plantas euehunt nutrimenta. Assimilatur nanque aluus terræ, quæ nutrimentum suppetit plantis: radicibus porro uenæ, quæ ad fores ac iecoris ima humorem perducunt, eumq; à uentre & ab intestinis per medium defluxum: cipo uidelicet uenter: ipsi uerò stipiti iecur assimilatur, ramisq; ac flagellis uenæ ab alui uena descissæ, quæ ex hepatis gibbo orta educitur. Cæterum, ab aluo humorem excipiens iecur ipsum concoquit, ac sibi similem reddit: quippe quod sanguini simillimam habet carnem, humorem in sanguinem iure transmutat. Sanguis porro per lienem purgatur, & bilis exceptricem uescicam, & renes: liene quidem terrestre & feculentum

tum attrahente, & sibi nutrimentum comparante: vesica uero bilis exceptrice acutum ex nutrimento, quod in humoribus continetur, colligente: renibus autem aceruatum cum circum relicto acuto elicientibus, quod reliquus sanguis purus & utilis efficiatur, ut in alias omnes corporis partes nutrimenti uim habens distribuatur per dispersas, ac disseminatas in ipsis uenas. Atque ita pars quaelibet sanguinem eliciens, & retinens, & transmutans in suam naturam, superfluum uicinis remittit particulis, aptum illis futurum nutrimentum: & hoc modo cunctas partes ex sanguine nutriuntur, augentur, permanent, iecore ipsum suggerente. Ideo autem irrationalis hæc pars appellatur, quod rationi minimè obtemperet: quandoquidem non ex nostra utique sententia, neque ab assensione, sed natura suaapte quod suum fuit, prosequitur, & conficit.

DE PULSIBVS.
CAP. XXIII.

PULSUS uocatur motus ac uitalis potentia, cuius cor est principium: & præsertim alius eius sinistra nominata spiritalis: ingenitamque sibi ac uitalem caliditatem omni corporis particulæ per arterias distribuit, sicut iecur per uenas nutrimentum. Proinde æstuante corde, euestigio totum animal præter naturam exæstuat: & frigente, friget. uitalis siquidem

p 2 ab eo

ab eo spiritus per arterias in totum corpus diffunditur. Secantur autem pariter ferme inter se inuicem tria hæc, uena, arteria, neruus, quæ ex tribus scitent principijs animal administrantibus: ex cerebro quidem, quòd motus & sensus principium est neruus: ex iecore autem, quòd sanguinis fons est, & nutriendi uena uas sanguinis: ex corde uerò, quòd uitale exordium est uas spiritus arteria. Hæc sanè sibi inuicem adhærentia præsentaneo inter se uicissim suo fruuntur adiumento: uena enim nutrimentū neruo suggerit, & arteriæ: arteria porrò naturalem uenæ calorem, & uitalem exhibet spiritum. quamobrem non est arteriam inueniri sine tenui sanguine, neque uenam sine fumido, & uaporoso spiritu. Diducitur autem plurimum, & corripitur arteria, harmonia quadam, atq; ratione, motus principium à corde sumens: sed diducta ex adhærentibus uenis tenuem per uim sanguinem attrahit, qui etaporans uitali spiritui suppetit nutrimentum, rursus correpta æstum, qui in ipsa est, exinaniēs per uniuersum corpus, ac meatus incertos protrudit, nam cor quicquid purulentum & tenax habet, per os & nasum euaporaria propellit.

DE GENERATIVO SIVE
SEMINARIO.
CAP. XXIIII.

Generat

GENERATIVVM quoque in ea parte locari par est, quæ rationi nequaquam obtemperat. Inconsultò enim, & in somno semen emittimus, necnon coitus cupiditas est naturalis, inuiti siquidem ad ipsam commouemur. at agitatio in nobis: quippe quæ animalis sine controuersia est: quandoquidem instrumentorũ commotione consummatur, atqui inhibere, & imperare commotioni, in nobis est. Cæterùm, seminalis potētiae instrumenta in primis uenæ sunt, & arteriæ. in his enim primò profiliens humídum procreatur, transmutato in ipsum sanguine, quem admodum in lac intra mamillas, nutrimentum nanque huiusmodi uasorum est hic nimirum humor: principium enim ex semine ipsorum generatio est, excoquunt igitur arteriæ, & uenæ sanguinem in feruens humídum, quo nutriantur, at quod ex ipsarum nutrimento redundat, coitus semen efficitur. Differtur autē primò multò ad caput ambitu: rursus à capite per binas uenas, binasq; arterias defertur. Quocirca si quis eas uenas, quæ secundum aurículas sunt, & secundum carotidas secuerit, continuo sterile faciet animal. hæ nempe ipsæ uenæ & arteriæ reuoluuntur, & in cirri modum implicantur apud oscheum, ubi feruens humídum in geminorum utrunque perrumpit, una est arteria, & una uena semine plenæ, in quibus perfectè disseminatur, & per reuolutionem assistentis secundum

geminos cum spiritu fecernit : quippe quòd ipsum dimittit arteria. Quòd autem & à uena feratur, id ex profusa libidine certum est. nam quum sæpius coierint, absumpserintq; seminarium, atque feruentem humorem : tum demum ex uiolento illectu sanguinem purum fecernunt. Nec minus certè mulieres omnes has, quàm uiri, habent particulas : uerùm intus, non utique extrà. Aristoteles tamen & Democritus nihil ad filiorum generationem mulieris semen uolunt perficere: emissum siquidem à mulieribus eius partis sudorem potius quàm semē esse arbitrantur. At Galenus Aristotelem reprehensdens, semen ait certò mulieres remittere, & amborum seminum mixtionem undam efficere : inde & coitum mixtionem dici, non tamen perfectum & consummatū, ut uiri semen, esse: uerùm necdum digestum, atq; concoctum, & perinde humidius esse, Quòd quum tale sit mulieris semen, uiri seminis efficitur intrimentum. Ex hoc pars quædam loci est, qui circa apices matricis confirmatur, & qui alantoides nominatur, is est receptaculum embryi superfluitatum. Sanè in uno quòque genere animalis tum foemina inuit marem, quum ad foetum faciendum est idonea. Itaque quæ foetificare semper possunt, illæ semper iniunt marem, coitumq; admittunt. Mulieres uerò sicut in cæteris liberum habent arbitrium, ita & in coitu postea quàm conceperint, nam rationis expertia non à se, sed naturæ regula

regula gubernantur, & modum & opportunitatem præscriptam, atque definitam suscipiunt.

ALIA DIVISIO POTENTIARUM ANIMANTEM PROSEQUENTIVM. CAP. XXV.

DIVIDUNT fanè adhuc aliter animalis potentias: animales alias, alias naturales, uiales alias appellantes. Animales igitur sunt, quæ cum assensione: naturales autem, & uiales sine assensione. Et animales quidem sunt duæ: una quæ ad motum impulsum habet, altera uerò sensus appellatur. Quæ porrò ad motum impulsum habet, eius sunt species, progressus, totius corporis mobilitas, uocalitas, & respiratio, in nobis siquidem hæc est facere, & non facere. Naturales autem & uiales non utique in nobis, nam siue uolentibus, siue nolentibus nobis sese educunt, uelut nutritoria, & augendi uis, & feminandi: quippe quæ sunt naturales, item pulsatilis, quæ uialis est. Cæterorum, quum supra sint exposita instrumenta, nunc eius motus qui assensionis, ac electionis est, dicetur instrumentum.

DE MOTU PER IMPULSIVM, ET ASSENSIONEM QUI EST APETITIVVS. CAP. VI.
EST

EST igitur per assensionem, uel per motus impulsus principium quidem cerebrum, & in tergo medulla, quæ & ipsa cerebri pars est. Instrumenta uerò, qui ex his ducti sunt nerui, & nodi, & musculi: sed musculi constant ex pulpis, & nerueis inibus, atque tenonibus, qui ex nerueis complicationibus stabiluntur. Quapropter ipsos quidam sensibiles esse censuerunt, propter sensum, quem neruis implexum gerunt. Est igitur tenon ex nodo & tenuibus neruis compositus. Differt autem à neruo tenon, quòd omnis neruus sensilis est & teres, & molliusculus, & à cerebro capit initium; tenon uerò & duriusculus, & ex osse, & per sese insensibilis; est etiam aliquando latus. Manus autem ad accipiendum sunt instrumentum, artibusque aptissimum. nam si quis manus auferat, aut solos manuum digitos, ad omnes propè artes capessendas facit inutilissimum hominem. Ideo & solus homo, quoniam rationalis est, & artium capax, manus à creatore obtinuit. Pedes autem gradiendi instrumentum: pedibus enim ad locum motum facimus. Cæterum, solus homo sedet nullo indigens adminiculo: solusque ad duos angulos rectos in robore coxendices inflectit, poplitem alterum intrinsecus, forinsecus alterum tenendo. Quæcunque igitur à neruis, & musculis mouentur, cuncta hæc animæ propria sunt, & ab assensione conficiuntur. Horum autem & sensus, & uocem

cem esse demonstrauius. Hæc igitur est, quæ tam animalia, quàm naturalia opera ratione perpendit. Creator itaque suo sublimi consilio animalia naturalibus implicuit, & e contrario, nam superfluitatum egestio dijudicandi potentiæ est, quæ naturalium potentiarum una est, ne sine assensione id prosequentes in turpitudinẽ incidamus: ubi non oportet, & quando non oportet, & in quibus non oportet, hostiarios quosdã præmissos egestionibus constituit musculos; atque ita naturæ opera effecit animalia. Egestionem itaq; ob hoc & sæpe, & diu possumus continere. Demittuntur sanè à medio, & à primoribus cerebri uentriculis sensiles, & molles nerui: duriores autem, & mobiles ab occipitis uentriculo, & tergi medulla, atque longè duriores sunt, qui à tergo, nam quò longius à cerebro tergum abscedit, tantò longè durius efficitur: itidem & qui ex ipso oriuntur nerui. Nam quemadmodum duplices sensus accepimus: ita & neruorum naturas duplices obtinuimus. unaquæq; enim tergi uertebra neruorum nexum promittit: cuius alter in dextram, quidem corporis partem uergit, alter uerò in sinistram, nostrum enim totum propemodum corpus in duas partes dextrã, & sinistram diuisum est: ita pedes, ita manus, & aliorum unumquodq;, sicut & singulorum sensuum sedes.

DE RESPIRATIONE.

CAP. XXVII.

q RESP

RESPIRATIO quoque sub animam
 cadentium operum est. Enimvero mus-
 sculi thoraca diducentes potentissimum
 sunt respirandi instrumentum. nam sæ-
 pius iterata & perinde frequens ac suspiriosa respi-
 ratio in magnis suscitata ægrimonijs animæ palam
 facit actionem: sed & intra nos respirandi necessitas
 mutatione interscindimus. Nam quum spiran-
 di pars aliqua, uel adhærens illis quicquam nobis
 dolet, sicut diaphragma, aut iecur, aut lien, aut al-
 ius, & tenuia uiscera, & colus, parum ac frequenter
 respiramus: parum quidem, ne dolentem particu-
 lam uehementius sauciemus: frequenter autem, quod
 in magnitudine relictum suppleat iteratio. Etenim
 quum nobis dolet crus, sensim ipsum protendimus
 ambulantes, ob eandem sanè causam, ob quam &
 respirationem. Quemadmodum igitur animæ pro-
 gredi, ita & respirare, at quiescentes, & non progres-
 dentes diu uiuere possumus. respirationem uero
 ne decimam quidem horæ partem cohiberi possi-
 bile est. suffocatus siquidem æstu in nobis calor ex-
 tingitur, ac præproperam mortem adducit: perin-
 de ac si flammam aliquo in uase nuspiam euaporâte
 quispiam obtegat, ipsam certè fumo undique suffo-
 catam extinguet. Ob hanc igitur necessitatem &
 dormientibus nobis anima hanc partem ne minus
 quidem exercet, illud callens, quod si uel breuissi-
 mo tempore obtorpuerit animal, corrumpetur. Hinc
 4 2 1 1 P porro

porro naturali animale coniunctum est. In naturale enim instrumentum per arteriam respirandi excitat actionem : idcirco semper mouetur, ut eius opus nunquam remittatur, ut ne quidem aliarum arteriarum: quod nescientes aliqui, respirationem naturalem esse censuerunt. Verumenimvero tres sunt respirandi causæ, usus, potentia, instrumenta. usus quidem duplex, custodia intus genitæ caliditatis, & spiritus animalis delectatio. Cæterum, caliditatis per naturam custodia ad sufflationem, ac efflationem comparata est : quod sufflatio quidem frigefaciat, atque mediocriter calorem confoueat: efflatio autem, fumum & caliginem cordis effundat. At animalis spiritus alimentum à sola est respiratione. aëris enim pars quedam per cordis diductiones ad ipsum cor attrahitur animali potentia, quæ sanè musculis respirandi mouet instrumenta, ac primum thoraca, cuius motu pulmo pariter commouetur, & cum pulmone asperæ arteriæ: quippe quæ ipsius sunt partes. asperæ siquidem arteriæ chondrodes uocis est instrumentum : hymenodes autem ipsius uincula sunt respirationis. ex utroque autem horum constat arteria, necnon uocatile, pariterque respiratile instrumentum. Est igitur pulmo complicatio ex quatuor constans, ex aspera & leui arteria, & uena, & ex spumosa ipsius pulmonis pulpa : quæ sanè pulpa conductionis intercomplicationis loca binarum arteriarum, & uenæ moderationem supplet, utpote quæ ipsa se

q 2 des.

des & uinculum est. Concoquit autem naturaliter pulmonis pulpa spiritum, sicut ex aluo humorem iecur. & ob hoc quemadmodum iecur ab extremis uentrem profligationibus, atq; perditionibus continet, atq; defendit caliditatis indigentem: ita & pulmo cor medium circumplexus respirationis circumfrigeratione indigens fouet. Asperæ porro arteriæ, qui ex tribus chondris constat, gurgulio annectitur, atque continuatur: gurgulioni uerò, guttur: deinde os, & nasus: per utrunque enim extrinsecus aërem attrahimus. Ab altero autem alterum separauit, per os spongiosum & ad decollandū aptum, quod perforatum est: quò in excelsibus, qui ab aëris qualitate nasci possunt, cerebrum minimè lædatur, spiritu in id ipsum aggregatim incidente. Hic etiam nasum ad respirandum, & odorandum in usum pariter creator tribuit, sicut linguam ad uocem, & ad gustum, & ad mandendum dedit. Has igitur opportunissimas particulas esse uoluit, & in uitæ necessarios usus animæ distribuit potentiss. Quòd si ex iam memoratis quicquā prætermissum est, perspicuum erit, quòd quemadmodum cuncta quæ producta sunt, quædā propter se genita sunt, quædam tam propter alia quàm propter se, quædam propter alia tantum: sed quædam per accidens subiecta assistunt: ita & in animalis particulis, eandem inuenias consequentiam. Quæ enim iam dicta trina principalia membra animal administrantia propter

propter se facta sunt. In primis nanque, & prima de causa sunt comparata, quæ propriè à natura dicuntur, & in matrice ex semine ipso genituræ suæ sumunt exordium. Vt uerò sunt ossa, & flaua bilis & propter se, & propter aliud: nam ad concoctionem prodest, & egestionem mouet. & ob hoc una quædam ex nutritiuis quodammodo particulis est. Præterea & corpori caliditatem aliquam immittit, sicut uitalis potentia. His igitur de causis propter se genita esse ducitur, in sanguinis autem purgatione ob aliud aliquo pacto uidetur procreata. Lien quoque non parùm ad concoctionem confert: nam quum acidus & natura acerbus sit, egestionem circa tenentem humoris nigri in uentrem profundes stipat ipsam, ac figit, & ad concoctiones excitat, & interim purgat etiam iecur: quocirca & ipse uidetur propter sanguinem ferme procreatus. Renes quoque sanguinis purgamina, & ad coitum causa sunt appetitus. nam uenæ, quas in geminos dilabi dicimus, per renes transmeant, & illinc acorem quendam exhauriunt appetitum irritantem: eo inquam modo, quo sub cute genitus acor pruritus facit: & quò geminorum pulpa cute est mollior, eò magis idem ab acore lancinati furiosam ad egerendum semen irritant cupidinem. Hæc igitur & id genus alia ferè propter se, & propter alia genita sunt, adenes autem & pulpa propter alia solùm: adenes siquidem uehiculum & firmamentum uasorum sunt,

ne leuia in sublime eleuata uiolentis illata motibus illidantur, atque infringantur. Pulpa porrò aliarum portionum uelamen effecta est: quò per æstum animal refrigeret, ita ut matutinam excutiat humiditatem: per hyemem uerò densarum usum lanarum ipsi præbeat: necnon pellis mollis pulpæ & cæterorum uiscerum uelamen effecta est. Est autem natura suapte pulpa ob complexum, & corporum assuetudinem durata in callum. Ossa uerò totius corporis sunt stabilimētū, & præcipuè spina, quam animalis conuersionem esse aiunt. Ungues autem omnibus communiter, quæ lancinandi usum habeant, & præter hunc peculiarem alium alijs usum tribuit natura, nam ad certandum multis concessi sunt animalibus, ut quæ uncis unguibus armata sunt: quippe qui irascibilis partis eduntur instrumenta. multis quoque & ad certandum, & ad se ingressu confirmandum, ut equis & omnibus unguulam habentibus. At hominibus non ad lancinandum modò, acoremq; ex pelle exigendum: sed etiam ad tenuia quæque excipienda. eis siquidem ualde minuta tollimus, & digitorum apices retrorsum opponendo & scandendo acceptionem obfirmamus. Capilli porrò educti per accidens subsederunt. ex fumosissimis nanque halationibus è corpore erumpentibus per accidens in capitibus defixi confluenterunt: quos ne omnino quidem creator produxit inutiles: nam tametsi per accidens facti, tamen
ad

ad uelandum, & animalis absoluendam uenustatem deus eos comparauit: capris quidem & pecoribus uelamen: hominibus uerò, ut cunctis animalibus, ornamentum: ornamentum autem pariter & munimentum, sicut leoni.

DE ULTRONEO, ET INUITO,
CAP. XXVIII.

QUONIAM ultronei, & inuiti sæpe numero fecimus mentionem, de his quod que differere nobis necesse est, quod ipsorum diligentem cognitionem habita nequam aberremus. Sed expedit illi qui de ultroneo, & inuito dicturus sit, primum regulas quasdam, & cognitiones exponere, quibus tam ultroneum, quam inuitum, unde ortum sit, intellectum eatur. Quod igitur omne ultroneum in actione consistat, quodque inuitum creditum est & ipsum, ne minus quidem in actione inueniatur, id mox demonstrabitur. Quisdam autem quod uerè inuitum dicitur, non in patiendo solum, sed & in agendo posuerunt. Definendum igitur ante omnia, quid sit actio. Est sanè actio rationalis operatio. Atqui actionem laus, aut uirtus peratio consequitur. Et harum alia quidem cum uoluptate, alia uerò cum ægritudine peraguntur: & alia quidem delectatæ & optatæ sunt, alia autem tempus postulant. Itidem de fugiendis est rebus accipiendum. Et rursus, actionum alia quidem miserationem

ferationem excitant, aliæ uerò inuidiam faciunt, & odium exuscitant, & perinde torquentur. Fuerint igitur uoluntarium callentes, qui putauerint ipsum laudem, aut uituperationem comitari: idcirco cum uoluptate agi, necnon cum optione actiones esse eas tractantibus, aut semper donec peraguntur. qui autem inuitum callent, uenia, aut commiseratione dignum putant: agitur cum ægrimonia, nec cum optione actiones esse. His ita definitis de inuito nunc primum differamus.

D E I N U I T O .

C A P . X X I X .

INUITVM aliud à ui, aliud ab inscitia proficiscitur. Eorum igitur quæ à ui oriuntur inuitorum, faciendi principium uenit extrinsecus: aliud enim est quod uim ferat quàm nos. Est igitur definitio eius, quod per uim, inuiti, cuius extrinsecus est principium, nullum à sua commotione momentum afferente coacto. Hoc autem initium faciendi causa dicitur. Quæritur sanè, sint ne inuita hæc, ut onerum iacturæ, quas hyeme incumbente faciunt nautæ: aut quum quis rem subit, & suffert turpem, patiando, aut agendo ob salutem amicorum, aut patriæ. uidentur autem potius ultronei: ob hoc enim definitioni subiungitur, Nullum à sua commotione momentum afferente coacto. In huiusmodi enim ultronei ipsi per

per seſe partes mouent ſummiſtrantes, atq; ita iac-
 turā in mari faciunt. itidemq; turpe, aut graue ali-
 quid propter maius honeſtum ſufferūt, ſicut Zeno
 qui ſuam ipſe linguā mandens in os Dionyſij tyran-
 ni expuit : quòd ſecreta ei nequaquā uellet expone-
 re. Similiter & Anaxarchus philoſophus in rotæ
 modum à tyranno Nicocreonte maluit incuruari,
 quàm cōſcios prodere. Generaliter igitur quum ob
 maiorum malorū metum, minus malum, quod ali-
 ter non poſſit euitari, ſubiuerit quiſquā, is non inui-
 tus ſuſtinet, aut inuitus negotiū peragit : id enim cū
 aſſenſione & optione facit: & tum ſunt optata, quòd
 ab eo tractentur, licet optata non ſint. Sunt itaq; ex
 inuito ultroneoq; permixta. inuito quidem, natura
 ſuapte; ultroneo autem, tunc ob circūſtantias : quas
 ſi quis auferat, ea agere optauerit nemo. Quodq; ul-
 troneæ ſint actiones, ex eis laus, & uituperatio exci-
 taræ declarāt. Inuitas ſiquidem actiones nulla laus,
 aut uituperatio conſequitur. Nec tamen facile ſcitu
 quale pro quali optandum ſit. Expedi enim quàm
 ſæpiſſime præ turpibus aſpera optare, ſicut Suſan-
 na, & Ioseph effecerunt non uſq; lamentabūdi. Ori-
 genes igitur, ne in turpitudinē laberetur, dum apud
 Aethiopas immolat, à toto excidit. Ita non eſt facile
 talia diſpicere, quin & magis arduum eſt in opinio-
 nibus perſiſtere. non enim quæ horrenda exiſtimē-
 tur, & quæ ſubeūda proponātur, pariter, ſimiliterq;
 ſuſtinemus : ſed aliquādo, quum iudicauerimus, pe-
 r
 riculis

riculis circumuenti exhorrescimus, planēq; attoniti efficitur: sicut quibusdā accidit, dum martyres torquetur, qui à principio fortes obstiterunt: postremò autē declinantes cessere cruciatibus, in ipsa tormentorum experiētia imbecilliores, mollioresq; effecti. Nec quisquā putet intemperatiæ cupiditatē, aut irā inter inuitas esse fluctuationes collocandas: quòd & hæc extrinsecus faciendi habeāt principiū: forma siquidē scorti ad incontinentiā spectantē furiauit, & exacuens ad furorem cōmouit. tametsi enim extrinsecus principium delinquēdi habent, ipsi tamen per sese & instrumētibus, ut sic loquar, partibus perficiunt: nec quæ est inuiti definitioni subjiciuntur: quā docūq; & principij causam ipsi sibi præbuerūt propter assuetudinē malā, affectibus substrati, & facile mancipati. Iure itaq; uituperari debent talia peragētes: quippe quòd uitium patiātur spontaneū. Quòd autem ultroneū sit, ex eo planè manifestū est, quòd inter agendū capiunt uoluptatē, atqui inuitum molestiā afferre demonstratū est. Sed de inuito per uim hæctenus dictum. Reliquum est, ut de illo, quod per ignorantiam consistit, differamus.

DE INVITO PER IGNORANTIAM. CAP. XXX.

PER ignorantiam multa profectò peragimus, quibus peractis lætamur: ueluti quum quis inimicum inuitus, alium ratus occiderit: alium uē occiderit, inimicum

cum arbitratus; in ipsa nimirum cæde lætatur. hæc & id genus alia sunt, quæ non ultronea uocant. Et rursus agimus per ignorantiam aliqua, quæ quum peregerimus, continuo tristamur, ac dolemus. hæc inuita nominarunt, quibus perfectis consequitur ægrimonia. Eorum igitur quæ per ignorantiam fiunt, duæ sunt species: una quidem non ultronea, altera uero inuita. Verumenimvero nunc de solo inuito nobis dicere in animo est: quandoquidem non uoluntariū ultroneis potius subijcitur, quum sit alteri alterum permixtum. Principium enim inuitum obtinet, finem uero ultroneum: ex discessu namque ultronei nascitur inuitum. Quocirca ita etiã inuitum definiunt: Inuitum est quod, quoniam uoluntarium non est, ægrimonia affert: & porro quod in poenitentia collocatum est, nempe aliud est per ignorantiam aliquid facere, aliud ignauum esse. nam si in nobis ignorantia causa sit, ignorantes quidem facimus, non tamen etiam per ignorantiam. ebrius enim, & iratus si mali aliquid perpetrarit, huic quidem ebrietas, illi autem ira, cur deliquerit, fuit in causa. atqui ea fuerunt ultronea: licebat enim non ebriari, non irasci. Hæc igitur non per ignorantiam facere dicitur, sed ignarus perpetrare: quippe quæ inuiti haud sunt, sed ultronei. Quamobrem à studiosis etiam incessuntur uiris talia factitantes. nam nisi fuisset ebrius, neutiquam deliquisset. atqui ultro fuit ebrius, ultro igitur commisit flagitiū. Per ignorantiam

rantiam autem hæc agimus, quum ipsi ignorantiae causam non præbemus, sed ita acciderit, ut qui in loco consueto sagittans prætereuntem forte fortuna patrem sauciauerit, atq; occiderit. Ex iam dictis comprobatur, quòd non qui utilium, & commodorum ignarus est, nec qui perniciofa utilia esse arbitratur, inuiti affectum fert: quandoquidem ipsius malitiæ, atq; uersutiæ ignorantia est: & hic scilicet uituperatur. atqui ultroneorũ uituperatio est. nõ ergo in uniuersum, & generalium, aut eorũ, quæ per absensionẽ inuita, ignorantia est: sed in parte, inuiti em̃, in singularibus: in uniuersum autem, ultro ignoramus. His ita definitis deinceps dicẽdũ uidetur, qualia sunt singularia. Hæc nimirum singularia sunt, quæ à rhetoribus circũstantiæ nominantur: quis, quæ, quid, ubi, quãdo, quo pacto, propter quid, ut persona, res, instrumentũ, locus, tempus, modus, causa. Persona quidem faciens, uel circa quæ actio: ueluti si patrem filius ignarus uerberarit. Res autem, illud ipsum quod perpetratum sit: ut si alapam uolens incutere excæcarit. Instrumentũ uerò, ut si lapidem iaculetur, pumicem esse arbitratus. Locus autem, ut si in demoliẽdo angiportum, obuium ignarus percusserit. Tempus porrò, ut si noctu hostem, putans amicum, occiderit. Modus uerò, si leniter, ac minime impetuose percutiens interfecit: ignarus enim fuit, quòd, dum leniter percutiat, sit interfecturus. Causa autem, ut si quis medicamen tanquam sanaturus

turus

turus dedit: at id accipiens eo conciderit, & medicamen postea letale compertum sit. Verùm hæc unà omnia ne infamis quidē quisquā ignorauerit. Qui autem horum plurima, aut eminentiora ignorauerit, is per ignorantia fecisse dicendus erit. Inter hæc illa planè sunt eminētissima, quorum causa aliquid peractum est, hoc est, causa & res.

DE ULTRONEO.
CAP. XXXI.

QUVM sit inuitum duplex, & quod per ignorantiam, & quod per uim, utrisque uidelicet opponitur ultroneum: est siquidem quod nec uī, nec ignorantia factum est. Neque illud uī fieri dici oportet, cuius initium in agente est: nec pariter ignorantia, nisi quid per singularia fuerit ignoratum, per quæ, & in quibus actio est. Concludentes igitur uoluntarium utrunque definimus, cuius in ipso sciente per singularia in quibus actio, principium est, illud quæri solet. Quæ à natura sunt, ultronea ne sint, an non: uelut concoctio & augmentum, quæ certè in nobis non sunt. inde fit, ut licet singularia ignoremus, quãdoquidem in nobis ea non sunt: ultronea tamen aut inuita non sint: quæ autem per iram aut cupiditatem, ultronea esse demonstratum est: nam & emendata probantur, & aberrantia improbantur, aut odio habentur, illacq; uoluptas & ægritonia comi-

tatur, & in ipsis agendi principiū est: in ipsis siquidem fuerit non facile ab affectibus capi. nam cōsuetudine huiusmodi corrigi solent: alioqui si hæc inuita, nullū irrationale animal ultro quicquā peragit, & ne quidem pueri. atqui non ita habet: ipsos enim ultro ad cibatū sese recipere intuemur, & non equidem ui ulla. sponte siquidem & per sese commouentur, nec ignorantes: haud enim cibarium nesciunt. Nam cibum spectātes exultant, ipsumq; utpote rem cognitam impetunt accepturi: frustrati autem, moerent, ultronei uidelicet cognitores: rem enim affecti, exultant: frustrati uero, anguntur. Ex quibus certum est ultroneam cupidinem & iram habere: nempe cum uoluptate ira gignitur. Alioqui enim si quis per iram & cupidinem spontanea negauerit, is morales extinguit uirtutes, quæ in medijs profectō sunt affectibus collocatæ. Quod si inuiti sunt affectus, inuitæ quoque sunt de uirtute actiones: nam & ipsæ quoque ab affectu proficiuntur. atqui nemo quod ratiocinatione, quod assensione ac proposito, quod suo agentis impulsu, quod desiderio singula dispiciendo, atque adeo cognoscendo effectum fuerit, inuitum dicit: initium enim in ipsis esse demonstratum est, ergo ultroneum est. Sed quoniam de assensione plerunque fecimus mentionem, de eo quod in nobis est, & de assensione differendum.

D E

DE NATURA HOMINIS. 135
DE ASSENSIONE.
CAP. XXXII.

VID igitur assensio, siue propositum est? nunquid ultroneum? quandoquidem ultroneum omne per assensionem: sed non conuertitur. quod certè fuerit, si idem cum assensione sit. atqui plus in ultroneo inuenimus: omnis siquidem assensio ultro est, sed non omne ultroneum assensio est, nam pueri & rationis expertia ultro quidem faciunt, non tamen etiã cum assensione, & quæcunque, iræ furore incitati, agimus, non consultò, ea ultro quidem facimus, sed non tamen cum assensione. Cæterùm, quum amicus repentè nobis est præstò, ultro quidem exhilaramur, non tamen cum proposito, thesaurum quoque inexpectatum comperiens, in ultroneum quidem incidit lucrum, sed non ab assensione. Ex his igitur omnibus concluditur, non idem ultroneum esse, quod assensio, siue id propositum libeat appellare. Nunquid igitur appetitus est assensio? At ne hoc quidem. diuiditur enim appetitus in tria, in cupidinem, excandescenciam, & uoluntatem: sed quòd neque ira, neque cupido sit assensio, uel ex eo planè manifestum est, quòd per assensionem nulla in parte hominibus conuenit cum rationis expertibus: per cupidinem autem & iram conuenit. Quòd si per hæc quidem nobis cum illis conuenit, per assensionem uerò differimus: non dubium quin aliud utique

utique assensio sit, aliud ira & cupiditas. Indicat hoc etiam auditor, qui à cupiditate superatus, & in hac peragens aliquid incitatus, non cum assensione id facit: præuenit enim, atque infringit assensio cupidinem: quòd si idem forent, non fuissent opposita, se'ue oppugnassent. Continens quoque, quum ab assensione agat, neuiquam à cupiditate agit. Quòd porrò ne uoluntas quidem sit assensio, hinc certum est, quòd non quibus assentiri conuenit, eisdem cõuenit & uelle. dicimus enim uelle sanos esse: nemo autem dicit assentiri, aut proponere. item uelle distiscere, sed non nobis proponere dicimus distiscere. Prætereà, uelle etiam impossibilia possumus: assentiri uerò his tantum dicimur, quæ in nobis sunt. ita uidelicet loquimur: Velim immortalis euadere: at, propono immortalis euadere, non dicimus: siquidem uoluntas finis est: propositum autem, eorum quæ ad finem: eadem propemodum proportione, quam habet uoluntarium ad cõsultum. quod enim uolumus finis est: quæ uerò cõsultamus, ad finem. Prætereà, illis solis assentimur, quæ à nobis perfici posse arbitramur. at cõsultamus etiam illa, quæ à nobis minimè confici possunt: ut ducem aliquem superare, quem non possimus. Quòd igitur neque ira, neque cupido, neque uoluntas sit assensio, satis demonstratum est: quòd autem ne quidem opinio, & illis, & alijs demonstrationibus comprobatur. opinio siquidem non eorum modò est, quæ in nobis

bis

bis sunt, sed etiam æternorum. Rursus, opinionem quidem ueram dicimus, & falsam; assensionem uerò non dicimus. &, opinio quidem uniuersalium, assensio autem singularium est: siquidem circa obeunda negotia uersatur assensio, ea uerò singularia sunt. Cæterum, ne consultatio quidem assensio est, uelut consilium: consultatio enim de ipsis obeundis negotijs quæstio est: assensum autem est ex consilio propositum atq; præiudicatum. Non dubium igitur, quin consultatio in his sit, quæ adhuc in quæstione posita sint: assensio autem in his, quæ proposita, atq; præiudicata. Quid itaque non sit assensio, hæcenus dictum: nunc, quidnam sit, differamus. Est planè assensio, ex consilio & iudicio, & appetitu quiddam mixtum: per se se autem neq; appetitus, neq; solum consilium, sed quoddam ex his conflatum. nam sicut animal ex anima & corpore constare dicimus, nec separatim corpus, aut animam animal esse, sed quod ex utroq; conficitur: ita & assensionem. Quod autem consilium quoddam sit, & consultatio, accedente etiam iudicio, tametsi ipsa neque consilium, neq; consultatio, neq; iudicium sit, id uel ex etymologia manifestum est. assensio enim est alterum præ altero sensu interiore, hoc est, consilio & iudicio optando, sibi propositum animo. nemo enim quicquam præiudicat nequaquam consultans, neq; alicui rei assentitur non iudicans. Quum uerò non cuncta quæ nobis ex sententia cessura esse arbitramur,

s mur,

mur, continuo ad opus agere properemus: tum des-
 mum assensionem locus est: & assensus ex consilij præ-
 iudicio procreatur, quum occupabitur appetitus,
 circa quæ igitur consilium, circa ea & assensionem
 uersari necesse est. Ex his nimirum concluditur, as-
 sensionem appetitum esse cum earum rerum, quæ
 in nobis sunt, consilio: siue consultationem, cum eo-
 rum quæ in nobis sunt appetitu. consilio enim præ-
 iudicatum assentiendo expetimus. Quum itaq; cir-
 ca ea assensionem uersari dixerimus, circa quæ &
 consilium, nunc quibus nam in rebus consilium sit,
 explicemus, & de quibus pariter consultemus.

Q V I B V S D E R E B V S C O N S
 S V L T E M V S.
 C A P. X X X I I I.

ANTEA QVAM dicatur, quibus de
 rebus consultemus, definire præstat, in-
 quonam consilium à quæstione differat:
 quandoquidem non idem consiliū quod
 quæstio est: tametsi qui consultat, aliquid quærat.
 Cæterum, longè differunt. Quærimus enim atque
 percunctamur, maior ne sit sol, quàm terra. nemo
 autem dicit, consulto, maior ne sol quàm terra sit. est
 enim quæstio consilij genus: plura siquidem com-
 plectitur. omne enim consilium quæstio est: non om-
 nis autem quæstio, consilium. Id uerò demonstra-
 tum est; nempe inter consultandum aliquando con-
 siderare

siderare dicimus : ut, considero, nauigare ne oporteat, an non, aliquando inter intelligendum : ut, considero disciplinas, non utique consulto disciplinas. Proinde sæpe commouemur, quòd aliqua indifferenter nomina efferi audiamus, idem nō idem esse rati. Manifesta igitur facta inter hæc differentia, reliquum est, ut differamus, quibus nam de rebus consultemus. Consultamus igitur his de rebus, quæ in nostra sint potestate, atque à nobis fieri possint, quæq; incertum habeant finem, hoc est, quæ ita, & secus fieri possint. Quid autem in nobis sit, nostraq; potestate, iam dictum, nimirum quum de obeundis negotijs solum cōsultemus : ea nempe in nobis sunt, non enim de speculatiua, quæ philosophia nominatur, consultamus, & perinde neq; de deo, neq; de eis quæ ex necessitate manant, ex necessitate autem illa inquam, quæ semper identidem sunt, uelut anni ambitus : neque de eis quæ semper manent, uerum eodem modo semper fiunt, ut occidente & oriente sole : sed neq; de his quæ à natura quidem proficiunt, ueruntamen non semper identidem habent, sed ut plurimum ita habet, ueluti de huiusmodi quod dicitur, sexagenarium canescere, aut uiginti annos natum barbire : ne de ijs quidem, quæ quantum natura, aliquando tamen aliter nullo termino definita fiant : ut de imbribus, aut siccitatibus, aut grandine : neq; de illis quæ à fortuna erumpere dicuntur, quibus magis minusq; contingit. Quas

propter illud in nobis dictum : hoc autem per nos. At quum non de omnibus hominibus, neq; de rebus omnibus consultemus : neq; enim in consilium adhibemus, quemadmodum hostes, aut quicumque à nobis longè sua habent domicilia, suam rectè ne rempublicam administrarent : quanquàm hoc apud illos in consultationem ueniat : & ne quidem de omnibus, quæ à nobis fiant, & quæ in nobis sint, consultamus. Ideo incertum habentia finem, adijcere expedit : quandoquidem, si id exploratum confessumq; sit, non amplius consultamus, neq; de ijs quæ à scientia, aut arte aliqua demanant opere aut actione quapiam consilium ullum est : horum siquidem definitæ sunt rationes, præterquàm paucarum artium, quas cōiectrices appellamus, ut est medicina, & luctatoria, & gubernatoria. nec de his modò consultamus, sed de ijs quæ in nobis, & per nos. at incertum finem habentibus, utpote quæ ita, & aliter peragi possint, demonstratum sanè est, ut neutiquàm finis, sed ea quæ sunt ad finem in consilium aduocantur. consultamus siquidem non ditescere, sed quo pacto, aut quibus adminiculis ditescamus. Vt autem paucis absoluam, de ijs solis consultamus, quæ æquè, ambiguèq; contingant, & quæ diuissim oporteat coniectare. Ne ad declarationem rationis quicquam prætermittatur, potentiæ sanè dicuntur, quibus aliquid facere possimus : rei enim quam possumus, habemus potentiam; quorum autem potestatem

testatem non habemus, eorum ne quidem actiones, Actio itaque in potentia habetur, potentia uero in essentia, actio siquidem à potentia, & potentia ab essentia & in essentia est. Tria igitur hæc sunt sese inuicem continentia, potens, potestas, possibile: potens quidem, substantia: potestas uero, unde profluit, quod possumus: possibile porro, quod ut sit, in potentia est. Possibile autem quædam sunt necessaria, quædam uero contingentia: necessaria quidem quæ inhiberi impossibile sit, uel quorum & oppositum impossibile: contingens autem est quod potest inhiberi, uel cuius oppositum possibile est: ut necessarium est uiuentem hominem respirare: & eius oppositum, impossibile est uiuentem non respirare. Contingens autem, ut hodie imbrem fore, cuius oppositum æquè possibile. Rursus, contingentis quædam sunt ut plurimum, quædam ut in paucis, quædam æquè & indifferenter: ut in multis quidem, sicut sexagenarium canescere: in paucis autem, ut sexagenarium non canescere: æquè autem, ut deambulare, & nō deambulare, & omnino quiduis efficere, uel non efficere. De his itaque æquè & indifferenter contingentibus solum consultamus. Est autem æquè contingens, quod ipsum possumus, & ei oppositum: nam nisi utrunque potuerimus, ipsumque & oppositum, non id in consiliu aduocabimus, non enim de iam receptis, exploratisque, neque de impossibilibus quisquam con-

sultat. Quòd si alterum duntaxat oppositorum potuerimus, id iam receptum erat, & nequaquam ambiguum. at eius oppositum impossibile.

DE FATO. CAP. XXXIIII.

STROV. M. circuitui omniū quæcunque fiant causam ascribentes, non cōmunes modò notiones expugnant, sed omnem quoque Rempublicam inutilem esse definiunt; uanæ enim leges, superflua iudicia, quæ puniunt insones, inanes & cassæ uituperationes, & laudes, stultæ etiam preces, cunctis rebus fati necessitati subiacentibus, exterminatur cum pietate prouidentia: quo sanè instrumento homini superiores sedes & perinde coelestes inuenire datum est. hinc enim ad actiones quæ sub animæ sensum atque cognitionem cadunt, nedum sub corporis partes, commouentur: ac omnino hæc dicentes contingentis naturam, quæ in nobis est, subuertunt: atque hoc pacto nil propè aliud agunt, quàm quòd cuncta deuastant. Iniustæ quoque ipsæ sunt stellæ, quæ adulteros, quæcūq; homicidas efficiant. & in primis ipse rerum creator deus omnem ab ipsis causam aufert, si hæc ita comparauit, ut malorum nobis afferant necessitatem: ut talium aliena sententia non in Rempublicam modò perniciosa illatura sit, sed etiam malorum ingentium deum causam esse definiat. ob hoc horum propositum demonstrare impossi

impossibile est. Sed hæc ne quidem audire necesse est, detestationem, atque abominationem habentia manifestam : quippe qui aiunt & in nobis esse hoc, & hoc fato conseruari, unicuique enim genitæ rei aliquid fato datum esse, ut aquæ frigere, & cuius plantæ talem fructum ferre, & lapidi deorsum ferri, & igni sursum scandere : ita animali residere, & impetere, quòd si huic impetui extrinsecus nihil obtiterit, idèq; fato, tum deambulare, progredièq; perfectè in nobis esse, ac prorsus progrediemur. Qui autem hæc dixere, fuerunt Stoici, & Chrysipus, & Philopator, & alij complures ac insignes uiri, qui aliud nō demonstrant, quàm omnia fato fieri. Nam si commotiones à fato uolunt impediri, aliquando autem minimè, nō dubium quin omnia fato futura uelint, etiam ea quæ in nobis esse putantur. At nos eisdem porrò contra ipsos utemur rationibus, eorum opinionem alienam demonstraturi. Nam si eisdem circumstantibus causis, uelut ipsi putant, cuncta eodem modo fiunt, ut aliquando quidem ita, aliquando autem secus fieri impossibile sit, quando ex æternitate hæc ita sancita sunt : animalis quoque commotionem omnino, ac rebus in omnibus eisdem circumstantibus causis ita fore necesse est. quòd si ex necessitate sequitur commotio, ubi reliquum quod in nobis esse oportet? liberum siquidem esse conuenit, quicquid in nostra manu positum sit, atqui minimè liberum erat, si eisdem circum

circumstantijs in nobis erat aliquādo impelli, & ali-
quando non impelli. quòd si à necessitate impelli
consequitur, non dubium, quin etiam quæcunque
per impulsum fiunt, ea fato fiant, tametsi à nobis
fiant, naturaꝝ nostra, & impulsu, & iudicio. Quòd
si etiam non fieri possibile sit, falsa fuit illa proposi-
tio, quæ aiebat, eisdem circumstantibus causis eas-
dem necessario sequi. quod & in rationis expertis
bus etiam ualebit: necnon & in rebus inanimatis in-
uenietur. nam si impulsum nobis astruūt, ut ipsum
natura teneamus, quidnam prohibebit, ut dicamus
in igni esse urere? quandoquidem & ignis natura
urit: ueluti Philopator aliquatenus ostendisse ui-
sus est, in eo quem de Fato inscripsit. nō ergo quod
per nos factum fato subijcitur, id in nobis est. hac
enim ratione & in fidibus, & tibijs, alijsꝝq; instrumē-
tis, necnon rationis expertibus, ac inanimatis, quic-
quam erit, quum per ipsa quicquam peregerint. at
id alienum est.

D E F A T O Q V O D I N
A S T R I S E S T. C A P. X X X V.

D V E R S V S Aegyptiorum sapien-
tes, qui uerè quidem dici aiunt ab astris
fatum imminere, sed ipsum commutari
precibus, ab iracū & indignatione auer-
ti: esse enim aliquas horum ipsorum culturas ac obs-
eruaciones astrorum ipsa mitigantes, ac planè pas-
cantes

cantes, & excellentes alias quasdam esse potentias, quæ ipsa uertere ac persuadere possint, & ob hoc aduersum deos preces, atq; culturas ad iras auertendas cognoscere; explicabimus, ut fatum contingentium rerum ac minimè necessariarum faciunt, atqui contingens indefinitum ac incognitum est, omnis igitur ob hoc extinguitur diuinitio, præsertim quæ de genituræ ratione nominatur: quam ipsi præ alijs utpote stabile quiddam, & uerissimum profitentur. Quòd si dicant figurarum absolutiones esse manifestas, easq; ab eruditis intelligi: cum figura non secundum uim suam euenerit, nunquid deum eam inhibuisse dicemus? Sed quum alienum sit hoc dicere, primùm quòd solas preces, deorumq; obseruationem, atq; culturam in nobis collocarunt, nec quicquam aliud: deinde quòd nos uehementer ambigere compellunt, quidnam ad cæteras omnes & humanas actiones, & assensiones, aut quantum uelint proficere, & quo in loco imminentium astorum posuerint, si solæ sint in nobis preces: dubium nempe hoc ita uideri debet, quam ob causam, ac cuiusmodi hæc sit necessitas: exinde si ars ulla est, aut doctrina, quæ ab ira numina auertat, atque auocet, quæq; fato immineant, sit prohibitura. Primò aut hæc ipsa doctrina à cunctis percipi potest hominibus: aut à quibusdam quidem potest, à quibusdam autem non potest. Quòd si ab omnibus, nihil prohibet à cunctis, quibuscunq; eam artem perdiscerentibus,

t bus,

bus, quæ ad fines rerum fata peruenire non sinat: ratione duce, fati necessitatem prorsus subuerti, atque arceri. Sin autem ab aliquibus quidem percipi potest, ab aliquibus uerò minimè: qualisnam, & quis est hic definitor? nam si fatum alios quidem dei obseruantes, & cultores facit, alios uerò non facit: omnia rursus in fatum recident, atque necessitate fieri inuenientur. quòd enim ad preces, deique obseruationem attinet, non solum in nobis minus fatum esse demonstrat, sed etiam maius. quòd si horum non fatum, sed aliud aliquid est in causa, nimirum id etiam fatum magis esse indicabitur. quatenus enim precibus corrigi potest, aut non potest, eatenus fati omnem complectitur potestatem: ad eos enim, qui possint, momenti nullius est fatum: eorum uerò, qui non possint, cuncta fato subiiciuntur: atque ita quibusdam omnia fato agi inuenietur hominibus: quibusdam uerò nihil fato obnoxium esse. Nec dubium quin hoc definiens ipse eminentissimum sit fatum: atque ita porro cuncta fato subiacere inuenientur: & insuper iniquum esse distributorem contingit, siue dæmon hic aliquis sit, siue aliquid aliud fatum. siquidem non iuxta singulorum dignitatem, deorum culturæ hominibus doctrinam distribuit. Cur enim hic illo dignior est? cum æquè omnia fati suppetant instrumenta, & nemo ex suo quicquam agat proposito, neque ex meliore optionis assensione. In his autem, quæ hoc pacto fiant, nemo iustus, aut iniustus, & ne

& ne quidem dignus, aut indignus gratia: at qui æqualibus inæqualia distribuit, iniustus, & iniquus.

DE IIS QUI DICUNT
actionum assensionem in nobis esse. CAP. XXXVI.

VI assensionem quidem actionum in nobis: eorum uerò, quibus cum optio-
ne assentiamur, euentum in fato, Græ-
corum planè sapientissimi censuere.
Aliud quidem inemendatè proferunt,
in alio autem hallucinantur. In nobis enim est agi-
bilitium assensiones apponere: euentus autem non
omnino, rectissimè aiunt, at quòd eas fatum amplexi
uolunt, necessitatiq; esse subiectas, nequaquam
rectè. Carpi enim possunt, primùm quòd imperfec-
tum quiddam fatum esse constituent: si, ut ipsi
aiunt, hoc quidem habet, illud uerò non habet: de-
inde quòd fatum nostram consequi uolunt senten-
tiam, fati nanq; opera ipsam aiunt comitari: atq; ita
potius ipsum à nobis moueri, quàm quòd nos mo-
ueat. Comperietur & fato excellentior homo: quip-
pe qui sua ipsum instituit, & fingit assensione, rerum
igitur quæ eueniant causam prouidentiam dicere
expedit. prouidentia siquidem suum est hoc po-
tius, quàm fati: prouidentia enim proprium, unis-
cuiq; distribuere, ut cuilibet conducere uidebitur:
& ob hoc eorū, quibus assensum sit, euentus, prout

conuenerit, planèq; conduxerit, aliquando fuerit, aliquando autem minimè. Quòd si fatum series quædam causarum est ineuitabilis: ita enim ipsum definiunt Stoici: hoc est, ordinem, & catenam insuperabilem, ac ineuitabilem, non utilitatis & comodi habita ratione, sed metu proprio atq; necessitate rerum aduehit fines. at quidnam dixerint de omnino stolidis, & fatuis, & perinde sine assensione, utrum fato tales esse contigit, an non? nam si non fato, extrinsecus delabuntur in fatum: si autem fato, ne assensionem quidem in nobis esse sequatur necesse est. nam si quod sine assensu est, sub fatum cadit: assensum quoque fato obnoxium esse necesse est, atque ita in primos recurrent, qui fato cuncta subiiciebant. Superflua autem contentio ratiocinationis, & cupidinis, & continentia, & incontinentia, nam si ex necessitate definitum est, hunc admittere quicquam, illum uerò non admittere, quidnam in ipso manendi, aut insurgendi, atque rixandi usus fuerit? Cæterùm, in hoc oberratur non modò peragendo, uerùm etiam hoc modo peragendo. Quid autem hoc inquires, aliud dicit, quàm quòd & assensio fato obnoxia est? Pugnat enim cum cupidine assensio, apud continentes quidem superans, apud incontinentes uerò superata. Nunquid igitur quæ à principio ab ipsis proposita sunt, extinguntur, assensionem in nobis non esse?

Q V O M

DE NATURA HOMINIS. 149
QVOMODO PLATO
FATVM DICAT.
CAP. XXXVII.

PLATO duobus modis fatum nominat: uno quidem modo essentia; altero actione. essentia quidem, uniuersi animam; actione autem, diuinam legem ineuitabilem ob immutabilem causam. Vocat autem alterum ineuitabilitatis decretum: hanc uerò legem à primo ac supremo deo datam uniuersitatis animæ ad omnium rerum exornationem; qua lege digerat, & componat quæcunque producta sunt. Hinc autem in actione fatum, atque in prouidentia positum dicit, à prouidentiaque fatum implexum esse, & fato omnia fieri, pariterque actione atque effectu: non tamen omne quod prouidentia factum, id etiã fato esse. Ipsa uerò diuina lex, quam ait esse prouidentiam, simul & fatum, intra se cuncta complectitur, alia quidem ad propositum, alia uerò ex proposito. præeuntes igitur, & præuias causas tanquã principia quædam ad propositum præbet earum sanè, quæ in nobis sunt inclinationum, iudiciorum, & impulsuum: quæ autem ex necessitate ita consequuntur, ex proposito sunt, & ad peragendum hæc in nobis est assentio ad propositum: subiectis autem his, quæ in manu nostra, ex his ipsis tanquã ex proposito consequi quæ in fato sunt. uerbi causa: in nobis est nauigare, id ad propositum est: dato

t 3 igitur

igitur ut nauigemus, ex hoc nos facere naufragium consequitur. Ideo ex proposito illa uocat, quæ proposita nostra ac in nostra manu posita comitantur, atque consequuntur : hoc est, quæ de principijs, atque actionibus manant, atque ita alia quidem ait præuia, atque in nobis ad propositum; alia uerò aduecta & subsequencia ex proposito; & ea non in nobis esse, sed necessariò consequi ; neque ex æternitate fatum esse finitum, sed euenire præcedentibus eis, quæ in manu nostra sunt. Cum hoc illud etiã quadrat, atque conuenit : sauciati causa est : uocat causa deus : nec non illud, dominam uirtutem esse, & esse diuinationes : huic omnis quoque ratio astipulatur, quòd assensiones, quòd actiones, quæ ab assensione demanant, atque deriuantur, in nostra sint potestate : quæ uerò hæc comitentur , & fines ipsos in fato esse atque necessitate collocata. Verum enim uero hoc ex ijs, quæ suprâ exposita sunt, demonstratum est nequaquam rectè habere. Quatenus igitur ordinem, ac uoluntatem dei fatum uocat , & quatenus prouidentia obnoxium fatum uideri uult , parum admodum à diuinis dissentit rationibus : quæ inquirunt solam cuncta administrare prouidentiam. Longè uerò disconuenit, ac dissentit, cum fines rerum ait nos necessariò consequi. Nos siquidem quæ à prouidentia immineant, non necessariò, sed contingenter sequi dicimus, quòd si necessariò, primum quidem deprecationum pars multò maxima concidetur

detur, ac peribit. Solis enim actionum principijs, ut hic uult, preces profuerint. Proinde meliora quidam deligenda ac præoccupanda: at cum præoccuparis, incassum reliqua, quæ precibus assequi posse confidimus, cum sint consequentia omnino in necessitate posita. Nos etiam ad hæc preces plurimum posse definimus: in prouidentia nimirum esse nauigantem naufragum fore: neutrum tamen horum in necessitate positum, sed in ambiguo, non enim in ulla est necessitate deus: seruire siquidem necessitati eius uoluntatem, dicere nefas est: quandoquidem ipse necessitatis est creator: necessitatem enim astris dedit, ut semper eodem modo moueantur: & mari terminos circundedit, & uniuersitati, & rerum generibus necessarium terminum posuit: uocent sanè hoc, si uelint, fatum, quòd omnino & omnifariam ita necessario fiat: sicut cuncta quæ propaganter genita sint, corrumpi, contra ita sentientes nulla nobis infumetur oratio. non enim de nominibus nobis cum illis ulla controuersia est. Ipse autem deus non modò extra omnem necessitatem constitutus est, sed & dominus eius ipse & effector est. Nam cum ipse copia, & natura copiosa sit, nihil naturæ necessitate, nihil legis positione ac decreto agit: sed contingentia ei sunt omnia, uel etiam quæ necessaria, ac ut hoc clarescat, atque magis demonstretur, Solis cursum olim ac Lunæ iussit consistere, utcunque necessitate ferantur, ac semper identidem habeant

beant : quò nihil sibi à necessitate præscriptum demonstraretur, sed cuncta licenter contingere. semel huiusmodi diem fecit, ut nobis scriptis memoriæ proditum est, quo duntaxat demonstretur, ut nec legem dissoluat, quam necessitatis astrorum cursui à primordio dedit, quò ex his omnibus eius licentiam, & nulli obnoxiam necessitati uoluntatem perspiciamus. Stoici autem aiunt planetis ad idem signum longitudine ac spatio & latitudine restitutis, unde cuilibet uagandi initium fuit, cum primum in dictis temporum ambitibus mundus constitit, eorum quæ sunt conflagrationē, ac corruptionē confectum iri, & rursus ex eo, quod fuerit, in eundem modum mundum rediturum, & astris similiter adhuc uagantibus, & singulis in priore ambitu constitutis immutabiliter, atq; omnino quæ fuerint confectum iri : fore nanque rursus Socratem, & Platonem, & cum his unumquemque hominem & amicum, & ciuem, & eadem suasuros, & cum hisdem instructuros, & eadem pertentaturos, idq; facturum omnem ciuitatem, omnemq; uicum, & omnem agrum, & ad idem rediturum, & uniuersi instaurationem fore : & ne id quidem semel, sed sæpius, imò in infinitum, ac absque ullo rerum termino eadem reparatum iri : ueruntamen huic corruptioni deos nequaquam obnoxios fore : se autem uno in ambitu cōsequutos ex eo cognoscere futura cuncta fore præter ea, quæ facta prius, cæterum, cuncta
identi

identidem immutabiliter usque ad minima quæcūq;. Ac ob hanc reparationem aiunt quidam Christianos resurrectionem excogitasse, longè aberrantes: quæ si quidem ad resurrectionem pertinent, semel tantum, nec ea à coelesti fore circuitu Christi ratio existimat.

DE LIBERO ARBITRIO.
CAP. XXXVIII.

DE LIBERO arbitrio, hoc est, de eo quod in nostra manu positum est, primâ ac præcipuam habet oratio quæstionem, si quicquã in nobis est: occurrunt enim, atq; oppugnant liberam uoluntatem multi: secundam uerò quænam demum in nobis sint, & quarum rerum habeamus licentiam: tertiam porrò, ut exquiramus causam propter quam nos in libero arbitrio constituerit deus. A' primo igitur exorsi primum dicamus, in manu nostra esse, aliquid ex ijs, quibus ipsi quoq; accedunt, demonstrâtes. Omnium quæcunque fiunt in causa esse aiunt aut deum, aut necessitatem, aut fatum, aut naturam, aut fortunã, aut casum. cæterum, dei quidem proprium essentiam, atq; prouidentiam, necessitatis autem semper identidem habentium motum. fati uerò quæ ex necessitate profluant, conficere. nam ipsum est fatum necessitas, naturæ autem generationem, augmentum, corruptionem, plantas, & animalia, fortunæ
u porrò

porrò rara, & inexpectata. fortunam siquidem definiunt simul euentum, & concursum duarum causarum, quæ ab assensione, siue proposito capiant initium, præter intentionem aliquid aliud conficiendum, ut est foueam fodientem thesaurum inuenire. necq; enim qui eum occuluit, ita occuluit, ut alius inueniret: neque qui inuenit, ita effodit, ut thesaurum inueniret: sed hic quidē, ut cum prolato opus esset, erueret: ille uerò, ut terram foderet: at utrisq; aliud sanè accidit præter quod sibi proposuissent. Casus uerò suum esse aiunt inanimatorum, & rationis expertium animalium euentus absq; natura, atq; arte. Cuinam igitur horum, quæ ab homine peragantur, subiiciemus, si homo suarum actionum causa atque principium non est: sed deo turpes actiones & iniustas ascribere nequaquam fas est: & ne quidem necessitati: non enim eius generis sunt, ut semper identidem habeant. necq; fato: non enim contingentium, sed necessariorum sunt, quæ fato deputantur. necq; naturæ: siquidem naturæ opera animalia sunt, & plantæ. necq; fortunæ: nam haud rarè, ac inexpectatæ sunt hominum actiones. necq; casui: inanimatorum enim est, aut rationis expertium casus. reliquum ergo est ipsum hominem actorem, atq; effectorem, principiumq; & suo liberum arbitrio esse, quæ ab ipso edantur operum. Item si nullius est actionis homo, principium superfluum est, quod consultandum ducit, quorsum enim consilium, si nullius

nullius est dominus actionis? Atqui quod in homine pulcherrimū honoratissimumq; est, superfluum definire omnium alienorum alienissimum sit. quod si profectò consultat, agendi causa consultat, omne enim consilium agendi causa, & ob actionem, prætereà quorum in nobis sunt actiones, horum etiam effectus, qui de illis actionibus emanarint, in nostra manu sunt: atque quæ uirtutes constituunt, sunt in nobis actiones. in nobis ergo & ipsæ uirtutes. Quòd autem in nobis sint uirtutis actiones, ostendit & id eleganter Aristotelis de moralibus uirtutibus dictum. siquidem quæ facientes discimus, ea discentes facimus. imperare enim uoluptatibus discentes temperati euadimus: & temperati effecti uoluptatibus imperamus. ita autem dicendo est meditari, ac exerceri, in manu nostra esse, apud omnes profiteri. atque meditationes habituum dominæ sunt. consuetudo enim natura acquisititia est. quòd si habituum dominæ sunt cogitationes: & in nobis est cogitatio: in nobis sunt habitus: in nobis quoque actiones, quæ ad habitus transferuntur, esse necesse est. habituum enim productrices sunt actiones. qui ergo iustum nactus fuerit habitum, iusta aget: & qui iniustum, iniusta. in nostra ergo manu positum iustine, an iniusti esse uelimus. Quòd autem sint in nobis aliqua, id suasiones, ac exhortationes demonstrant. nemo enim homini non famere, aut sitire suadet, necq; uolare: quandoquidem hæc in nobis

non sunt. Non dubium igitur, quin ubi sunt suasio-
nes, illic sint quæ in nostra manu. Præterea si in ma-
nu nostra nihil est, superuacaneæ sunt leges, gens
nanque omnis, natura dictante, legibus aliquibus
utitur: illud exploratum habens, se agendi quæ le-
ge præscribat, habere licentiam. Gentes quoque com-
plures legum lationes dijs adscribunt: ut Creten-
ses quidem Ioui: Lacedæmonij uerò Apollini. Omni-
bus itaque hominibus natura docente in nostram
manum dimissa esse aliqua, cognitio est. Hæc demum
dicenda existimauimus pro his qui uituperant, qui-
que laudant, & pro omnibus cuncta fato fieri existiman-
tibus, & perinde improbantibus.

QVOD SINT IN NOBIS
ALIQUA. CAP. XXXIX.

QVOD nostra in manu sint aliqua:
quodque aliquarum simus domini actio-
num: satis, ut sentio, demonstratum est.
reliquum ut iam quæ in nostra manu po-
sita sint, differamus. In uniuersum igitur omnia,
quæ à nobis sponte fiant, in manu nostra esse non
imus inficias. Non enim ultro fieri quicquam dice-
retur, nisi in nostra potestate sit actio: & omnino
ubi uituperatio, aut laus consequitur, ac ubi suasio,
lexque antecessit, id autem supra demonstratum. Pro-
priè autem in nostra sunt potestate, quæcunque sub
animum cadunt, & de quibus consultamus. Con-
sultamus

517 sultamus enim quod in nostra potestate agendi, ac non agēdi propositum sit. Superius autem demonstratum est consilium de æquē contingentibus esse. Aequē autem cōtingens est, quod ipsum possumus, atque eius oppositum. perimit autem id mens nostra, quæ actionum sanè principium est: & eius sunt quæ in nobis æquē contingentia, ut moueri, & non moueri: insultare, & non insultare: appetere necessaria, & non appetere: mentiri, & non mentiri: dare, & non dare: lætari ubi expediat, & non lætari: & id genus alia: in quibus uirtū, & uirtutis opera sunt. in his enim omnibus liberi sumus arbitrij. Aequē autem contingentū sunt etiam artes. omnis siquidem ars circa generationem est contingētium, quæ & esse, & non esse possint: cuius in faciente principium est, ac minimè in facto. Nihil enim ex æternis, & ex necessitate profluentibus, & in necessitate factis arte fieri dicitur, & ne quidem quæ contingenter fiant, & aliter habeant. In ipsis autem habentibus effectrix est causa: ut in animalibus, & plantis antè aliquid fieri dicitur: nempe id natura, non arte. Quòd si arte factorum extrinsecus est efficiens causa, quænam demum eorum quæ arte fiant, erit causa? aut faciens artifex: in artifice enim facere: hic igitur initium, & causa est actionis. in nostra ergo potestate quæ ab arte sunt actiones, & uirtutes, & pariter omnes actiones, quæ sub animam, & rationem cadunt, Superius autem demonstratum

est, cuiusmodi sint animales actiones. Multi autem putantes liberum dici arbitrium in omni actione, & procreatione, & fortuna, rationem non iniuria conuincunt. At qui acutiores uideri uolunt scripturæ, in calumniam adducentes illud, Non in homine uix eius: O boni uiri, inquit, quonam pacto liber arbitrio suo homo est, quando in ipso uix eius non sunt? Cassæ sunt & inanes hominum ratiocinationes, utpote qui ad effectum quæ sapimus perducere non possimus. & id genus alia multa proferrunt, nescientes quonam pacto liberum dicatur arbitrium, non enim in opibus, aut paupertate, aut utcunque ualetudine, aut naturali robore, aut dominatu, aut omnino in his, quæ instrumentorum, aut fortunæ bona dicuntur, aut quæ à prouidentia finem consequuntur, atque suscipiunt, habemus arbitrium, atque licentiam: sed in his quæ à uirtute, & uitio demanant actionibus, & assensionibus, & motibus, & quorum æquè opposita quoque agere possumus. Cùm autem omnem actionem antecedat assensio, non actio modò, uerumetiam assensio obnoxia est: quod etiam illud ostendit Euangelij, Qui cupidinis causa in mulierem iecit oculos, is adulterium in corde suo commisit. Et Iob propter filiorum suorum sententiam ob fluctuationes Deo sacrificium fecit. Peccandi enim, & iustè agendi primordium assensio est. At facinus aliquando quidem à prouidentia permittitur, aliquando autem

impe

impeditur. nam cum aliquid in nostra manu sit, cumq̄ sit etiam prouidentia, per hæc ambo quæ fiant fieri necesse est. nam si per alterum tantummodo fiat, non erit utique alterum. Cum autem quæ fiunt, mixta sint, aliquando quidem ob id, quod in nostra manu est, eueniet, aliquando autem ratione prouidentia, aliquando uero ob utraque. at cum prouidentia aliubi quidem se communem exhibeat, aliubi uero peculiarem, ac singularem, in uniuersum quæque priuatim unà offendi necesse est. nam cum circumfusum aridum fuerit, arent quoque corpora: tametsi non similiter omne, ac minimè propriè, nec uero bene. fractis, & imbecilibus, & cõsequenter alijs corporibus distemperantiam, alijs impulsibus dementiam, & furorem gignit. Ex prædictis ergo certum est accidere, ut corporis temperamentum nequaquam prosperum collabatur, aut ob communem nos ambientem & comprehendentem aërem, aut ob ultroneam, quam nobis comparauimus diætam, aut illos ipsos ob delicias absumptos. proinde ipsa quoque temperamenta, quæ ab ultroneo exordium ducunt, est uidere ubi in mala recidunt, & prouidentiam talium omnino causam non esse. Cum ergo anima corporis indita & iniecta temperamento sese cupidinibus, aut furoribus irę commiserit, ac dediderit, aut à fortunis summittetur, aut extolletur, sicut à paupertate, aut ab opibus ultroneum malum subit. si enim se committens rationi distem

distemperantiam uicisset, ac superasset, ut potius inuerneret, quàm inuerneretur; pessumq; mitteret, quàm mitteretur; bono utique ductu, & prompta, ac prodiui diæta ad egregium habitum animæ obfirmasset actiones. Ex ipsis itaq; corrigentibus certum est, quòd qui se neutiquam corrigunt, sponte libenterq; delinquunt, in nostra siquidem manu est, aut in distemperantias incurrere, aut illis occurrere, atque dominari. nimirum multi perturbatio- num causam ad distemperantiam relegantes, necessitati, ac non assentioni uitium ascribunt: & ob hoc aiunt ne in nostra quidem manu uirtutes esse, longè hallucinantes.

Q V A M O B R E M C V M
L I B E R O A R B I T R I O
C R E A T I S I M V S.
C A P. X L.

S V B hæc quæ dicta sunt, reliquum est ut quam ob causam cum libero arbitrio simus procreati, differamus. Nempe nos neutiquam inficiamur rationem liberum arbitrium illico fuisse cõsecutum, & cum genitis rebus transmutationem pariter & conuersionem exortam fuisse, præsertim eam, quæ ex subiecta sylua edita sit. Nam generationis initium conuersio est: quandoquidem ex subiectæ syluæ alteratione generatio. Nouerit sanè quod diximus, spectans plan-
tas

tas omnes, atque animalia terrena, & uolatilia, & aquatilia. continua enim horum mutatio. Quòd uerò ratiocinandi sensum liberum sequatur arbitrium, ex his quæ prædiximus, ubi quòd sint in nobis aliqua ostendimus, haudquaquã negligenter audientibus est manifestũ. Sed eadem nunc quoque memorare iure non erit alienũ, id exigente consequentia. Rationis pars altera speculatiua, altera actiua est: Speculatiua quidem, quo pacto habeant ea, quæ sunt, in mente uersat, ac perspicit: Actiua uerò consultat, agitabilia recta ratione definiens: & hanc quidem sapientiam, illam uerò prudentiam nominamus. Omnis porrò qui consultat, utpote in sua absensionem habens potestate, de agendis consultat rebus, quo ex consilio præiudicatum deligatur, planèque assumatur, & assumptum tractetur, & peragatur. Omnis ergo necessitas subiicitur ijs, qui omnia in consiliũ aduocant, quorum ipsi actionum sunt domini. Nisi enim homo dominus sit actionum, ei superuacaneum sit consultare. quòd si non hoc, rationali parti necessario liberum adsistet arbitrium. Aut enim non erit rationale: aut cum sit rationale, dominatum geret actionum. dominatum uerò gerens actionum, liberum prorsus erit arbitrium. Atqui demonstratum est quæ ex subiecta sylua genita sint, illa transmutabilia esse. ex utrisque itaque concluditur, & necessario, hominem cum libero natum esse arbitrio, & mutabilem esse: mutabilem

x quidem

quidem, quòd genitus : cum libero autem arbitrio, quòd rationalis. Quicumque igitur deum accusant, quòd hominem uitij non fecerit immunē, sed cum libero arbitrio, seiplos ignorāt, quòd rationalē hominem fecit, ac non irrationalē, ex duobus enim alterū esse necesse est: id est, aut irrationalē genitum esse, aut rationalem, & eum qui circa res tractādas uerfetur, liberum habere arbitrium. omnis igitur natura rationalis liberum habet arbitrium, & suapte natura mutabilis sit necesse est. Cæterum, quæ ex subiecta sylua productæ sunt, duobus modis mutabilitatē habent, ob syluā, & ob id quòd genitæ sunt. Quæcūq; uerò ex subiecta sylua genitæ sunt, uno duntaxat modo, qui est generationis, sunt mutabiles. Sed porrò harum immateriatarum quæcūq; terrestribus affines, & earum sunt participes, genitæ editæq; circa ea, quæ ab hominibus agenda sunt, plus cæteris mutabiles sunt. quæ autem naturæ excellentia, ad deum obtentu proximè accedunt, & eius cognitione erga se beatitudine fruuntur, ac ad deum solæ conuersæ à peragendis & syluosis rebus omnifariā se abalienarunt, atq; auerterunt: at speculatione deo immutabiles permanentes adhæserunt. Liberi quidem sunt arbitrij, quòd sint rationales : nec ideo tamen mutabiles, ob quas iam diximus causas. Verum id minimè mirum, quando qui ad speculandū nati conuertuntur homines, sese à gerendis rebus amouerunt, atque auerterunt, immotiq; permanent.

runt. Ex his quæ dicta sunt, satis demonstratum puto, rationales naturas omnes à primordio rerum longè optimas esse procreatas : ac si ita permanfissent, sicut primùm creatæ sunt, ab omni fuissent alienæ flagitio. Gignitur autem ipsis ab assensione uitium. nam quæ ita permanferunt, sicut primò genitæ, in beatitudine constitutæ sunt. Soli autem angeli earum, quæ corpore uacent, se auerterunt: & ne ij quidem omnes, sed eorum quidam, quicumque ad inferna lapsi terrenorum desiderium pertinuerunt, à superno, & dei obtentu eliminati. Nunquid igitur ex his quæ demonstrata sunt, certum est, ut quoniã natura sumus mutabiles, potentias ad assentiendũ habeamus mutabiles? Nec ideo tamen quòd mutabiles habeamus potentias, & proinde sumus mali, iure quisquam deum accusauerit, non enim in potentijs siue facultatibus sunt flagitia, sed in habitibus, atqui habitus in assensione sunt. ob assensionẽ igitur mali euadimus, & nequaquam ob naturam. Perspexerit utique quod diximus quispiam apertius, hoc pacto: Antea potentiam esse dicebamus, à qua unum quodcũ eorum quæ facimus, possimus efficere. atqui uis omnis assensoria eadem etiam oppositorum est, una enim, & eadem uis est mentiendi, & uera proloquendi: & una ac eadem est uis ac potentia temperanter, & intemperãter agendi: non tamen idem est oppositorum habitus, ut temperanter & intemperanter uiuendi, aut mentiendi & uera

x 2 proloq

proloquendi : sed e contrario sunt contrarij. temperanter siquidem uiuere, est per uirtutem habitus: intemperanter autem, uitij. non ergo potentiarū sunt uitia, sed habituum, atque assensionis. non enim facultas est, quæ nobis suppetat ad intemperanter agendum uitam, aut mentiendum, sed assensio. nam in nostra manu fuerit siue intemperanter agere, siue mentiri: temperanter uel uiuere, aut uera proloqui. Quod si facultas uitium nō est, sed habitus, ne quidem qui facultatem dedit, malorum nobis est causa: sed habitus, qui à nobis, & propter nos, & intra nos progenitus est. Contrarium siquidem licuit habitum assuetudine comparare, & neutiquam malum. Differt subinde facultas ab habitu: quod omnes quidem potestates sunt naturales, habitus uero acquisititij: & quod potestates indociles quidem sunt, habitus uero doctrina, & speculatione comparantur. Proinde si potestas naturalis quædam, ac indocilis est qualitas: habitus uero acquisititius, & docilis: non utique natura malorum causa: sed nos malè assueuisse, & ob hoc perniciosum habitū fuisse consecutos. omnis siquidem habitus acquisititius esse demonstratus est. Quod autem natura sint potestates, ex eo nimirum liquet, quod easdem omnes habent potestates præter aliqua in parte mancos. Quod porrò habitus naturales non sint, ex eo sanè certū est, quod non omnes eosdē habēt habitus, sed alij alios, nam quæ natura eadē, sunt apud omnes.

D E

V O' D liberū homo habeat arbitrium,
 & quibus in rebus arbitrio sit liber, &
 quam ob causam in libero arbitrio geni-
 tus sit, superius abunde dictum est. At
 quoniam non omnis qui sibi occidere proposuit,
 omnino occidit, sed quandoque quidem occidit,
 quandoque autem non, præpedita actione, neque
 ad effectum perueniente; horum in causa providē-
 tiam esse dicimus, & nequiquam fatum: sequens no-
 bis de providentia erit oratio: quæ sanè in tria di-
 uiditur: primum quidem, si est providentia: secun-
 do loco, quid est: tertio, quibus de rebus sit. Planè
 Iudæus, nisi insanus, providentiam ignorare nō po-
 test per Aegyptum res admirandas uidentis, audiens
 quæ in solitudine facta sunt, in quibus longè illu-
 strissimæ uisiones hominibus à providentia emi-
 cuerunt: multa quoque in prophetis & apud Ba-
 bylona providentiæ opera spectauit nullam dubi-
 tationem admittentia. Hæc ipsa porro omnia Chri-
 stianos providentiam esse per docent: in primis au-
 tem illud, quod omnem humanitatis modum exce-
 dit providentiæ opus fidelissimum, quæ dei pro-
 pter nos corporis fuit susceptio. At quoniam non
 aduersum hos modò, uerùm & aduersum Græcos
 habetur oratio, agè alijs quoque, quibus illi fidem
 adhibent, rationibus providentiam esse demon-

x 3 strems

stremus. Quòd itaque prouidentia sit, eisdem quibusquam demonstrauerit argumentis, quibus deum quoque esse demonstramus. Cunctarum siquidem rerum permanentia, & præsertim quæ in generatione, quæcûq; in corruptione consistunt, & eorum quæcunque sunt positio, & ordo semper obseruatus: eodem modo & astrorum cursus nulla re unquam prorsus immutata, & anni circulus, & horarum instauratio, noctiumcûq; & dierum per annum æqualitas, sensim utraque crescente & decrescente, neque pauciori, neque pluri tempore: taliaq; quoniam demum pacto perfecit tanta tamcûq; consimili parilitate procedens nullo prouidete? Præterea & peccati comes sequens ultio, quinimo & ipsorum detectio peccatorum: cum nemo affuerit, qui possit arguere, circumstantijs aliquibus fit propalam commissum, unde prouidentia esse demonstratur. His refertissimæ sunt exemplis historiæ, Hebræorumcûq; scripturæ, & apud Græcos libri. Huiusmodi illud in Susannæ perturbatione dictum est. Apud Græcos autem, quod in Ibycum poëtam commissum. Is enim à quibusdam occisus, cum neque haberet quenquam qui sibi suppetias iret, neq; testem qui insidias factas detegeret, tollens in sublime oculos, gruescûq; suspiciens, Vos, inquit, grues mihi homicidas hos ulciscimini sicarios, exinde homicidas huiusmodi disquirente ciuitatis magistratu, cum neutiquam possent comperiri, coëunte ad spectaculum

lum

lum populo, cum omnes confedissent, ecce grues obuolarunt: id suspicientes homicidæ riserunt, & inter se, En tibi, inquit, Ibyci ultores, quod ex assidentibus quidam excipiens detulit ad magistratus: hi autem comprehēsi cædem falsi sunt. Multa sunt huiusmodi, ac propè multitudine innumera à ueteribus scriptis memoriæ prodita: quæ si quisquam uelit colligere, in infinitum orationis longitudo ferè sit processura. Quòd si non omnibus delinquentibus idem criminator obijcitur: sed aliqui se ultionem effugere arbitrantur: ob id tamen prouidentiam nemo negauerit. Non enim uno modo hominum fit poenitentia, sed multifariam, uarijsq; modis. Ne minus quidem prouidentiam esse demonstrant corporum in generatione, & corruptione apparatus, atque proportio in omnibus similiter obseruata. omni siquidem corporis portioni prouidentiae consilium indicatur: quæ profectò laborem non subterfugientibus, ac declinantibus ex uarijs licebit libris intelligere. Quin & in animalibus colorum distincta uarietas eundem semper decorem, faciemq; custodiens, prouidentiam esse planè proclamat. necnon communis apud omnes homines persuasio deum, quæq; diuina sint, nos precari & colere oportere oblationibus atque supplicationibus putans, indicatrix est prouidentiae. Quòd si uniuersum sine prouidentia sit, quisnam, aut quis quicquam precabitur? Et studium erga beneficentiam

tiam, his quæ minimè subuerti possunt naturaliter studens, prouidentiam indicat, ex hac enim mercedem expectantes, cum retribuere contra non possumus, bene agere proponimus. At extincta prouidentia, ignoscitur, ac remittitur iniuria nris, qui afficere possint iniuria: extinguitur eleemosyna, & dei timor, & cum his extinguitur uirtus & pietas. si enim non prouidet deus, ne quidem ulciscitur, neque bene agentibus præmia distribuit, neque iniuriam facientium damna abigit. quis igitur geniculus labitur, deumque adorabit nihil ad quicquam nobis profuturum? Perimitur quoque prophetia, omneque præfagium. Verumenimvero nequaquam hæc consonant illis, quæ propè quotidie spectamus. multa siquidem diuinitus in usu humano emicant: multa in somnis laborantibus dantur adiumenta: multa præfagia in singulis seculis, atque ætatibus proferuntur: multi porro cædibus contaminati, aut nefandum aliquod facinus perpetrantes, noctu atque interdium territantur. Alioqui bonus est deus, ut nihil melius: qui autem bonus, is beneficus. quod si beneficus ac prouidus est, quid creationis opera memorare necesse est? quid creationis proportionem, & harmoniam, & positionem, & ordinem, & usum? quem unumquodque præbet uniuerso, & ita ut ne quidem aliter rectè habere possibile sit, quàm ut nunc habet: nec additamentum accipiat, neque eorum quæ sunt relinquere quicquam potest

test : at perfecta omnia , & speciosa , sapienterq̄ , & prouidenter condita sunt. Cæterum , creationis rationem ad horum expositionem referamus : ne tamen in id incidamus , quod de prouidentia scripturi multi fecere , creationem prouidentia loco laudibus efferentes , quæ ad scrutandam quidem prouidentia rationem nos adduxit : cæterum ab ea longè differens , non enim idem prouidentia , quod creatio . creationis enim suum est , quæ fiant rectè efficere : prouidentia uerò , rectè accurare quæ fiant , sed hæc non omnino inuicem pro se consistunt , ut ex uiris in unaquaq̄ arte atque doctrina est uideri . nam ipsorum alij quidem tantisper solùm insistent , quoad examussim peregerint , cæterum nihil curant , ut fabri , & pictores , & figuli . alij autem tantum curam gerunt , & prouident , ut bubulci , & pastores . nunquid igitur & nos ubi creationis rationem tradimus , ut conuenit , ac expedit , demonstramus quæ facta sint , deum rectè effecisse : ubi uerò de prouidentia , cum perfectum fuerit , diligentia opus esse : Quemadmodum igitur ex homine homo , & bos ex boue semper gignitur : ita singula ex suo nascuntur semine , & minimè ex alieno deficiente prouidentia . Quod si dicat quisquam , quod à generationis principio res ipsa in seriem uenit , is nempe hoc dicit , creationi prouidentiam omnino assistere . nam in seriem creatum procedere , palàm facit creationi adiectam esse prouidentiam . Prouidentia enim pro-

y prium

prium est, post creationem ea quæ sint in ordinem digerere, atque ita nihil prorsus aliud dicit, quàm ipsum eorum quæ sunt effectorem ac prouisorem esse. Sed quisnam hominum formas spectans inter tot milia distinctas, & per omnia ne una in re quidē conuenire, hoc tantum opus non admirabitur? Quòd si quis secum causam reputarit, prouidentia causa in singulis formarum immutationem atq; diuersitatem comperiet. Intuere nancq; si eandem immutabiliter figuram omnes fuissent affecti, quanta rerum oborta esset cōfusio, quanta ignoratio, quanta caligo hominem obruisset: cum neque domesticum cognouisset, neque alienum, aut hostem, aut malum ab amico & bono distinxisset. tum enim uerè unum forent cuncta, ut censuit Anaxagoras, quod si foret, nihil sororibus & matribus copulari prohibuisset, aut rapere, aut quiduis aliud propagare nequiter facere: neque modò se è præsentia subtraxisset, postea uisus, cognitus fuisset: neque leges rempublicam instituissent: neq; patres & filij se inuicem inter se cognouissent: neq; quicquam aliud, quod ad hominem attineat, constitisset, hominum enim causa homo cæcutiuisset, exiguis ei ad uidentium præbitus, nam præter ætatem & magnitudinem nihil admodum eos discreuisset. Tantorum nobis bonorum causa fuit prouidentia, ubique & omnifariam hominum formas distinguendo, nec ullo tempore hoc facere prætermisit: quod singulis
in rebus

in rebus prouidentiam inesse maxima cōiectura est, ad fabricationis figuram usque, expressione & uoce quiuis deprehenditur. neque tam obseruatione huiusmodi quicquam custoditur, quàm forma decens. moderanter enim hoc nobis quoq; adiecit prouidentia, necnon & colorum differentiam, quò multis modis suppetias occurratur naturæ humanæ imbecillitati. Puto sanè multa quoque animalia specie ipsa sibi inter se non absimilia: ueluti est cornix, & coruus: at quasdam in spectando habere differentias, quibus se inuicem copulati deprehendunt saltem cornices & corui, nam multi sæpenumero sibi aggregantur: copulis autem distinguuntur, singulis singulorum copulationem dispicientibus. Sed quonam pacto se ipsi inuicem cognouerint, nisi unicuique sua fuerit expressio: nobis quidem nequam iudicatu facilis, perspicua uerò illis qui in eadem sunt specie. Cæterum, per gradus quoque descendentes famæ, & portenta, & ostenta (aduersum Græcos erit oratio sua, ut ipsi aiunt, ratione persuasos) obseruant, quos ipsa portendunt euentus: & prorsus prouidentia quodammodo ratione & significant, & significatos euentus ueros efficiunt.

QVID SIT PROVIDENTIA.

CAP. XLII.

y 2 AT

T QVOD sit prouidentia, & per ea quæ dicta sunt manifestum est, & per quæ deinceps dicemus. exarabimus autem nunc, quid sit prouidentia. Prouidentia autem est ex deo erga ea quæ sunt exorta obseruatio. Definiunt autem ipsam hoc etiam pacto: Prouidentia est dei uoluntas, à qua quæcunque sunt omnia obuiam digestionem capiunt. Quod si dei uoluntas est prouidentia, omnis necessitas à recta ratione demanat, eademque speciosissima, & deo aptissima, & quo tantum quæ fiunt ex sententia procreentur, ut ne meliorem quidem ordinem possint accipere. atqui eorum quæ sunt eundem effectorem & prouisorem esse necesse est. neque enim consequens, neque decorum est, alium quidem efficere, sed alium eorum quæ facta sint curam gerere. imbecillis enim sit talia dispicere. Cæterum, & in animalibus eorum quæ dicta sunt, multa est expressio. omnne siquidem quod genuit, alumni eiusque quod genuit nutrimenti curam gerit, at homo etiam reliquorum omnium, quæ ad uitam pertinent, eis quam maximè fieri possit prouidens: quibus uerò minimè potest prouideri propter imbecillitatem, non prouident. Demonstratum itaque est deum prouisorem esse: prouidentiam uerò, eius esse uoluntatem.

QVIBVS IN REBVS SIT PRO
VIDENTIA.

CAP. XLIII.

QVOD

QUOD sit prouidentia, quidq̄ sit, haec
 tenus dictum: reliquum nunc est, ut
 quarum rerum sit prouidentia dispu-
 tes: mus: utrum eorum quæ uniuersi, aut
 singulorum: an & uniuersi, & singulorum. Plato
 igitur & ad uniuersum, & ad singula uult admini-
 stranda referri prouidentiam, prouidentia ratio-
 nem in tria diuidens: primam quidem esse dei pri-
 mi, quem in primis ait prouidere, omnium rerum
 ideas proponendo: deinde mundum uniuersum,
 ut cœli globos, & stellas, & cuncta, quæ sunt uni-
 uersi, hoc est, genera, essentiasq̄ & qualitatis & id
 genus aliorum, ac quæ generibus subijciuntur spe-
 cies ad atomos generandas, animaliaq̄, & plantas,
 & omnia quæ generationi corruptioniq̄ obnoxia
 sunt. Secundo uerò loco deos, qui cœlum circun-
 uertunt, prouidere. Aristoteles autem horum ge-
 nerationem deputat Soli, zodiacoq̄ circulo: nec
 non rerum agendarum productionem, & finem, &
 ad uiuendum ordinem, naturaliumq̄ rerum, &
 materiosarum, & eorum quæ instrumentalia bona
 nominantur, & his etiam opposita ab h̄isdem uult
 administrari. Tertiam uerò definit Plato prouidē-
 tiam: cui præesse quosdam circa terram præfectos
 ait dæmonas humanarum actionum custodes: se-
 cundæq̄ ac tertiæ prouidentia primā præesse pro-
 uidentiam: quippe quod primi dei potestate cun-
 cta administrantur præscribentis primis, secundis,

ac tertijs prouidentijs. Quòd igitur ad deum cuncta referat, quodq; eius uoluntate omnem asserat componi prouidentiam, laudari certè dignum est, at illud minimè uerum, quod ait prouidentiam esse cœlum circumuersantes. non enim quod factum est, nomen habet prouidentia, sed fati & necessitatis. ut enim illa unà figurabuntur, ita quæ fiant, fieri necessitas ostendit, & ne aliter quidem contingere. eorum uerò quæ à prouidentia demanant, nihil necessitati obnoxium iandudum demonstratum est. Stoici autem philosophi fatum etiam quod in nostra manu est asserentes, ne ullum quidem prouidentia locum reliquerunt: sed & ueritates, & quæ in nobis sunt, ut prius demonstratum est, extinguunt. Democritus autem, & Epicurus, & Heraclitus, neq; uniuersi, neque singulorum prouidentiam esse contendunt. Epicurus igitur dicebat, beatum quicquid est & incorruptibile, neque ipsum habet negotia, neque cuiquam alij exhibet. proindeq; ira, neque gratia commouetur, neque hæc alij præbet. quòd autem neque ira, neque gratia tangatur, ex eo certum est, quòd talia imbecillitatis indicia sint. à dijs enim ira ideo aliena est, quòd expers sit consilij. deo autem nihil sine consilio. proinde hi sua sequuntur principia. casu enim hoc uniuersum constare rati non iniuria aiunt cuncta uacare prouidentia. Quis enim sit prouisor, ubi nullus sit creator? non dubium igitur, quin casu cuncta ferri necesse sit, quæ à casu

casu principio exoriantur. Horum itaque opinioni occurrere expedit: qua extincta, cætera ad prouidentiam esse demonstrandam dictis faciliè cõsequemur. Peculiaribus itaque occasionibus horum redargutionem obseruantes ad Aristotelis perueniamus sententiam, necnon aliorum singularia improuisa esse memorantium. Aristoteles enim à natura sola singularia uoluit administrari, ueluti in sexto nicomachiorum Ethicorum aperuit: hanc enim diuinam esse, & cunctis rebus genitis inesse, singulis naturaliter ad commodorum optionem, & lædentium fugam se suggerendo. Vnumquodque enim, ut dictum est, animal sibi accommodatum deligit nutrimentum, & commodum prosequitur, & languorum medelas natura dictante cognoscit. Euripides autem, & Menander in quibusdam mentem, quam esse in quolibet rentur, aiunt singulis prouidere: deum uerò nequaquam. Atqui eis duntaxat mens prouidet, quæ in nostra potestate sunt. aut enim in obeundis rebus, aut in artibus, aut in speculatione uersatur. prouidentia autem in ijs quæ in nostra potestate minimè sunt: sicut ditere & non ditere, & ualere & non ualere, quorum mens nihil potest, & ne natura quidem, ueluti Aristoteles ducit. certa siquidem naturæ sunt opera. At quidnam ad mentem, aut ad naturam, homicidam aliquando quidem poenas luere, aliquando uerò effugere: nisi quis dicat, quod tam mentis quàm naturæ est, id esse

esse prouidentia: secundum uerò fati. Quòd si quæ à mente & natura exeunt, prouidentia: sunt: quæ autem sequuntur, fati: quæ in nobis dicuntur esse, planè extinguntur. At non ita habet, nam quæ mētis sunt ad agendum speculandumq; uersata, ea in nobis esse demonstratum est: nec cuncta quæ ad prouidentiam attinent, naturæ sunt: quanquam quæ naturæ sunt, ea à prouidentia gignuntur. multa siquidem quæ à prouidentia sunt, naturæ opera non sunt, ueluti de cæde demonstratum est. est enim natura prouidentia: pars: non ob hoc tamē idē quod prouidentia. proinde hi naturæ & menti, quæ in singulis est, prouidentiam ascribunt. alij uerò eorum quæ sunt diuturnitatis, deum inquirunt curam habere: & perinde præteritorum nihil inculcare, & eius solius esse prouidentiam: ad singulos uerò tantum attinentia ferri ut euenerit, ac temere: & ob hoc multas quidem iniquitates accidere, multasq; ex cæde contaminationes, & , ut uno complectar uerbo, omne flagitium hominibus in administrationibus ciuitatum accidere, & id temere: alios quidem iudicium effugere, alios uerò torqueri, neque id iuxta bonum & æquum, neque omnino ut lex cunctis sese exhibituram pollicetur. Vbi uerò neque lex, neque ratio dominatur, quonam pacto illic deum esse quisquam dixerit harum rerum curam ullam habentem? euenit siquidem probos sapissimè iniuria affici, & substerni, atque proculcari, & malis

malis infinitis undiq; agitari : malos uerò & uiolentos ad potentatus euehi tum opibus, tum magistratibus, cæterisq; huiusmodi uitæ commodis. Enim uerò qui hæc dicunt, multas mihi ad prouidentiam cognoscendam alias uidentur speculationes ignorare : in primis uerò animæ immortalitatem. mortalem enim ipsam arbitrati hæc & huiusmodi hominis uitæ transcribunt, dein de bonis peruersa habent iudicia, utpote qui opibus affluentes, & successibus euectos, & alijs materialibus bonis excellentes, & gloria insignes, habitos felices, & beatos putant, animæ uerò bona nullo loco habent, corporis bona plurimi fecerunt, necnon & externa excellere putauerunt. atqui meliorum meliora utique sunt bona, tanto igitur & uirtutes opibus, & sanitate, & cæteris id genus præcellunt, quanto anima excellentior est corpore : tametsi & solæ & cum alijs bonis uirtutes beatum hominem efficiant : cum alijs quidem, ob amplitudinem : solæ autem, propter sese per circumscriptionem. Eorum enim quæ sunt, quædam per circumscriptionem intelliguntur, ut binarum ulnarum : quædam uerò ob amplitudinem, ut aceruus : ab aceruo enim si modios binos abstuleris, reliquū nihilominus tamen manet aceruus, ita si ab amplitudine beatitudinis, quæ corporis sunt bona, quæc; externa si abstuleris, solasc; uirtutes reliqueris, ne minus quidem quod reliquū manet est beatum, siquidem uirtus per sese satis est

z ad felic

ad felicitatem. omnis ergo bonus beatus, & omnis malus miser, etsi fortunæ bona ad unum omnia etiam sit affecutus. Hoc igitur nescientes multi illos demum solos beatos arbitrantur, qui commodis præstent corporis, quicquid opibus sint affluentes. Hinc est quod prouidentiam incusant, quæ non modo quæ in nobis comparet administrat, sed etiam quod nostri peculiaris præfagij est. Nam cum noverit deus nunc probo, & bono conferre ut pauper rescatur, ac quod ad opulentiam peruenturus suam atque adeo optimam sit abiecturus atque corrupturus opinionem, ipsum in paupertate detinet, utpote quæ ei utilis futura sit. ediuerso autem intelligens sæpenumero diuitem atrocior fore, si percussus indigeat, sicarium enim euasurum, & cruentis cædibus gauisurum, aut huiusmodi maioribus malis insignem futurum, cognoscens, opibus ipsum frui sinit. An non sæpissime nobis utilis paupertas fuit ad sepeliendos filios, ad fugiendos uernas? acerbior siquidem ipsorum abolitione futura erat salus, si modo flagitiosi forent filij, & uernæ sicarij. At nos futurorum omnium ignari ad præsentia duntaxat respicientes, quæ eueniunt, neutiquam rectè perpendimus, ac iudicamus: deo autem futura perinde ac & præsentia sunt. Verum enim uero hæc aduersum cauillatores dicta sint, aduersus quos illud etiam scripturæ dicere utique conuenerit, Ne lutum loquatur aduersus planities cõtendat. Quidni
auer

auerfandus homo fit, qui deo leges audeat imponere, in prouidentia opera inuectus humanis legumlationibus contradicere non aufus? Huiusmodi igitur fluctuationes, ac ut uerius loquar, impietates prætermittamus, demonftremusq; , ut eis minime rectè uifum est, improuifa dici, quæ ad unumquenque pertinent: uniuersa autem atque generalia prouidentiam confecuta: nimirum caufas duntaxat treis has, quòd ad fingula adminiftranda nulla fit prouidentia, quifpam adduxerit: aut deum ignorare quòd horum curam habere bonum fit: aut nolle: aut non poffe. atqui tam ignorantia, quàm incitia à beata effentia prorfus alieniffimum est. est fi quidem ipfum, quicquid est cognitio, & fapientia, & fcientia. Quifnam homo adeò rerum ignarus est, ut nefciat cunctis fingularibus abfumptis, uniuersa quoque abfumptum iri: ex fingularibus enim constant, quæ uniuersum conftituunt, exæquat igitur fpecies fimul omnibus particularibus, & cum eis conuertit, ut pariter corrumpantur, & pariter conferuentur. nec quicquam prohibet cuncta indiuidua aboleri, ubi supernè nulla de huiusmodi cura habeatur: quibus abolitis, uniuersa quoque profligantur. Quòd fi hoc folum aiunt prouidere, ne cuncta particulatim extinguantur, quòd fpecies conferuentur, fe profectò ipfi latent, quòd in fingularibus aliquam effe afferant prouidentiam, his nanque rebus, ut ipfi aiunt, prouidens

z z . fpecies

species & genera custodit. At inquirunt non certè ignarum esse, uerùm nolle prouidere. Quòd si non uult, id sanè duabus fit de causis : aut propter inertiam, aut quòd minimè decorum uideatur. Sed quisnam, quæso, tam amens, ut inertiam deo imputet? Rursus ab altero horum oboritur inertia, aut à uoluptate, aut à metu, nam aut alicuius uoluptate illecti pigrescimus : aut metu percussi obtorpescimus, ac retrahimur. horum autem neutrum fas est de deo persentiscere. Sin igitur desinant inertiam, ut debent, deo imputare: at illud asserant deo nequaquam decorum uideri, indignumq; tam imensæ beatitudini ad tam pusilla, & friuola procuranda sese demittere, & ferme inuilescere inter syluosas & assensorias obscenitates : ac per hoc ipsum nolle affirmant, ignorant binas se perturbationes perniciosissimas deo confingere, superbiam, & inquisitionem. aut enim propter superbiam creator à dominatu se abdicat, atque à singulorum administratione immunem facit; quod dictu absurdissimum sit, aut inquisitionem declinat, atque auersatur, ut ipsi aiunt. Quòd si à solaribus radijs naturam ad omne humidum trahendum habentibus, solem aiunt non inquinari, & ne quidem radios ipsos, cum in cœno & cloacis illuxerint : sed intactos, & pueros permanere : quidnam est quod in his peragendis deum putent uilescere? Non est, non est humanæ naturæ deum cognoscere : sunt enim

enim hæc hominum opinamenta, intractabile si-
quidem, & incorruptibile, & incontaminabile, &
omni alteratione melius quicquid diuinum consti-
tit, inquinatio nanque, & cuncta huiusmodi inuer-
sionis quædam opera sunt. Cæterum, quonam pa-
cto absurdissimum non sit, artificem quidem, cu-
iuscunque artis ille sit, & præsertim medicum cu-
rare quæ in uniuerso sunt, & particularibus non
attendere? Proinde ne minimum quidem experts
artis & curæ esse permittit, illud intelligens, quòd
si totum, partem quoque procurarit: deum uerò
ipsorum creatorem artificum quæ uelit imperitius
procurare censuerimus? atqui uult ne igitur qui-
dem, sed nequit? sed quî potest hoc non eregione
ferri ita definitum imbecillum deum faciendo, ac
impotem ad benefaciendum? alioqui non posse in-
diuiduis deum prouidere, duobus modis id quis-
piam dixerit: aut ipsum non esse suapte natura ido-
neum; aut singularia ipsa non esse prouidentiaæ ca-
pacia, at quòd ipse sit ad prouidendum idoneus, ne
ipsi quidem diffitentur, dum ipsum aiunt uniuerso
prouidere, alioqui inferiora, ac deteriora ad supe-
riora, ac excellentiora administranda peruenire im-
possibile est, sed ediuerso excellentiorum potentia
ad perfectâ usque, ac ea quæ sensus sunt expertia,
descendit conseruanda, diuina siquidem uoluntate
cuncta artantur, atque cohibentur: & hinc diutur-
nitatem ac salutem exhauriunt. Quòd autem indi-
uiduo

uiduorum & multiplicantium substantia prouidentia capax sit, ex animantibus est uideri manifestum, quæ ab aliquibus principibus, atque ducibus gubernantur; quarum multæ quidem sunt species, nam & apes, & formicæ, & compluria alia, quæ in gregem coguntur, & coeunt, sub ducibus aliquibus instruuntur, quos obedientia subsequuntur. Sed hoc in primis facile quiuis perspexerit, hominum Rempublicam contemplatus. Licet enim nobis intueri, ut eorum qui leges ferant, ut principum administrationes, & procuraciones amplectantur, & foueat. Quod si horum capax est, quonam pacto creatoris prouidentia non erit capax? nempe quod singula quæque prouidentia gubernentur, non exiguæ coniecturæ illud est, quod natura prescribente insparfam hominibus eius intueamur cognitionem, necessitati siquidem subtracti, & ab ea circumuenti, euestigio ad diuinum aliquod prescesq; perfugimus. proinde horum neutiquam ignara natura, nullo docente nos ad eorum auxilium adducit implorandum. nemine autem consilium suggerente, non profecto nos eò natura adduxisset, unde quod peteremus uis nulla foret efficiendi. Enimuero repentinis tumultibus formidinibusq; subitarijs nobis offusis, inconsulte trepidantes antequam consideremus, deum proclamamus. nimirum omne consequens natura docente ualidam ac præpotentem habet demonstrationem; & ne ullam quidem

quidem suscipit contradictionem. Vnde nam, quæso, igitur ad hæc dicenda adducti, qui talia opinantur? Nempe primum quòd animam cum corpore dissolui rati sunt. deinde quòd singularium prouidentia nullam posse rationem inueniri censuerunt. At quòd non sit mortalis anima, quodque ad hominem pertinentia hanc præsentem uitam excedant, sapientissimorum Græcorum à corporibus ad corpora animarum transitus, eorum opinione ostendunt: necnon loca, quæ sortiri dicuntur animæ, prout singularium antecesserit uita, animarumque ultiones, quas iuxta earum merita subire uoluerunt. Hæc, quanquam aliquid aliter eueniat, animam tamen post hanc uitam esse exploratum haberi demonstrarunt, & animi fluctuationum subire iudicia confitentur. Quòd si singularium prouidentia ratio nobis est incomprehensibilis: nempe ut est singularium prouidentia, iuxta illud, Quam inscrutabilia iudicia tua, & non inuestigabiles uia tuæ. non tamen ob hoc neganda prouidentia est. nõ enim ob id quisquam aut mare ullum, aut ullam arenam esse negauerit, quòd maris mensuram, & arenæ numerum teneat nemo. nam & eo pacto neque hominem, neque animal aliud esse dixerit: quãdoquidem & hominum & cæterorum animalium numerum ignoret. infinita siquidẽ indiuidua sunt: nobis autem infinita, nobis sunt incognita, at quæ sunt uniuersi, ratione à nobis sæpenumero comprehen-

prehenduntur: quæ uerò singularia sunt, comprehendere impossibile est. Cùm uerò in unoquoque homine duplex differentia sit, & quæ ad alterum pertinet hominem, & quæ ad se: multiplex sanè est erga se uniuersiusque singulis diebus, ac quotoquoque die mutatio, atque differentia in uitis, & institutionibus, & usibus, & cupidinibus, & euentis. propè enim cum animali hoc conuertibile est usibus & occasionibus ocysimè commutatum. proinde suam cuique accommodatam prouidentiam necesse est, differentemq̃, & uariam, & multifariam scissam, & multiplicatorum incomprehensibilitati concursantem pariter extendi. Quòd si cuius in promptu est secundum unamquamque rem peculiarem existere differentiam, infinitamq̃ singularium esse differentiam, non dubium, quin his aptæ prouidentiae ratio sit infinita. quòd si infinita, nobis est incognita, non ergo propriam ignorantiam extinctionem curæ eorum quæ sunt conuenit efficere. Nam quæ tu non rectè fieri arbitraris, ea à creatore summa ratione administrantur: quænam demum assentia tua est, ut dicas ea sine ratione fieri, quorum causas ignores? nam quod in alijs quoque ignoratis rebus euenit, idem ex coniectatione quadam improuidentiae nobis euenit operibus. quæq̃ huius caligine obruta sunt, propter ipsam cognoscimus, simulachra quædam, & eius operum umbras ex præteritis coniectura consecuti. Con-

cessione

cessione igitur dei quædam fieri dicimus. at concessio-
 nis multæ sunt species. Concedit enim sæpenu-
 mero & iustum in calamitates delabi, quò uirtutem
 in se occultentem detegat alijs : sicut in Iob, aliquan-
 do permittit alienum aliquid agi, ut eâ actione, quæ
 aliena uideatur, magnum aliquod & admirabile
 emendet, & dirigat : quemadmodum per Chri-
 stum hominum salutem comparauit. Alio quoque
 modo sanctum mala subire permittit, ne ex recti-
 conscientia, & data ei facultate in ostentationem
 incidat : ut in Paulo factum. Derelinquitur oppor-
 tunè aliquis ad alterius correctionem, quò id intra
 se alijs considerantes erudiantur : ut in Lazaro, & di-
 uite. spectantes enim afflictatos natura dictante
 corripimur : ueluti dictum est, & apud Menan-
 drum illud, Metuimus deum in tua perturbatione.
 Deseritur aliquis ad alterius gloriam, non suo aut
 parentum peccato : ueluti qui natus erat cæcus ad
 gloriam filij hominis. Permittitur porrò & aliquis
 afflictari ad alterius æmulationem, quo magnifi-
 cata oppressi gloria, impigrè ab alijs cruciatibus
 subeatur, & spe futuræ gloriæ, & bonorum ex-
 pectatorum cupidine : sicut in martyribus : aut ob
 patriam, aut ob genus, aut ob dominos se deuotus
 uentibus. Quòd si cui fortasse longè à ratione ab-
 esse uidebitur, ut ad alterius correctionem bonus
 mala sustineat : illud nempe scito, uitam hanc cer-

A tamen

tamen esse, ac uirtutis stadium, quò igitur maiores labores extiterint, tanto maiores erunt coronæ, repletionem enim præmiorum emensa erit tolerantia. Ob hoc Paulus inter infinitas afflictationes se tolerantissimum exhibuit, quò maiorem & absolutiorem coronam afferret uictoriæ. Cuncta igitur rectè, & decenter efficiuntur prouidentia opera. Quod autem rectè, & decenter, ac ut solum deum cuncta administrare contigerit, uel his duabus considerationibus quispiam persuasus, apud omnes receptis, rectissimè considerarit. Nunquid enim, cum bonum esse deum constet, iure etiam prouisor erit? cumque sapiens quoque sit, num sapienter, & optimè eorum quæ sunt curam habuerit? Si enim non prouidet, non utique bonus est: si non rectè, non sapiens. qui ergo ad has considerationes mentem iecerit, nihil quod ad prouidentia opera pertineat neglecturum, aut infamaturum, læsurumque existimabit. Quòd si consilio cuncta amplecti, cunctaque admirari uelimus, inueniemus rectè, & decenter, ac ut opus fuit confecta esse omnia. Quòd si multis iniusta uideantur, non tamen ob hoc infamando ea ac detestando multa incitiae nostræ uituperatione obruere debemus. Cum autem rectè cuncta fieri dixerimus, non dubium est, quin non de hominum uitis, neque de operibus, quæ in nostra manu sint, & à nobis peragantur, uerba facia

faciamus : sed de eis , quæ providentiæ , quæq; in nostra potestate non sint. Quamobrem igitur sancti uiri acerbis exitijs , indignisq; cædibus succubuerunt? Nam si id iniuste , cur iusta non prohibuit necem providentia? sin autem iuste concidentes , in causa omnino non fuere? Ad hoc sanè respondemus , quòd qui cecidit iniuste , cecidit & concisus. Aut iuste conciditur , aut commodè , ac utiliter. Iuste quidem , cum id propter alienas evenit actiones , nobisq; incertas. Utiliter uerò , antecedente providentiâ , ut perniciosæ ab ipso futuræ sint actiones , cum ad id usque temporis honesta constiterit uita , ueluti Socrati atque sanctis. Qui uerò necuit , iniuste necuit , non enim ob hoc , neq; quòd sibi licere existimauerit : sed ob lucrum , ac quòd sicarius esse uellet sponte. est enim in nostra potestate actio. Verùm tamen oppressio in nobis haudquaquam est , ut necari , mala siquidem nulla mors est , nisi quæ à peccato oritur : ueluti ex sanctorum uirorum morte datur intelligi. peccator autem tametsi in scabello , utcunque ociusculè ab omni labore immunis decesserit , malè tamen mortuus est , malam parentationem peccatum adducturus. Verùm tamen qui occidit , malè occidit , inter eos , qui iuste occubuerunt , is est qui se in popularium fata demersit. inter hos autem , qui utiliter decessere , qui cæde cruenti , ac scelesti sunt circumuenti. idem in-

A 2 telli

elligendum de eis, qui hostes conciderunt, seruos
& captiuos effecerunt. idem de accumulanti-
bus, pecuniasq; rapientibus sentimus: quæ quanquàm
iis quibus sublatae sunt, quippe quòd illorum me-
rito factum sit, conferat eas nequaquam ha-
buisse: uerùm tamen fuit in aceruum
cumulare iniusti: nam tales ideo
ei rei student, quòd accumu-
lent, non ut auferendo
illis commodum
pariant.

F I N I S.

